

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**ÇALIŞAN KADINLARIN DİNÎ TUTUM VE
DAVRANIŞLARI
(SİVAS ÖRNEĞİ)**

Emine SAVAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Selim EREN

SİVAS
Eylül 2012

ÇALIŞAN KADINLARIN DİNÎ TUTUM VE DAVRANIŞLARI (SİVAS ÖRNEĞİ)

Emine SAVAŞ

Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Felsefe ve Din Bilimleri Ana
Bilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.

SİVAS
Eylül 2012

KABUL VE ONAY

Emine SAVAS’ın hazırlamış olduğu “Çalışan Kadınların Dinî Tutum ve Davranışları” başlıklı bu çalışma, 13/09/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından, “Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı”nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Selim EREN (Danışman)

Doç. Dr. Kazım ARICAN

Yrd. Doç. Dr. Durmuş TATLILIOĞLU

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.
.../.../2012

Prof. Dr. Alim YILDIZ
Enstitü Müdürü

ÖZET

SAVAŞ, Emine, Çalışan Kadınların Dinî Tutum ve Davranışları(Sivas Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2012.

Çalışan kadınların dinî tutum ve davranışları kadın ve dindarlık alanında daha önce pek az değinilmiş bir konudur. Sosyal değişimin sonuçlarının en çarpıcı şekilde görüldüğü çalışan kadınların dinî tutum ve davranışlarını ele almak, toplumdaki sosyal değişimleri de anlamamıza yardımcı olacaktır. Zira modernitenin etkilediği bireysel ve toplumsal yaşam tarzlarının en çok görünür olduğu alanlardan biri de kadınların bireysel ve toplumsal yaşam alanlarıdır. Bu alanlarda da gelenek ve modernlik arasında sıkışıp inançlarıyla yaşantıları arasında kalan kadınlar aynı zamanda erkek egemen zihniyetle feminist zihniyet arasında kalarak rol çatışması yaşamak zorunda bırakılmıştır.

Bu çalışmamızda kadın olgusu, özellikle çalışan kadınların dinî tutum ve davranışları çerçevesinde hem teorik hem de alan araştırması verileriyle ele alınmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde konu ve problem, araştırmanın amacı ve önemiyle, yöntemi verilmiştir. Aynı zamanda çalışmamızda kullandığımız kavramlar; Toplum, Din, Dindarlık, Kültür, Sosyal Değişme, Rol, Cinsiyet Roller, Dinî Tutum ve Davranış işlenmiştir.

Birinci bölümde teorik çerçeve çizilerek toplumsal bir gerçeklik olan din konusu üzerinden din ve kadın, toplumsal rol açısından da yine kadın konusu işlenmiştir.

Araştırmanın uygulama kısmını oluşturan ikinci bölümde bir orta Anadolu şehri olan Sivas il merkez belediye sınırları içinde çalışan kadınların dinî tutum ve davranışları yapılan anket ve mülakatlarla incelenerek anketin değişkenlere göre dağılımı, anket bulgularının analizi ve verilerin genel değerlendirmesi yapılmıştır.

Sonuç bölümünde ise yaptığımız çalışmadan elde ettiğimiz verilerden yola çıkarak genel bir çerçeve çizilmiş ve çalışan kadınların yaşadıkları sorunlar çerçevesinde önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler:

Toplum, Din, Dindarlık, Kültür, Sosyal Değişme, Rol, Cinsiyet Roller, Dinî Tutum ve Davranış.

ABSTRACT

SAVAŞ, Emine, The Religious Attitudes and Behaviors of The Working Women (Sivas Example), Master's Thesis, Sivas, 2012.

The religious attitudes and Behaviors of the working women is a subject on which very few studies were made. Taking into consideration the religious attitudes and Behaviors of the working women where the consequences of social changes are clearly seen will help us understand the social changes in society. For as much as, one of the areas where the individual and social life styles affected by modernity are most frequently seen is the woman's individual and social living area. The women trapped between their lives and modernity in these areas is forced to go through the conflict of roles stuck between the male dominant mindset and the feminist mindset.

In this study, the "Woman" phenomenon was studied especially within the context of the religious attitudes and Behaviors of women within the frame of both theoretical and field research data.

The abstract part of the study summarizes the subject and the problem with the objective of the study, its importance and its method. At the same time, the concepts we used in our study are the society, the religion, the Religiousness, the Culture, the Social Changes, the Roles, the Gender Roles, the Religious Attitudes and Behaviors.

In the first part, the theoretical frame was designed and the subject, "Woman" was studied in terms of religion and woman which is a social reality and also in terms of the social roles.

In the second part which forms the implementation part of the study, the religious attitudes and Behaviors of the women working within the Provincial borders of a Central Anatolian city, Sivas, were analyzed with the surveys and interviews made and the distribution of the survey based on the variables, analysis of the survey findings and the general assessment of the data were made.

From the data we obtained from the study we made in the conclusion part, a general frame was designed and recommendations were made within the frame of the issues which working women went through.

Key Words:

Society, Religion, Religiousness, Culture, Social Changes, Roles, Gender Roles, Religious Attitudes and Behaviors.

ÖNSÖZ

Din, toplumsal bir gerçeklik olarak hem kadının hem de erkeğin yaşamında önemli bir yere sahiptir. Kadın ve erkek ilişkilerini düzenleyen dinî anlayış aynı zamanda insanların toplumdaki rollerini de düzenlemektedir. Özellikle de geleneksel toplumlarda bu etkileşim daha çok söz konusudur. Böyle toplumlarda kadın hem değişen hayat şartlarına ayak uydurmaya çalışırken bir taraftan da geleneksel anlayışlar arasında kalabilmektedir.

Modernleşmenin ve geleneğin arasında kalan çalışan dindar kadın bir takım çelişkiler yaşamaktadır. Bu çelişkileri dinî tutum ve davranışlarına yansıtmaması düşünülemez. Kadınların eğitim düzeyinin artması ve buna bağlı olarak da bir meslek sahibi olmaları durumu da dine karşı tutum ve davranışlarında bir takım değişikliklere sebep olmaktadır.

Aynı zamanda artan rollerle de kadınlar karşılaşmakta ve bunun sonucunda da rol çatışmaları yaşanmaktadır. Hem kendini gerçekleştirme, hem iyi bir anne, iyi bir eş ve iyi bir ev hanımı olabilme arzusu arasında kalan kadınlar da birçok problemle karşılaşmaktadır.

Çalışmam sırasında değerli fikirleriyle ufkumu genişleten, emeğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. Selim EREN hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yine fikirleriyle tezimin hazırlanma aşamasında yardımcı olan Sayın Yrd. Doç. Dr. Durmuş TATLILIOĞLU hocama ve tezin tüm aşamalarında, anket dağıtımında, tezin gözden geçirilmesinde sabrını ve emeğini esirgemeyen eşim Mehmet SAVAŞ'a teşekkür ederim.

Emine SAVAŞ
Sivas, 2012

KISALTMALAR

A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
Bkz.	: Bakınız
C.Ü.	: Cumhuriyet Üniversitesi
çev.	: Çeviri
DSİ	: Devlet Su İşleri
M.E.B.	: Millî Eğitim Bakanlığı
M. Ü.	: Marmara Üniversitesi
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı
s.	: Sayfa
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınevi

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iv
KISALTMALAR	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar	ix
GRAFİKLER	xii
GİRİŞ: METODOLOJİK ÇERÇEVE.....	1
1. KONU VE PROBLEM.....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	3
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	5
4. EVREN	6
5. ÖRNEKLEM	6
6. DENENCELER	7
7. SAYILTILAR	8
8. SINIRLILIKLAR.....	8
9. İLGİLİ KAVRAMLAR	8
Toplum.....	8
Din	9
Dindarlık	9
Kültür	10
Sosyal Değişme.....	11
Rol, Cinsiyet Rollerı	11
Dinî Tutum ve Davranış	12

1. BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE.....	15
A. TOPLUMSAL BİR GERÇEKLİK OLARAK DİN VE KADIN.....	15
1. Din ve Kadın İlişkisi.....	21
2. İslam'ın ve Diğer Dinlerin Kadına Bakışı.....	25
3. Osmanlı'dan Günümüze Türk Kadını	30
B. TOPLUMSAL ROL AÇISINDAN KADIN.....	34
1. Rol Kuramı ve Kültürel Yapı	34
2. Aile ve Kadın.....	37
3. Çalışma Yaşamı ve Kadın	39
4. Kadının Rol Çatışması.....	46
5. Meslek, Cinsiyet Roller ve Din İlişkisi	47
6. Sosyal Değişme ve Kadın.....	51
2. BÖLÜM: BULGULAR, ANALİZ VE YORUM.....	55
A. ÖRNEKLEMİN DEĞİŞKENLERE GÖRE DAĞILIMI.....	55
1. Yaş Grupları	55
2. Medenî Durum	56
3. Evlilik Süresi	57
4. Çocuk Sahibi Olma	58
5. Eğitim Durumu.....	61
6. Çalışılan Kurumun Türü.....	62
7. Kurumdaki Görev	63
8. Çalışılan Kurumun Adı	64
9. Çalışılan Süre	66
B. ANKET BULGULARININ ANALİZİ.....	67
1. Çalışma Sebepleri.....	67
2. Çalışma Ortamı.....	76

3. Rol Çatışması	85
4. Dinî Değerler	93
5. Dinî Konulardaki Şüpheler.....	95
6. İnanç Hayatı	100
7. İbadet Hayatı	109
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	115
KAYNAKÇA	121
EK: Anket Formu	125

TABLOLAR

Tablo 1 – Yaş	55
Tablo 2 - Medenî Durum.....	56
Tablo 3 - Evlilik Süreleri.....	57
Tablo 4 – Çocuk Sahibi Olanlar ile Olmayanlar	58
Tablo 5 - Çocuk Sayısı.....	59
Tablo 6 - Eğitim Durumu.....	61
Tablo 7 - Çalışılan Kurum Türü.....	62
Tablo 8 - Kurumdaki Görev	63
Tablo 9- Çalışılan Kurumlar	64
Tablo 10 - Meslekteki Çalışma Süresi	66
Tablo 11 - Kadınların Çalışması Gerektiğine İnanç	67
Tablo 12 - Kadınlar çalışmaktan mutlular mı?	68
Tablo 13 - Huzurlu Olmak İçin Çalışanlar.....	69
Tablo 14 - Daha İyi Bir Hayat Sürmek İçin Çalışanlar.....	70
Tablo 15 - Ekonomik ve Sosyal Açıdan Güvende Olmak İçin Çalışanlar.....	71
Tablo 16 - Para Kazanmak İçin Çalışanlar	72
Tablo 17 - Medenî Durum İle Huzurlu Olmak İçin Çalışanlar Arasındaki İlişki	72
Tablo 18 - Medenî Durum İle Daha İyi Bir Hayat Sürmek İçin Çalışanlar Arasındaki İlişki	73
Tablo 19 - Medenî Durum ile Ekonomik ve Sosyal Açıdan Güvence İçin Çalışanlar Arasındaki İlişki	74
Tablo 20 - Medenî Durum İle Para Kazanmak İçin Çalışanlar Arasındaki İlişki.....	75
Tablo 21 - Çalışılan ortamın güven ve huzur vermesi	76
Tablo 22 - Rol Çatışmasından Dolayı Çalışmaktan Memnun Olmama Oranları	77
Tablo 23 - Rol Çatışmasına Rağmen Çalışıyor Olmaktan Dolayı Mutlu Olanlar ile Çalışılan Kurum Türü Arasındaki İlişki	77
Tablo 24 - Ailesine Vakit Ayırmayı Çalışıyor Olmayı Yeğleyenlerin Oranı	78
Tablo 25 - Dinî Açıdan Çalışıyor Olmayı Sorgulamaktan Dolayı Çalışmaktan Mutsuz Olanların Oranı	79
Tablo 26 - Kadının Hayatta Yıpranan Taraf Olduğuna İnanma	80

Tablo 27 - Kadının Çalışmaktan Dolayı Yıpranıyor Olmasını Düşünenler İle Çalışılan Kurum Arasındaki İlişki	81
Tablo 28 - Dinen Çalışıyor Olmayı Sorgulayanlar İle Çalışılan Kurum Türü Arasındaki İlişki	82
Tablo 29 - Çalışıyor olmaktan memnun olmamakla kadının hayatta yıpranıyor olması arasındaki ilişki.....	83
Tablo 30 - Medenî Durum ile Dinî Kaygılardan Dolayı Çalışmaktan Memnun Olmama Arasındaki İlişkisi.....	84
Tablo 31 - Rol Çatışması Yaşama Oranları	85
Tablo 32 - Rol Çatışması Yaşamasına Rağmen Bir İş Yerinde Çalışanların Medenî Durumlara Göre Oranı.....	86
Tablo 33 - Rol Çatışmasının Medenî Duruma Oranı.....	86
Tablo 34 - Hayat Şartlarından Dolayı Rol Çatışması Yaşadığına İnanların Oranı	87
Tablo 35 - İçinde Bulunduğu Hayat Şartlarında En Baskın Rolün "Annelik" Olduğunu Düşünenlerin Medenî Durumlara Göre Oranı	88
Tablo 36 - İçinde Bulunduğu Hayat Şartlarında En Baskın Rolün "Ev Hanımlığı" Olduğunu Düşünenlerin Medenî Durumlara Göre Oranı	89
Tablo 37 - İçinde Bulunduğu Hayat Şartlarında En Baskın Rolün "Mesleki Konum" Olduğunu Düşünenlerin Medenî Durumlara Göre Oranı	90
Tablo 38 - Çalışma Süresine Göre En Baskın Rolün “Annelik” Olduğunu Düşünenlerin Oranı	90
Tablo 39 - Çalışma Süresine Göre En Baskın Rolün “Ev Hanımlığı” Olduğunu Düşünenlerin Oranı	91
Tablo 40 - Çalışma Süresine Göre En Baskın Rolün “Meslekî Konumu” Olduğunu Düşünenlerin Oranı	92
Tablo 41 - Eğitim Düzeyi ile Sosyal ve Ekonomik Refahı Korumak İçin Bazen Dinî İnançlarından Ödün Verme Arasındaki İlişki.....	93
Tablo 42 - Eğitim Düzeyi İle Dış Görünüşünü ve Tavrılarını Dinî İnançlara Göre Belirleme Arasındaki İlişki.....	94
Tablo 43 - Eğitim Düzeyi ile Dinî Şüphe Yaşama Arasındaki İlişki.....	95
Tablo 44 - Eğitim Düzeyi ile “Dinî Giyim Tarzı/Ortamın Gerektirdiği Giyim Tarzı Çelişkisi” Arasındaki İlişki.....	96

Tablo 45 - Eğitim Düzeyi ile İncancı Kaybetme Duygusunu Yaşama Arasındaki İlişki	97
Tablo 46 - Eğitim Düzeyi ile İnançlarının Doğru Olduğuna Emin Olma Arasındaki İlişki	98
Tablo 47 - Eğitim Düzeyi ile Din Hakkındaki Farklı Görüşlerin Din Hakkında Endişe Duygusu Vermesi Arasındaki İlişki	99
Tablo 48 - Eğitim Düzeyi ile Dinî İnançları Sorgulama Arasındaki İlişki	100
Tablo 49 - Çalışma Hayatının Dinî Algıya Etkisi Olduğunu Düşünenlerin Oranı	101
Tablo 50 - Meslekî Şartların Dinî Vecibeleri Yerine Getirmede Çıkardığı Zorluklar ile Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki	102
Tablo 51 - Zekât Vermenin Gerekli Olduğunu Düşünenlerin Eğitim Düzeyine Oranı	103
Tablo 52 - Hacca Gitmek Gerektiğini Düşünenlerin Eğitim Düzeyine Oranı	105
Tablo 53 - Zekât ve Cömertliğin, Yardımlaşma Bilincini Geliştireceğine İnananların Eğitim Düzeyine Oranı	106
Tablo 54 - Hiçbir Karşılık Beklemeden Zekât Vermenin ve Düşkünlere Yardım Etmekten Hoşlananların Eğitim Düzeyine Oranı	107
Tablo 55 - Hac İbadetinin İnsanı Allah'a Yakınlaştıracığına İnananların Eğitim Düzeyine Oranı	108
Tablo 56 - Çalışma Hayatının İbadet Hayatına Etkisinin Olduğunu Düşünenlerin Oranı	109
Tablo 57 - 5 Vakit Namaz Kılanların Eğitim Düzeyine Oranı	111
Tablo 58 - Ramazan Ayında Oruç Tutanların Eğitim Düzeyine Oranı	112
Tablo 59 - Karşı Cinsle Fiziksel Temasa Bakışın Eğitim Düzeyine Oranı	113

GRAFİKLER

Şekil 1 - Yaş Grafiği	56
Şekil 2 - Medenî Durum Grafiği	57
Şekil 3 - Evlilik Süresi Grafiği.....	58
Şekil 4 – Çocuk Sahibi Olanlar ile Olmayanların Grafiği	59
Şekil 5 - Çocuk Sayısı Grafiği	60
Şekil 6 - Eğitim Durumu Grafiği	62
Şekil 7 - Çalışılan Kurum Türü Grafiği	62
Şekil 8 - Kurumdaki Görev Grafiği	64
Şekil 9 - Çalışılan Kurum Grafiği	65
Şekil 10 - Meslekteki Kıdem Grafiği.....	66
Şekil 11 - Rol Çatışması Grafiği	85

GİRİŞ

METODOLOJİK ÇERÇEVE

1. KONU VE PROBLEM

Bu araştırmanın konusu, teorik düzeyde, kadın olgusu, kadın-din ilişkisi ve özellikle de çalışan kadınların toplumsal faaliyetlere katılımları sonucunda yaşadıkları rol çatışmalarıdır. Pratik düzeyde ise Türkiye’de bir Orta Anadolu Şehri olan Sivas’ta çalışan kadınların dinî tutum ve davranışlarıyla beraber yaşadıkları sorunların teorik çerçeve ile ilişkisi içinde incelenmesidir.

1980’lerden sonra kadınların modernizmin olanaklarından faydalanma imkânları artmış, geleneksel toplumsal yaşam içinde evle sınırlı bir hayat sürdüren kadınların artık kamusal alana açılımı mümkün olmuş ve bununla birlikte toplumun birçok kurumu da değişime uğramıştır. Böylece geleneksel anlayışın şekillendirdiği kadın algısı da değişmeye başlamıştır.

Çalışan kadınların dindarlığı, kadın ve dindarlık alanında yapılan çalışmalarda pek değinilmemiş bir konudur. Sosyal değişimin sonuçlarının en çarpıcı şekilde görüldüğü çalışan kadınların dinî tutum ve davranışlarını ele almak, toplumun göze çarpan taraftaki değişimini anlamamıza yardımcı olacaktır. Çünkü modernlik ve değişimden bahsedilen her ortamda kadın ve din ilişkisi hep göz önünde tutulmuştur. Çağdaş yaşamın izleri hep kadınlarda aranmış, kadında tezahür etmesi, sosyal bir olgunun basit gözlemlerinden bir fenomen olarak görülmüştür. Zira dinsel semboller kadınlar üzerinde daha çok görünür. Dindar erkeklerin dış görünüşü birbirlerinden pek de farklı değildir, fakat dindar kadınların bulundukları yere göre yani kamusal ve özel alana göre dış görünüşlerinde oldukça çeşitlilik ve farklılık söz konusudur.

Türk modernleşmesi açısından bir medeniyet değişim projesi içeriğiyle yaşanan deneyimlerin ardından, özellikle Tanzimat’ tan bu yana edebiyattan sanata kadar birçok eserlerde bu değişimin içselleştirilip içselleştirilemediği “kadın” üzerinden sorgulanmış ve kadın konusu din bağlamında sorunsallaştırılmıştır.

Kadın dindarlığı, dinin ve kadının çok yönlü oluşundan oldukça etkilenmektedir. Dinin, kadınlar üzerindeki farklı etkileşimini görmemezlikten gelmek kanaatimizce doğru değildir. Dinin, kadın ve erkek açısından farklı algılanışı elbette ki her iki cinsin özelliklerinin farklı oluşundan ileri gelmektedir. Kadınların duygusallığı, onların dine daha yatkın olmasına sebep olmaktadır. Fakat burada yanlış anlaşılması gereken husus şudur ki; kadınlar erkeklerden "duygusal bağlamda" daha dindardırlar. Karacoşkun'un da yaptığı araştırma sonucunda görülmüştür ki; örneğin Kuran'ın günümüze kadar hiç değişmeden geldiğine inanma konusunda cinsiyete göre bayanlar arasında kesin inanca sahip olanlar erkeklere oranla daha fazladır. Bunda da, kadınların yaratılışları gereği daha az şüpheciler ve kabule daha fazla eğilimli olmalarının rolünün olduğu söylenebilir. Yine yapılan aynı araştırmaya göre Cinsiyet itibarıyla, genelde erkeklerin dinî davranışları yerine getirme oranları daha yüksek görülmüştür. Araştırma bulgularına göre, zina etmeme, içki içmeme, kumar oynamama ile küfür ve kötü söz söylememe konularında bayanların erkeklere oranla olumlu davranış gösterme oranları yüksek bulunurken, namaz kılma oranları ise çok düşük bulunmuştur (Bkz. Karacoşkun, 2000).

Kadın bugüne gelinceye kadar çağdaşlaşmanın ana teması olarak gündemin ilk sırasını meşgul etmeye devam etmiş, sözcüğü; kadının çalışma hayatına atılmasıyla ilgili sorunların ele alınmasından önce kadınların çalışıp çalışmaması gerektiği yönündeki konular daha kuvvetli ve yoğun olarak tartışılmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde kadının kamusal alana çıkışı ve erkeklerle eşit düzeyde bulunma etrafında yoğunlaşan tartışma Cumhuriyet'le birlikte genişleyerek devam etmiş, bugün gelinen noktada da daha farklı boyutlara ulaşmıştır.

Kadınların çalışması çağdaşlaşmakla eş tutulurken kadınların sorunları henüz çözüme kavuşmadan, yeni ortamlara giren kadının daha farklı zorluklarla karşılaştığı, sorunların biriktiği, daha mutlu yaşam beklentilerinin yerine stresli, yorgun, hep koşturan kadınların ortaya çıktığı da bir gerçekliktir.

Karaman'ın da belirttiği gibi günümüzde bazı toplumlarda, Müslüman halka, inancına uymayan düzen ve sistemler uygulandığı için insanlar bazı problemlerle karşılaşmaktadır. Örneğin çalışan bir kadın "izin, psikolojik baskı, farklı muamele, yıpranma, çocuk bakımı, güvenlik" gibi konularda problem yaşamaktadır (Karaman, 2008).

Sonuç olarak bir taraftan geleneksel ve erkek egemen zihniyetin yüklediği roller ile modernizmin getirdiği roller ve çıkarlar arasında kalan çalışan kadınların dinî algılayışları da bunlara paralel olarak değişmektedir. Çünkü artık kadın toplumun ondan beklediği her şeyi sorgulama ihtiyacı duymaktadır. İşte bu bağlamda çalışmamızın temel problemini çalışan kadınların dinî tutum ve davranışları oluşturmaktadır. Araştırmamızın alt problemleri ise şunlardır:

1. Meslek tatmini ile dindarlık arasında bir ilişki var mıdır?
2. Kadınların dinî inanç ve pratiklere erkeklere oranla daha fazla ilgi duymaları dindarlığın cinsiyete göre farklı yansımaları olduğunu açıklar mı?
3. Çalışan kadınlar dinin pratiklerinden ziyade dinin ahlaki ilkelerine ağırlık vermelerinin sebepleri nelerdir?
4. Kadınların çalışma sebepleri ve iş tatmin oranları nedir?
5. Çalışan kadınlar ne derece rol çatışması yaşamaktadır?
6. Çalışan kadınların çalıştıkları ortamlarda karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
7. Toplumun kadına bakışında modernliğin getirdiği ne gibi değişiklikler vardır?

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmada amacımız; özellikle Psikolog ve Sosyologlar tarafından kadınların dinî yaşayışları üzerine gerçekleştirilen araştırmalara paralel olarak modern hayatın değiştirdiği çalışan kadının dinî tutum ve davranışlarını araştırmak ve buna paralel olarak çalışan kadınların rol çatışmaları, meslek tatminleri ve sorunlarını ele almaktır. Kadın konusu içerisinde özellikle çalışan kadınların sorunlarına farkındalığı artırmak, erkek egemen zihniyete sahip toplum içerisinde kadının da önemli bir yere sahip olduğunun farkına varılmasını sağlamak için bu çalışma yapılmıştır.

Bir kadının yetiştirilmesi demek, bir toplumun gelişmesi anlamına gelmektedir. Günümüzde herkesin, her anlayışın kadın haklarının savunucusu olma durumları da bizi bu çalışmaya yönlendirmiş bulunmaktadır.

Zira Günay'ın da belirttiği gibi dindarlığın sosyolojisi çerçevesinde günümüz toplumlarının birçoğunda din, dinî yaşayış ve buna bağlı olarak dinî davranışların bilimsel ve sosyolojik olarak araştırılması da giderek büyük bir önem kazanmıştır. Dinin birçok etmenle ilişkisi göz önüne alındığında da din sosyolojisinin birçok disiplinle işbirliği yapması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Böylece, modern dönemde artan dinin ve buna bağlı olarak dinî tutum ve davranışların bilimsel incelenmesinin çeşitli insan bilimleri, din bilimleri, ilahiyatçılar ve hatta tabiat bilimleri mensuplarının işbirliği sayesinde “disiplinler arası” bir çalışma ile gerçekleştirilebileceği hususu daha iyi anlaşılmaya başlanmıştır (Günay, 2006: 4, 5).

Bir toplumu anlamak için onu tüm dinamikleriyle ele almak gerekmektedir. Dinin muhatabı da insandır ve toplumu insan oluşturur. Din hayata bir anlam ve gaye verir. Bu sayede insan zorluklar karşısında manen kendini güçlü hisseder. Dindarlık, insanın manevi huzuru açısından çok önemlidir. Dinî hayat da bu dünyanın gerçekliğidir ve dolayısıyla Uysal'ın ifadesiyle “dinî hayatın incelenmesi bir taraftan psikolojinin, diğer taraftan da sosyolojinin konusudur.” (Uysal, 1996: 11).

Ozankaya'nın (1977) da belirttiği gibi toplum hayatını anlayabilmek için inançların, tutumların ve bilgilerin nasıl oluştuğunu da anlamak bir zorunluluktur (Ozankaya, 1997: 271).

Burada ilginç bir durum daha var ki o da; modern toplumlarda dinî değerlere olan ilginin azalmış olmasına karşın, 20. Yüzyılın başlarından itibaren entelektüel planda dikkati çeken en önemli olaylardan biri din ve dindarlık araştırmalarına duyulan ilginin gittikçe artan bir düzeye erişmiş olmasıdır (Günay, 2006: 1,2).

Bir toplumu anlayabilmek için insanların tutum ve davranışlarının beraber ele alınması gerekmektedir. Bununla da yetinmeyip dinî yaşantının hem bireysel hem toplumsal yönü ele alınmalıdır ki o toplum için doğru tespitlerde bulunma imkanı olabilsin.

Bu konuda Günay'ın da belirttiği gibi dinin veya onun yaşanan şekli olan dindarlığın bireysel ve toplumsal boyutlarının, gerçekte bir madalyonun iki yüzü gibi, beşeri dinî tecrübenin, birbirinden ayrılması veya birinin ötekine indirgenmesi mümkün olmayan farklı ancak temelde birbirini tamamlayan iki boyutunu oluşturduklarını önemle belirtmek gerekir. İşte bu sebeptendir ki çalışan kadınların

dinî davranışları incelenirken dinî tutumları da göz ardı edilmemiştir (Günay, 2006: 27).

Dinî tutumların konusu itibariyle Din Psikolojisi alanında incelenmesi doğaldır; ancak bireysel bir konu olmasına karşın inancın şekillenmesinde yalnızca bireyin etkisi düşünülemez. Bireyi etkileyen psikolojisinin yanında dış etkenler de söz konusudur. Özellikle inanç konusunun hem Din psikolojisinin hem de Din sosyolojisinin ortak alanı olarak görülmesi daha doğru olacaktır. Bu yönüyle de Din Sosyolojisinin bireyde oluşan dinî tutum ve davranışına etki eden her türlü olgu, olay ve kurumlarla ilgilenmesi doğaldır (Eren, 2007: 129-152).

Zira Güngör'ün ifadesiyle dinler sayesinde insan, “kendi mahiyeti ve kâinattaki yeri hakkında bir bilgi şeması bulur; kendi başlangıcını ve sonunu görür” (Güngör, 1989: 113). Bu da insana, kendini makro planda dinin çizdiği bir anlamlar ve ilişkiler alanında tanımlama imkânı vermektedir.

Bu araştırmada Sosyal bilimlerde kullanılan genel metotlar olan vasıflama, karşılaştırma ve anlama ve/veya açıklama yöntemlerinin üçünden de yararlanılmıştır. Anket tekniğiyle elde edilen veriler, sosyolojinin kuram, yöntem ve kavramlarıyla yorumlanmaya çalışılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Tezin hazırlanmasında ilk olarak konu ile ilgili kaynaklar taranarak bir literatür çalışması yapılmıştır. Böylelikle yaptığımız çalışma önceden yapılmış kadınlarla ilgili çalışmaları göz ardı etmeksizin yeni bir konuya değinmiştir.

Alan araştırmasında ise dinî tutum ölçeklerinden yararlanılarak bir anket çalışması ve mülakat yapılmış; sonuçlar kuramsal verilerle değerlendirilmiştir.

Araştırmamızda kullandığımız anket formunda yer alan soruların araştırma amacımıza uygun olmasına dikkat edilmiş buna göre hem dinî tutumu hem de dinî davranışı ölçmeye yarayan sorular kullanılmıştır.

Anketteki sorular özelliklerine göre gruplanma yapılarak bir araya getirilmiştir. Böylelikle ankete cevap verecek kimselerin anketteki düşünceye kolaylıkla uyabilmeleri sağlanmıştır. Anketimizde demografik ve açık uçlu sorularla toplam 80 soru oluşturulmuştur. Anketimiz özel ve resmî kurum olmak üzere değişik meslek gruplarında çalışan 150 kadına uygulanmıştır.

Araştırmamızdaki denencelerin sınanması, anket sorularımızın şekillenmesinde güdüleyici faktör olmuştur. Bu bağlamda yaş, medenî durum, eğitim durumu, çalışılan kurumun türü, işin kaç yıldır yapıldığı, varsa çocuk sayısı ve kaç yıldır evli olmaya bağlı olarak temel ele aldığımız bağımsız değişkenlere göre kadın dindarlığı, çalışan kadının yaşadığı rol çatışması ve problemler, çalışan kadınların dinî algılayışları, dine şüpheli yaklaşımları ve dinî davranışları da bağımlı değişken olarak incelenmiştir. Bu sorular da sistematik bir bütünlük içinde ele alınmıştır. Çalışan kadınların inanç hayatı 1, 2, 3, 4, 5, 6, 15, 22, 26, 47, 52. sorularla; çalışan kadınların ibadet hayatı 7, 8, 9, 18, 30, 31, 41. sorularla; dinî yaşayışın bilgi boyutu 13, 27, 28, 29, 40. sorularla; dinin sosyal boyutu 11, 35, 36. sorularla; dinî yaşantıda yaşanan problemler 48, 49, 50, 53, 58. sorularla; bireyin dinden beklentisi 16, 19, 20, 21, 32, 34, 43. sorularla; dinin bireyin hayatındaki yeri 12, 14, 17. sorularla; dinin bireyin yaşantısına etkisi 23, 24, 25, 37, 38, 42. sorularla; dinî kaygı 10, 33, 39, 44, 45, 46. sorularla; rol çatışması 51, 54, 55, 56, 57, 70. sorularla; kadınların çalışması gerektiğine inanç 60, 67. sorularla; kadınların çalışma sebepleri 61, 62, 63, 64, 69. sorularla ve kadınların çalışmaktan mutlu olup olmadıklarıyla ilgili düşünceleri 59, 65, 66, 68. sorularla ölçülmeye çalışılmıştır.

4. EVREN

Çalışan kadınların dinî tutum ve davranışlarını konu alan bu çalışmamızın evreni, bir Orta Anadolu şehri olan Sivas ilinin Merkez ilçesi belediye sınırları içerisinde yer alan çeşitli meslek kollarında çalışan kadınları oluşturmaktadır. Söz konusu evrenin Sivas ili Merkez ilçesinin seçilme nedeni ise Türkiye'nin ortasında yer alan bu şehrin, toplumsal değişimin gelişen iletişim araçlarıyla beraber sadece büyük şehirlerde değil büyük şehirlerle beraber aynı zamanda ülkenin her köşesinde de meydana geldiğini gösterecek bir ortam oluşturmastır. Toplum değiştikçe insanın da kendine ve dünyaya bakış açısının değiştiği bilindiğine göre bu değişim içerisinde çalışan kadının dinî tutum ve davranışlarının ne durumda olduğunu tespit edebilmek için biz bu evreni ele aldık.

5. ÖRNEKLEM

Çalışan kadınların dinî tutum ve davranışlarını konu alan çalışmamızın örneklemini Sivas ili Merkez ilçesi belediye sınırları içerisinde yer alan resmî ve özel

kurumda çalışan kadınların 150'si oluşturmaktadır. Bu meslek gruplarını çalışılan kuruma göre şöyle sıralayabiliriz: Banka, Emniyet Müdürlüğü, Milli Eğitim, Sosyal Güvenlik(SGK) Kurumu İl Müdürlüğü, Eczane, Türk Telekom İl Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Özel ve Resmî Sağlık Kuruluşları, İl Belediyesi, PTT, Devlet Su İşleri(DSİ) Bölge Müdürlüğü, Muhasebe, Reklam Şirketi, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu(SHÇEK), Alış Veriş Mağazaları, Bayan Kuaför Salonları, Avukatlık Bürosu.

Çalışmamızın kontrol grubunu ise çalışan kadınlar arasından rastgele 15 kişiye yaptırılmış ve anketin geçerlilik ve güvenilirliği test edilmiştir.

6. DENENCELER

Toplumumuzda değişen sosyo-kültürel yapılara paralel olarak modern dünyanın da sunduğu değişikliklerle birlikte çalışan kadınların dinî tutum ve davranışlarında çalışmayan kadınlara göre geleneklerden daha bağımsız ve erkek egemen zihniyeti sorgulayan bir durum gözlenmektedir. Sözü geçen bu temel denencemizin dışındaki diğer denencelerimiz ise şunlardır:

1. Çalışan kadınların dinî pratiklere ağırlık vermekten çok, dinî, ahlaki bir algı biçimi olarak görmeleri söz konusudur.
2. Kadınların erkeklere göre daha dindar oluşunda, cinsiyet olgusuna bağlı biyo-psişik faktörlerin etkili olduğu varsayılmaktadır.
3. Çalışan kadınlar rol çatışması yaşamaktadır.
4. Çalışan kadınlar dinî sorumluluklarını yerine getirebilecekleri uygun ortamlar bulamamaktadırlar.
5. Toplumun ve dinin yüklediği fedakâr annelik ve iyi bir eş rolü çalışan kadının hayatında önemli bir yer tutmaktadır.
6. Rol çatışması yaşamasına rağmen birçok kadın yine de çalışmaktan mutludur.
7. Kadınlar, işi sadece ekonomik gelir kapısı olarak değil, psiko-sosyal birçok “olma”nın ve “sahip olma”nın aracı olarak görmektedirler.

7. SAYILTILAR

Araştırmada elde edilen verilerin geçerlik ve güvenilirlik derecesi yüksek olmuştur. Çünkü:

- a) Anket istekli kimselere uygulanmıştır.
- b) Anket, asıl örneklemden önce küçük bir pilot gruba uygulanarak düzeltilmiştir.
- c) Ankette bulunan bazı sorulara verilecek cevapların karşılaştırılması suretiyle geçerlilik ve güvenilirlik derecesi yoklanmıştır.
- d) Uygulama sonunda anketin güvenilirliği istatistiksel yollarla da saptanmıştır.
- e) Anketin geçerliliği açısından bir grup katılımcıyla birebir görüşme yapılmıştır.
- f) Kullanılan literatür verileri güvenlidir. Çünkü bütün kaynakların akademik düzeyine dikkat edilmiştir.

8. SINIRLILIKLAR

Çalışmamız, araştırma alanımız olan Sivas ili merkezinde çalışan kadınlarla sınırlıdır. Bir Orta Anadolu şehri olan Sivas'taki çalışan kadınların dinî tutum ve davranışlarını araştırmak bize genel olarak toplumun görünür kısmındaki değişiklikler hakkında bilgi verecektir. Çalışılan kurumlar resmî ve özel olarak gruplandırılarak toplam 150 katılımcıyla anket uygulanmış; bununla beraber çalışan 15 kadınla da mülakat yapılarak onların dinî tutum ve davranışları hakkında anket yoluyla elde edilemeyecek verilere de ulaşılmıştır.

Araştırmamızda sebep-sonuç ilişkilerinin saptanması olanaksız olduğu durumlarda, sonuçların fonksiyonel ilişkiler halinde açıklanmasıyla yetinilmiştir.

9. İLGİLİ KAVRAMLAR

Toplum

Genel olarak bakıldığında “bir toplum insan yığını imiş gibi görünür. Ancak, bu onun aldatıcı bir dış görünüşünden başka bir şey değildir.” (Günay, 2005: 19). Çünkü toplumu oluşturan insanların belirli bir amaçları vardır ve bu amacın etrafında birleşmelerinin sonucunda toplumlar oluşur. Bu amaçlarını belirli bir tarihsel gelişme

içinde sürdüren toplum, belirli bir üretim biçimini temel alan ve insanın gelişmesinde bir aşama olarak ortaya çıkan bir toplumsal bağlantılar ve büyük insan kümeleri arasındaki ilişkiler sistemidir (Hançerlioğlu, 2007: 375). Bu sistem insan ömründen uzun yaşar ve kendi kendini devam ettirebilme özelliğine sahiptir (Kongar, 1995: 46).

Her toplumun kendine özgü bir şekli, yapısı, yerleşmiş gelenek ve görenekleri, uyulmakta olan kanun ve kuralları vardır.

Din

Din kavramının pek çok tanımı vardır; çünkü dünya görüşüne göre din kavramı da insanların belleğinde farklı şekillerde tezahür edebilir. Etimolojik olarak filologlar, din kelimesinin Arapça “deyn” kökünden mastar veya isim olduğunu kabul ederler. Örneğin Râgıb el-İsfahani dinin, “itaat ve ceza” anlamlarına geldiğini kaydetmiştir (Tümer, 1994: 312).

İlahiyatçılar arasında da bazı farklılıklar olmakla beraber genel olarak dini şöyle tarif etmişlerdir; “İnsanları, iyiliğe yöneltmek için, yüce Allah’ın, peygamberleri vasıtasıyla bildirdiği emirler ve hükümlerdir. Bu emir ve hükümler insanı hem bu dünyada hem de ahirette mutlu etmektedir.” (Ateş, 1988: 9).

Sosyolojiye göre din ise hangi yolla olursa olsun, ilahi kaynaklı veya ilahi kaynaklı olmayan, kutsalın tecrübesidir ve bu tecrübeden doğan bütün sosyal meselelerdir (Sezen, 1998: 81).

“Durkheim dini; kutsal şeylerle ilgili inanç ve amellerden gelen ve bu inanç ve amellerin ona inanıp bağlananları manevi bir birlik meydana getiren bir cemaatte birleştirdiği dayanışmalı bir sistem şeklinde tarif etmekte; ancak kutsalın sosyal menşeli olduğunu kabul ederek dinin özünü toplum kalıpları içerisine hapsetmek suretiyle, tapanla tapılanı birbirine karıştırmamaktadır” (Günay, 2005: 223).

Dindarlık

Dindarlık, “Kutsal olanın yahut onun özel bir formu olmak itibarıyla belli bir dinin muayyen bir zaman ve şartlarda belli bir kişi veya grup ya da toplum tarafından yaşanmasıdır.” (Günay, 2006: 22).

Holm, Din ve Kişilik Psikolojisi adlı eserinde dindarlıkla ilgili Gordon W. Allport’un dindarlık hakkındaki görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Dindarlık, olgunlaşmakta olan bireyde yavaş yavaş gelişir. Çocuk, içeriklerini her zaman anlamaksızın, içselleştirilmiş davranış tarzlarını uygulamaya koyar. Davranışın çıkış noktası, çoğu zaman kendi içinde saklıdır. Sonradan, daha ileri biyolojik olgunlukta daha üst düzeyde bağlantılar algılar ve onlarla ilişkiye geçer. Gençlik döneminde o, dini bizzat deneylemek ve böylece ikinci elden tecrübeler yerine bizzat tecrübelerle ulaşma ihtiyacı duyar. Artık bizzat düşünmeye başlar. Alport’a göre bu aşama, olgun dinî yaşantının gelişmesi açısından önemlidir. Olgunlaşmış inanç, şüphe ve inancın değişen etkileri altında güçlkle oluşur. Örneğin duanın kabulü gibi inancın onaylandığına dair tecrübeler, olgun dindarlığı pekiştirirler.” (Aktaran: Holm, 2007: 115).

Bu açıklamalardan yola çıkarak dindarlığın belli bir inanca sahip olan bir insanda veya toplumda; zamanla olgunlaşması, iç ve dış dinamiklerin etkisiyle algılanması ve daha sonra tecrübe edilmesiyle ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Ancak dindarlık her ne kadar bu etkenlerle ortaya çıksa da her insanda veya toplumda aynı şekilde tezahür etmediği aşikârdır. O halde, bunun sebebi ne olabilir? Bu konuda Nils G. Holm aynı eserinde Allport’un iki farklı görüşünü aktarır. Birincisi iç güdümlü (olgunlaşmış) dindarlık, ikincisi de dış güdümlü (olgunlaşmamış) dindarlıktır. Dış güdümlü dindarlık, cevabı verilemeyen konulardaki (davranışların ödüllendirilmesi veya cezalandırılması, ölüm ve sonrası hayat vb.) korkuları hafifletmek için dini bir araç kullanırken, iç güdümlü dindarlık ise inancın tamamen içselleştirilmesiyle dinin, hayattaki diğer ihtiyaçları düzenleyen bir ana güdü haline gelmesini sağlayarak ondan zevk alınmasına neden olur. İşte bu iki tip dindarlığın farklı düzeylerde oluşması, belli bir dine mensup insanlar ve toplumlar arasında dindarlığın farklı şekilde tezahür etmesine neden olmaktadır.

Kültür

Kültür, sosyolojinin temel kavramlarından birisidir. Bilgiyi, sanatı, ahlakı, hukuku, örf ve adetleri kapsadığı gibi, insanın toplumun bir üyesi olması dolayısıyla kazandığı diğer bütün kabiliyet ve alışkanlıkları da içine alan bir bütündür (Erkal, 1984: 3). Aynı zamanda bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığıdır, belli bir toplumun kendisidir, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir, bir insan ve toplum kuramıdır (Güvenç, 1996: 95).

Bir başka söyleyişle; yaratıldığı günden beri insanoğlu doğayı denetimi altına almaya çalışmıştır. İşte bu çabası sonucunda ortaya koyduğu her şey kültürdür (Kongar, 1995: 23).

Ayrıca Kurtkan'ın da belirttiği gibi kültürü maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayırabiliriz. İnsan kendinden önceki nesillerden devraldığı unsurları kısmen geliştirerek, kendinden sonraki nesillere devreder. Bundan dolayı kültür aynı zamanda bir sosyal mirastır (Kurtkan, 1976: 60). Bu sosyal mirasın oluşmasında inançlar, ideolojik ve dinî değerler önemli fonksiyonlar icra ederler. Çünkü insanla nesneler ve olgular arasında bir anlam olabilmesi için, insana özgü tutum ve davranışların ortaya çıkıp gelişmesinde kültür önemlidir (Özdeş, 2000: 13).

Sosyal Değişme

Sosyal değişme; bir anlık, günlük bir değişim değildir. Zaman içerisinde gerçekleşmesi ve toplumda gözlenebilir olması gerekir. Aynı zamanda bu değişikliğin toplumun kurumlarında hissedilmesi gerekir. Bazen sosyal değişimler tarihin akışını değiştirebilmiştir (Günay, 2005: 363).

Sosyal değişimin temelinde teknolojik değişimin bulunduğu da söylenebilir. Bu değişim sonucunda da insanlar arası ilişkiler değişir (Kongar, 1995: 23). Bir toplumda maddi kültür yani teknolojinin getirdiği değişim hızla yaşanabilirken manevi kültür daha yavaş değişmektedir (Erkal, 1984: 59).

Sosyal değişim sürecinin altında, insanoğlunun tüm birikimi yatar. Bu birikim maddi kültür alanında teknoloji, manevi kültür alanında da ideolojidir. Böylelikle sosyal değişmeyi insan-doğa çelişkisinin belirlediği teknoloji ile insan-insan çelişkisinin belirlediği ideoloji arasındaki etkileşim biçimlendirir (Kongar, 1995: 60).

Rol, Cinsiyet Roller

Rol, statünün davranış boyutunu oluşturur. Statüye sahip olunur, fakat rol oynanır. Buna göre rol, belirli bir statünün gerektirdiği görevleri yapma ve onun ayrıcalıklarından ve haklarından yararlanma biçimidir.

“Belirli bir sosyal mevki işgal eden kişiden beklenen o mevkiye özgü eylemi, davranış ve tutumları belirler. Başka bir deyişle rol, belirli bir durumda bireyin davranışlarını düzenleyen beklentilerdir.” (Dönmezer, 1994: 143)

Belirli bir konumda bulunan herhangi bir kişiyi karakterize etmesi beklenen isteklerin, hedeflerin, inançların, duyguların, tutumların, değer yargılarının ve hareketlerin hepsine rol denir. Roller, belirli durumlardaki insanların kendilerinden

beklenen davranışları tayin ve tespit ederler. Sosyal bir varlık olan insan, içinde yaşadığı toplumda çeşitli gruplarda çeşitli roller üstlenebilir. Roller, herkesin fonksiyonunu etkili biçimde yapmasını sağlayarak sosyal düzeni insan için yaşanır hale getirir.

Genel olarak bakıldığında, sosyal hayatını sürdürürken insan, en az beş çeşit grup içinde yer alır:

- 1) Yaş ve cinsiyet grupları;
- 2) Biyolojik ve aile gruplaşmaları;
- 3) Meslekî gruplaşmalar;
- 4) Dostluk ve ilgiye dayanan gruplaşmalar;
- 5) Statü gruplaşmaları (“Rol”, 1990) (*Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*).

Mesleki ve toplumsal rollerin yanında cinsiyet rolünün de olduğu bilinmektedir. Bu rolümüzü hem yaradılışımızdan getirdiğimiz özellikler belirlerken aynı zamanda kültürel öğeler de belirlemektedir (Tarhan, 2010: 101).

Dinî Tutum ve Davranış

Bireyin psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturduğu eğilime tutum denmektedir (Kağıtçıbaşı, 1996: 123). Tutumların kökeni sosyaldır; çünkü tutumlar sosyal gruplar içerisinde oluşmaktadırlar. Tutumlar doğrudan doğruya tavır ve hareketlerde görülemez fakat kişilerin yaptıklarından veya söylediklerinden çıkarılırlar (Dönmezer, 1994: 84). Tutumların davranış gibi doğrudan gözlenebilen bir özelliğinin olmamasından dolayı, varsayımda bulunularak, bireye atfedilen bir eğilim olarak kabul edilir (Kağıtçıbaşı, 1996: 84).

Tutumun tanımını şöyle yapmak mümkündür: “Ferdin sosyal fiil ve hareketleri onun tutumlarını aksettirir. Yani sosyal objelere karşı devamlı müsbet ve menfi kıymetlendirmelerini, his ve heyecanlarını, leyh ve aleyhteki hareket temayüllerini ifade eder.” (Ballachey, Crutchfield, & Krech, 1983: 231).

Tutumlar doğuştan gelmez, az çok kalıcıdır ve daima bir özne-nesne ilişkisini içerir. Tutumların güdüsel-duygusal özellikleri vardır (C. Şerif & M. Şerif, 1996: 495, 496). Bu bağlamda bir tutumun meydana getirdiği sadece bir davranış eğilimi

ya da sadece bir duygu değil, düşünce-duygu-davranış eğilimi bütünleşmesidir (Kağıtçıbaşı, 1996: 85).

Dinî tutumu ise şu şekilde tanımlamak mümkündür: “Kişinin dinle ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını belirleme tarzıdır. Yani kişinin dine dair bilgi ve inançları, dinin bütününden ya da herhangi bir esastan hoşlanması veya hoşlanmaması ve dinle ilgili davranışları, yani lehte veya aleyhteki bir takım faaliyetleri onun dinî tutumunu oluşturur.” (Peker, 2000: 146,147).

Yukarıda da değinildiği gibi, tutumların davranış gibi doğrudan gözlenebilen bir yönü söz konusu değildir; ancak bireyin gözlenebilen davranışlarından Sosyal bilimlerde de belirli tekniklere başvurularak tutumların yoğunluğunun ölçülmesine çalışılmaktadır; gerçekten de kişilerin belirli şeylere karşı ilgi veya ilgisizlik derecelerini tespit ederek tutumların yoğunluğunu anlamamız mümkün olmaktadır. Tutumların yoğunluğunun matematik tekniklerle ölçülmesine ait örnekler de dünyanın her yerinde vardır (Dönmezer, 1994: 89).

Araştırmamızda tutumu incelememizin sebebi davranışı meydana getiren etkenlerden birinin tutum olmasıdır ve bu açıdan tutum önemlidir. Ayrıca herhangi bir durumda ortaya çıkan tutum objesiyle ve ortamla ilgili tutumların ne olduklarını, birbirleriyle ilişkilerini anlayıp ölçebilirsek, davranışın analizini de daha iyi yapabiliriz (Kağıtçıbaşı, 1996: 100).

Bu konuda ilk araştırma La Piere adında bir sosyolog tarafından 1934’ de Amerika’ da yapılmıştır.

La Piere, Çinli bir karı kocayla 66 otel ve motele, 184 lokantaya gitmiş ve sadece bir tane 3.sınıf bir motele kabul edilmemişler bunun dışındaki gittikleri yerlere kabul edilmişlerdir. Bu ilk deneyden altı ay sonra La Piere bütün gittikleri bu yerlere mektup yazarak Çinli müşterilerin kabul edilip edilmeyeceklerini sormuş fakat mektupların yarısına cevap gelmiştir. Cevap yazan yerlerin %92’si Çinlilerin kabul edilemeyeceğini, %1’i kabul edebileceklerini bildirirken %8’i de katı bir cevap vermemiştir. Burada açıkça daha önce gösterilen olumlu davranış ile daha sonraki olumsuz davranış arasında bir çelişki ortaya çıkmıştır.

Buna benzer araştırmaları daha sonra da Kurtner, Wilkins ve Yarrow yapmış La Piere’nin yaptığı deneme sonuçlarına benzer sonuçlar bulmuşlardır (Aktaran: Kağıtçıbaşı, 1996: 95).

Durumu dinî tutum ve davranışlar açısından ele aldığımızda yapılan araştırmalar gösteriyor ki tutum-davranış tutarsızlığı ya da davranışın tutum tarafından belirlenemeyişi ortamdan etkilenmektedir. Dinî yaşantının olması için inancın olması gerekir. Eğer insanda dinî inanç yoksa zaten diğer dinî tutum ve davranışların ortaya çıkması da mümkün değildir (Uysal, 2006: 78). Bir iç hal ve bir sübjektif tecrübe olan inanç, belirli bir temayül ve belirgin bir tutum veya şekil olarak objektifleşmedikçe, olaylar üzerinde etki yapmaz. Katıksızca kişisel olan bir din, sübjektif bir teori olarak kalmaya mahkûmdur (Taplamacıoğlu, 1975: 198).

Bir tutumun oluşması, kişinin artık bunlara karşı nötr olmadığı anlamına gelir; artık bunlar, kişi için olumlu ya da olumsuz anlam taşır. Bir tutum, duruma göre belli bir beklentiye, standardı ya da amacı belirler. Bu beklentilere uyan olaylar kişiyi hoşnut eder; tutumun belirlediği beklentilere karşıt olaylar ya da şeyler ise, bu tutumun kişi için önemiyle orantılı bir hoşnutsuzluk ya da hayal kırıklığına yol açar (C. Şerif & M. Şerif, 1996: 490).

Tutumun davranışa dönüşemediği ortamlarda bireylerde aynı zamanda bir iç gerilim ya da çatışma olabilmektedir. Bu çatışmanın ortadan kalkabilmesi tutum ve davranış tutarlılığıyla söz konusudur. Fakat bazen öyle konular söz konusudur ki örneğin dinî bir konu hakkında birey olumlu tutum sergilemesine karşın onu davranışına yansıtmamış olabilir. Öyleyse bu tutumların zayıf tutumlar olduğu söylenebilir.

1. BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

A. TOPLUMSAL BİR GERÇEKLİK OLARAK DİN VE KADIN

Her toplumun bir gerçekliği olarak karşımıza çıkan din olgusu insanlık tarihiyle eş zamanlı bir varlık sergiler. Çünkü insan ve din birbirinden bağımsız değildir. Toplumlara oluşturan insanların maddi dünyadan bağımsız bir de manevi dünyaları bulunmaktadır. İster bu ilahi kaynaklı ister ilahi kaynaklı olmasın mutlaka her toplumsal grubun bir inanç sistemi mevcuttur.

“Tarihin hiçbir devrinde dinden, dinî duygulardan tamamen yoksun bir topluma rastlanmamıştır. Nerede insan varsa, orada dinî davranışlar mevcut olmuştur.” (Ateş, 1988: 9). Öyle ki din ve topluluk arasındaki ilişki yakından ve sistematik bir şekilde incelenecek olursa, görülecektir ki dinin topluluk üzerindeki etkisi oldukça yoğun olmaktadır. Sadece topluluk üzerinde bir etki değil aynı zamanda toplumsal örgütlenme biçimlerinin de üzerinde bir etkisi söz konusudur. Bunun için de din, aile, oymak, kabile, boy ve ulus gibi doğal birliklerle hep yakın ilişki içinde olmuştur. Bu birlikler gerek zihniyet açısından, gerekse örgütlenme bakımından dinî etkiyi hiçbir zaman gizleyemezler (Wach, 1987: 17).

Sezen’in de belirttiği gibi davranışlarımızın altında yatan birçok sebep olmasına karşın insanı harekete geçiren en belirgin özelliğin din olduğu görülmektedir. Çünkü hissi ve ruhi yönden insanı çepeçevre saran din şahsiyette kendini gösterdikten sonra sosyal sahaya geçmekte ve yayılmaktadır. Böylece din sadece insan ruhuyla sınırlı olmadığını toplumsal bir davranış olarak da var olduğunu bizlere göstermektedir (Sezen, 1998: 112).

Din bir kurum olarak ancak insanla birlikte olursa var olabilir. İnsan olmayınca din de anlamından uzaklaşır. Din insan için var olduğuna göre değişim ve dönüşüm karşısında din ve insan yine beraberdur. Din topluma ait bir kurum olduğu, toplumsal dönüşümle de bağlantılı olduğu için Batı' da her değişimle birlikte yeni

krizler çıkmış, yeni kavgalar, yeni yorumlar oluşmuştur. Bizde ise durum biraz farklıdır. İctihadın kesintiye uğramış olması dinin kendi içindeki dönüşümünü sağlayacak, değişen insan ve topluma yol gösterecek, insanın varlığını manalandırabilecek yeni açılımların, yeni dönüşümlerin önünü kapatmıştır (Altan, 2010: 132, 133).

Kutsal ve üstün varlık inancı, dinin temelini ve özünü teşkil eder. Bu inanç sistemi toplumda açılır ve kendini gösterir. Dinin adı, şekli ne olursa olsun, her zaman ve her yerde ortak özellikleriyle görülmektedir. Bu ortak özellikler; iman, ibadet ve toplumdur. Bu da gösteriyor ki nerede insan varsa orada dinî bir davranış olması muhtemeldir (Sezen, 1998: 84). Ancak her inanç sistemi, din tarifindeki belirli esaslara göre uygun olsa bile, sosyoloji açısından din olarak nitelendirilemez. Yalnız sosyal geçerliliği olan inanç sistemleri sosyolojik manada dindir. Bu aynı zamanda herhangi bir inançla dini ayırmanın önemli bir ölçüsüdür.

Dinin toplumsal bir gerçeklik olarak kabul edilmesine karşın farklı dünya görüşlerinden ötürü çok çeşitli din tarifleri karşımıza çıkmaktadır. Her disiplin kendine göre bir tarif yapmıştır.

Sosyolojiye göre dinin tanımı genelde şöyle yapılmıştır: Hangi yolla olursa olsun, özünü teşkil eden kutsalın tecrübesidir. Bu tecrübeden doğan bütün sosyal meselelerdir (Sezen, 1998: 81).

Din kavramının Arap dilinde çok geniş bir anlamı vardır. Aynı zamanda da bu kelime zıt anlamlı kelimelerdendir. Sözlükte "ceza/mükâfat, adet/durum, itaat/isyan, hesap, zül, inkıyad, hüküm/kaza, galebe, kahr, isti'la, mülk, ferman, tevhit, ibadet, millet, şeriat, vera', takva, hizmet, ihsan, ikrah" gibi anlamlara gelir. Terim olarak din; akıl sahiplerini kendi arzuları ile bizzat hayırlara sevk eden ilahi bir nizam, Allah tarafından konulmuş ve insanları O'na ulaştıran bir yoldur (Karaman vd., 2006: 121, 122).

Elbette ki dinin daha birçok tanımını yapmak mümkündür ama biz dinî davranışları ve tutumları ele aldığımız zaman görülecektir ki din toplumun rengini belirleyen en önemli kurumdur.

Topluluk içinde yaşayan insanın bir iç dünyası olduğu gibi aynı zamanda da inandığı değerleri ortaya koyma zemini aradığı bir gerçekliktir. Çünkü din sadece bireyin iç dünyasıyla sınırlı olamayacak kadar toplum ve toplumsal kurumlarla iç içe

bir görünüm arz eder. Comt'a göre ise insanın kendisini aşan bazı şeyleri, üstün güçleri sevmeye ihtiyacı olduğu için dine de gereksinimi vardır (Aron, 2004: 98).

Din, her insan için hem tabii hem de sosyal bir olgudur. Belirli bir inanç sistemine inansın ya da inanmasın toplumla iç içe yaşayan, toplumla karşılıklı etkileşim içinde olan her insan dinî argümanlarla karşılaşmaktadır. Yaşanan bu durum dinin toplumsal bir gerçeklik olduğunu bize göstermektedir. Dinin hem bireysel hem de toplumsal tarafı söz konusudur. Dinin bireysel yönü subjektif dindir ve dinin bireyde derinleşen tarafıdır. Dinin bu yönünün dıştan görülmeyen sahası olduğu söylene de bizce bu pek de doğru değildir. Çünkü ibadet, ahlak ve ayin ne kadar bireyle ilgili olsa da bir o kadar da toplumla ilgilidir çünkü inanç zemin bulduğu ortamda davranış olarak kendini gösterebilir. Başkalarınca görülebilen dinî tarafa da objektif din denmiştir (Sezen, 1998: 79).

Dinin sadece subjektif tarafını kabul edip; dini sadece kalbe sıkıştırıp hayata yansıtmamanın doğru olmadığı kanaatindeyiz. Gittikçe daha çok dünyalaşan insanlar dinin sahasını kendileri belirlemeye çalışmışlardır. Modern dünyanın önümüze sunduğu sekülerleşme ve laikleşme objektif din sahasını daraltıp, subjektif din sahasına her şeyi iten bir anlayışa dönmüştür. Bu durum sosyolojik olarak dini, din olmaktan çıkarmaktadır. Ama subjektif din bu duruma karşı direnir. Sosyal değişikliklerden etkilenen daha çok objektif dindir (Sezen, 1998: 79). Yine de sosyal değişikliklerin bireylerin iç dünyalarında da değişikliklere yol açtığı görülmektedir.

Sosyal değişikliklerden etkilenen dinin toplumsal tarafı en çok da kadınları etkilemektedir. Çünkü kadın değişimin yüzü olarak kabul edilir. Oysaki dinin zamana ve mekâna göre değişmez ilkeleri mevcuttur.

Toplumsal değişme sayesinde dinin algılanma ve yaşanmasında bir takım değişimlerin olması kaçınılmazdır. Ancak, bu dinde her şeyin değişeceği anlamına gelmez. "Dinin devamlılık kazanması, inançların değişmeyen yönleri sayesinde." (Sezen, 1998: 132).

Aynı zamanda dinin, insanın ruhuna hitap eden, gönlüne işleyen tarafı, bir hayat anlayışına dönüşünce inanılan dinin görünür taraflarının da gün yüzüne çıkmaması düşünülemez. Sonuç olarak hiçbir felsefi düşünce, ideoloji dinin toplumdaki etkisini gösteremez (Sezen, 1998: 112).

İnsanoğlu doğar doğmaz büyük bir merak duygusuyla hareket eder. Kendisi ve kâinatla ilgili birçok sorunun cevabını dinde bulur ve kendine bir yol haritası çizer. Bazı dinler insanın temel problemleriyle ilgili ayrıntılı bilgi verirken bazıları daha az bilgi verir. Ama hepsinin de zihnimizdeki problemlerden yaşanan hayata dair davranış kurallarına kadar her konuda insanı aydınlatmayı amaç edindiği muhakkaktır (Güngör, 1989: 113).

Dinin bir insanlık hali olması, yaratılanların fitratıyla ilgilidir. Her insan yüce bir varlığa inanma gereği hisseder. Dinsiz bir toplumun olması düşünülemez. Geçmiş milletlerden kalan mabetler de bunun kanıtıdır diyebiliriz. Din, toplumun her kurumuyla birebir ilişkisi olan bir olgudur. Din aynı zamanda kültürel bir olgudur. Ülkemizde dindar olmayan insanlarda bile kültürel bir iz olarak dini görmek mümkündür. Dinî hayattan en uzak insan bile konuşmalarında “Allah korusun”, “Maşaallah”, “İnşaallah” gibi ifadeleri kullanır; bayramlar adetlerimize göre kutlanır. Fakat bu örnekler bize gösteriyor ki insanımız daha çok kültürel bir din anlayışı kabul etmiş görünüyor.

Toplumda yapılan her ıslahat, her iyileştirme hareketi din üzerinden olagelmıştır. Çünkü birçok konuda din geriliğin sebebi, gelişmenin önünde bir engel olarak görülmüştür. Oysaki din de toplumun diğer dinamikleri gibi değişken, zamana ayak uyduran bir olgudur (Sezen, 1998: 132).

Toplumun bir gerçekliği olarak dini kabul etmemek, onu görmezlikten gelmek değişim yaşayan toplumlardaki birçok modernist aydın tarafından kabul edilen bir yargı olmuştur. Ülkemizde de kendini "aydın" olarak tanımlayan birçok insan, dinden, gelenek ve göreneklerinden ne kadar uzaklaşırsa o kadar "çağdaş" olabileceğini düşünmektedir. Hatta eleştiriler öyle bir boyuta gelmektedir ki dinin içinde yer alan belirli ibadetleri kalıp şeklinde değerlendirip; İslam'ın birçok toplumsal uygulamalarının ilkel olduğunu söyleyebilmişlerdir.

Ülkemizdeki din anlayışlarının çok çeşitli olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Çoğu kez insanımızın din anlayışının geleneksel bir çizgide ilerlediği görülmektedir. Din vazgeçilemeyen fakat çoğu kez ilerlemenin önünde bir set olarak görülmüş, çağdaşlaşmanın karşıtı olarak düşünülmüş ve belki de dine bu kadar tepkili olmak kimilerince çağın gereği gibi görülmüştür.

Ülkemizde, bir insanın hem çağdaş, hem laik, hem de dindar olup olamayacağı gülünç bir şekilde hep tartışla gelmiştir. Oysaki toplumun her bireyini kendini nasıl tanımlıyorsa onu öyle kabul etmemiz toplumsal uyum için gereklidir.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte ve hatta Tanzimat'tan bu yana ülkemizde dinî algılayışlarda oldukça değişiklik yaşandığı bilinmektedir. Kurulan yani devletin ideolojisine göre din devleti olmak doğru değildir; fakat inanç özgürlüğü de savunulmaktadır. Çelişkilerin çok yaşandığı ülkemizde din ve devlet işleri ayrılmış görünürken aslında durumun hiç de böyle olmadığı; bizzat devletin kendi ideolojisine göre dini şekillendirmeye çalıştığı görülmektedir. Sonuçta; Altan'ın ifadesiyle: "Din devleti olmayalım derken bir devlet dini ortaya çıktı." (Altan, 2010: 63). Ortaya çıkan bu devlet dini de toplumun her kesiminde doğal olarak alkışlarla karşılanmadı. Çünkü kişilerin dinî inançlarının serbest bırakılmadığı bir anlayış ortaya çıktı. Böylelikle din toplumsal bir gerçeklik olmasına karşın devlet tarafından şekillendirilmeye çalışılan bir kuruma dönüştü.

Yeni açılımların, dönüşümlerin önü kesildiği içindir ki dinin algılanışında bazı fanatik karşı çıkışlar söz konusudur ve bu durum kaçınılmazdır; çünkü zaman değişmektedir ve insanlık her çağa ve zamana uyum sağlamak ister ki toplumdan soyutlanmasın. Din toplumsal bir gerçekliktir; fakat değişim de din kadar gerçektir ve olması gerektir. Günümüzde yaşadığımız sorunların sebeplerini irdelerken, hep kendimizden başkasını suçlar bir tavır takınmak pek de bilimsel değildir. Özeleştirii yapmak hem dindarların hem de kendini dindar görmeyenlerin görevi olmalıdır.

Bunların yanı sıra toplumumuzun dindar algısı da oldukça ilginçtir ve sorgulanmaya muhtaçtır. Gelenekselliği dindarlık olarak görmek insanımızca sıkça başvurulan bir yoldur. Dindarlık algımızın şekillenmesinde elbette toplumun etkisini yadsıyamayız.

Aynı zamanda Uysal'ın da belirttiği gibi günümüz Müslüman'ı kendisini dindar olarak algılayan toplumun dindar nitelemesine göre hareket eder. Dolayısıyla sosyalleşme süreci içinde insan, toplumun din ve dindarlık anlayışına göre bir Müslüman'da bulunması istenen hangi özellik ve davranışlara atıfta bulunduğunda, kendi dindarlığının bir parçası olarak dinsellik anlayışını yani dindar algısını geliştirmiş olur (Uysal, 2006: 14).

Toplumun sınırlarını çizdiği dindarlık algımız çok değişkendir. Hem dinden vazgeçememe durumu söz konusuysen bir taraftan da dinin emir ve yasaklarına aykırı davranışlar da sergilenmektedir. Yaşanan bu durum sekülerleşen dünyamızda daha çok görülmektedir. Özellikle de değişimin en görünür tarafında olan kadınlarda gözlemlenen bu durum dikkat çekicidir. Hem modern yaşamdan vazgeçemeyip hem de inandığı dinin değerlerine göre yaşamak isteyen özellikle de çalışan kadınların çelişki yaşadığı görülmektedir.

Aynı zamanda eğitim seviyesinin artmasıyla da dinî tutum ve davranışta değişiklikler yaşanmaktadır. Bu konuda yapılan araştırma bize göstermektedir ki; eğitim seviyesi yükseldikçe, İslam'ın temel inanç esasları, ibadetleri kabullenme veya onaylama açısından olduğu kadar genelde paylaşılan ortak değerler olarak dinî duygu ve düşünce açısından da günümüz insanının dindarlık anlayışında pek değişme olmadığı ancak eğitim seviyesi düştükçe, insanların dinî inanç ve kanaatlerinin daha yoğunlaştığı söylenebilir (Bkz. Uysal, 2006). Dinin sığınılacak bir liman olarak görülmesi bu sonucu doğurmaktadır; çünkü modern dünyada aslında daha da yalnızlaşan birey, toplumda da kendini belirli bir yere konumlandıramamışsa yalnızlığını, dinî inanç ve kanaatlerine daha yoğun bir şekilde bağlanarak aşmaya çalışmaktadır.

Sonuç olarak şunu görmekteyiz ki; toplum ve din birbirinden ayrılması mümkün olmayan iki unsurdur; çünkü her ikisi de insanla alakalıdır. Ne toplumu ne de dini insansız düşünmek mümkün değildir. Algılarımızı, duygu ve düşüncelerimizi toplumdan beslediğimiz unsurlar şekillendirdiği kadar din de buna etki etmektedir. Bir de insanın doğuştan getirdiği ruhi ve bedeni özellikler göz önüne alındığında bireyi her yönden etkileyen, duygu ve düşüncelerini şekillendiren çok yönlü unsurların olduğu görülmektedir.

Gözlerimizi dünyaya açtığımız andan itibaren içinde yaşadığımız toplumun dinî değerleriyle karşılaşmamız kaçınılmaz bir durumdur. Birey belirli bir inanç sistemine inansın ya da inanmasın veya onunla hep kavgalı olsun ya da olmasın din toplumsal bir gerçeklik olarak hep yaşamımızda olacaktır.

1. Din ve Kadın İlişkisi

Dinlerin kadınlarla ilgili etkileşimi çok boyutlu ve karmaşık bir konudur. Dinler bir taraftan kadınları kısıtlayıcı kurallar koyarken bir taraftan da kadınları güçlendirici kurallar da koymuştur. Din ve kadın ilişkisi hiçbir zaman tek taraflı bir nitelik de taşımamaktadır. Dinlerin kadına bakışının yanın da kadınların da dine karşı tutum ve davranışları söz konusudur. Geleneksel anlayışla yetişen kadın ile modern bir anlayışla yetişen kadının dine karşı tutumu da dolayısıyla farklı olacaktır.

Din, hayatın her alanına girmiş bir olgudur. Din ile kadının etkileşimi her dönemde olagelmıştır. Özellikle de erkek egemen toplumlarda dinin tüm özelliklerinin kadınlar üzerinde görünür olması beklenmiştir. Hatta “İslam’da Kadın” veya “İslam’da Kadın ve Aile” başlıklarıyla hazırlanmış birçok kitabın yazarı “İslam’da Erkek” veya “Kuran’a Göre Erkek” gibi esasında kendilerini daha çok ilgilendiren konulara pek değinme gereği duymamışlardır. Değişen hayat şartlarında kadının dış görünüşü her zaman eleştirilere maruz kalırken, dinî hassasiyeti olan birçok erkek kendi dış görünüşünün ne kadar dine uygun olup olmadığını sorgulama zahmetinde bile bulunmamıştır. Elbette ki bu duruma toplumun gelenek ve göreneklerinin yanında ataerkil zihniyetin de sebep olduğu düşünülebilir.

Sucu, bu konuda erkekleri eleştirmekte, günümüz toplumunda bugüne kadar kadına yönelik dine ve geleneğe ait söylemlerin pek çoğunda erkek egemen bir anlayışın yattığını ve dinin yanlış yorumlandığını düşünmektedir. Aynı zamanda da iktidarı ve gücü elinden bırakmak istemeyen bu anlayış, kadının toplumdaki yerini din kisvesi altında kısıtlamaya çalışmıştır (Sucu, 2005: 85).

Kadın konusundaki yanlışlıkların bir sebebi de kadının psikolojik ve sosyolojik yönü unutulmuş sadece biyolojik varlığıyla gündemde tutulmasıdır. Bu durum hem kadını yıpratmakta hem de toplumda bazı sapmalara yol açabilmektedir. Bu zihniyette olanlar kadının; “Allah’ın yeryüzünde yarattığı halife olduğunu, en güzel surette yaratıldığını, tekliflerin muhatabı olduğunu, sınıdığını, yeryüzünü imar etme, ölme ve yeniden dirilip hesaba çekilme ve ne yapmışsa onların karşılığını görme” konumunda olduğunu ve bu konumda bulunan tüm insanlar gibi “...Üstün olanınız en muttaki olanınızdır...” (Hucurat, 14) ayetini kimi zaman görmezlikten gelirler. Bu duygu ve düşüncelerin devamında ise İslam’ın ruhu sayılan adaletin

sağlanmasına en muhalif şekilde davranışlar toplumda görülmeye başlar (Durmuş, 2008: 101, 102).

Sosyal hayatta "ben de varım" demek isteyen kadın bazı toplumlarda aklının ve dininin eksik olduğu söylenerek toplumsal faaliyetlere katılmasına izin verilmemiştir. Kendini geliştirme imkânı bulamayan birçok kadın da artık bu durumu yadsımıştır. Cinselliğiyle değil de yetenekleriyle sosyal hayatta var olmak isteyen dindar kadın ise hem ataerkil zihniyeti karşısında bulmuş hem de modernlik, çağdaşlık, feminizm gibi anlayışlarla da mücadele etmek zorunda bırakılmıştır.

Kendi alanlarının daralacağını düşünen erkekler bu durumda kadının evde olması gerektiğini söylemişlerdir. Kadınlar sosyal hayatın dışına çıkarılırken, onların da Allah'ın yeryüzündeki halifeleri olduğu unutulmuştur. Altan'ın (2010) da belirttiği gibi bugün Müslüman ülkelerin çoğunda geleneksel dindarlık anlayışıyla yetişmiş birçok erkek, kadının özgürleşmesinden, hayatın içinde yer almasından çekinmektedir. Burada bir özgüven eksikliği söz konusudur(s. 157). Söz konusu bu durum dine yüklenemez çünkü her toplumda kadın ezilmiş ve hor görülmüştür. İşte İslam dini kadına, hakkını teslim eden en mükemmel dindir. Ataerkil zihniyetle yetişip kadına değerini vermeyen suçludur; İslam dini değil (Sucu, 2005: 41).

Kadın, insanlığın yarısı değil, çok daha fazlasıdır. Çünkü toplumu insanlar oluştururken, insanlar da kadınla var olur. Kadının yaratılıştan getirdiği zihinsel, sosyolojik, psikolojik varlığını yok sayan bir toplum; doğal olarak özgüvenini yitirmiş kadınlar tarafından yetiştirilince hayata küskün, içinde müthiş açlıklar barındıran, aklından geçeni söylemeye yeltenemeyen, dışarıda başka içeride başka ikiyüzlü bir anlayış ortaya çıkarır (Altan, 2010: 156, 157).

Kadının sosyal hayattaki konumu dinlere göre şekillendiği gibi toplumun değerlerine göre de konumlanır. İslam dini kadını toplumda yok saymazken buna rağmen birçok Müslüman ülkede kadın, kendi değerini kazanamamıştır. Kadın hala cinsel bir obje olmaktan öteye geçememiştir. Kadının konumu hep erkekler tarafından belirlenmiştir. Babasının kızı, kocasının eşi ve çocuklarının annesi olabilen kadın eğer başka bir konumda da yer almak isterse ki- bu çoğu zaman rol çatışması sonucunda veya kendini keşfettiği zaman olmaktadır- zorluklarla karşılaşacağını bilmektedir.

Kadının toplumdaki konumu hala tartışmalara neden olmakla birlikte İslami açıdan da kadın konusu en zor, en çetrefilli konulardan biridir.

Geleneksel kadınla modern kadını karşılaştırdığımızda; modern kadın sadece bu dünya için var olan bir dişi ve çok sahipli bir varlık haline getirilmişken, geleneksel kadın tek sahipli fakat hep ikincil duruma düşürülmüştür (Bkz. Durmuş, 2008).

Çağdaşlaşan kadın hem dindar hem de modern olma noktasında sıkıştırılmıştır. Oysaki dindar olmak ne çağdaşlaşmayı ne de modern olmayı engellemektedir. Dinî sembollerin kadınlarda daha fazla tezahür ediyor olması, toplumda dindar kadınların, dikkatleri üzerlerine çekmesine sebep olmuştur. Erkeklerde ise durum daha farklıdır. Modernlik anlayışının kadının dış görünüşüyle sınırlı kalması özellikle kadının kamusal alan faaliyetlerinde modern kadın ve din arasında çatışmalar oluşturmuştur (Tekin, 2004: 95).

Yaşanılan bu durum dinî hayatın sosyal bir hadise olduğunu ve çağdaşlaşmanın da aynen dinî hayat gibi sosyal bir hadise olduğunu gösteriyor. Çağdaş olmak, aynı zamanı paylaşmak demekse herkes çağdaştır. Fakat ülkemizde farklı dünya görüşüne sahip insanların birbirine tahammülü fazla olmadığı için aslında konuşularak halledilebilecek birçok sorun katlanarak büyümekte ve çözümsüzlüğe doğru gitmektedir. Çağdaşlaşmak veya zamanın daha da ötesine gidebilmek, ilerlemek kavramları din ile yarışırılır, çatıştırılır duruma getirilmiştir. Sucu bu konuda din ve çağdaşlaşmanın birbirine karşıt iki kavram gibi önümüze sunulduğunu ve sonuçta da çağdaşlaşmaya karşı duyulan her tepkinin de dinî bir niteliğe büründüğü tespitini yapmıştır (Sucu, 2005: 68).

Değişim taraftarı olanlar da daha farklı bir tutum sergileyerek dinî değerleri değişimin önünde bir engel olarak görürler. Bu nedenle de dine dair ne varsa hep ondan uzak kalmaya çalışırlar.

Ülkemizde sadece dindar kadınların haksızlığa uğradığını söyleyerek farklı hayat görüşüne sahip diğer kadınların haklarını görmezlikten gelmemek gerekir. Toplumun ana unsurunun kadın olduğu aşikâr bir gerçekliktir. O, sosyolojik anlamda ailenin temel direği, kültürün yaratıcı unsuru, ahlaki değerlerin koruyucusu ve nesilden nesile aktarıcısıdır. Yine o, dinî hayatımızdaki deruni boyuta yön veren en önemli muhataptır (Sucu, 2005: 10).

Toplumun sosyal yapısını belirleyen unsurlardan biri din olmakla birlikte bunun yanında toplumu şekillendiren gelenek ve görenekler, sosyal ve kültürel şartlar, ekonomik yapı, savaşlar, göçler, kentleşme vs. söz konusudur. Toplumun her bireyinin bu değişim ve gelişimlerden etkilenmesi kaçınılmazdır. Kadını da anlamaya çalışırken toplumu bir bütün olarak almalı ve onu etkileyen bütün unsurlarıyla incelemeliyiz. Çünkü kadın unsuru hayatın her alanıyla mutlaka ilintilidir. Kadını sadece dinî kalıplara yaslanarak anlamaya çalışmak kısır bir döngüde dolaşmak olacaktır. İnsanı bir bütün olarak görmeye çalışmak ön yargılarımızdan da kurtulmamıza vesile olacaktır.

Yapılan bir araştırmaya göre kadınlar erkeklere göre daha dindardır çünkü kadınlar, dinseliliğin boyutlarına giren özellik ve davranışlara daha fazla önem vermektedir. Din ile ilgili algı ve tutumlarının erkeklere nazaran kadınlarda daha yoğun ve güçlü olduğu söylenebilir (Bkz. Uysal, 2006). Sonuç olarak kadınlar erkeklerden daha ziyade bir dindarlık eğilimi sergileme eğiliminde olmaktadır (Günay, 2006: 52).

Cinsiyet rollerindeki farklılaşma ve yeni algılama biçimleri, hem geleneksel anlayışı hem de ibadetlerdeki cinsiyet farklılaşmasını sorgulamaya imkân vermektedir. Yine kentleşme derecesinin, kentsel imkân ve donanımların artışına(eğitim, meslek ve gelir gibi) bağlı olarak kadınlarda dindarlık algılamalarının farklılaştığı, şekilcilik ve formalizmden uzaklaşıldığı, bazı dinsel inanç ve yükümlülüklerin sorgulandığı gözlemlenmiştir (C. Çelik, 2006: 98, 99). Örneğin modern kadınlarda dinin ibadet ve sosyal boyutunu ihmal etme buna karşın dinin daha tasavvufi boyutuyla ilgilenme durumu göze çarpan bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır (Bkz. Tekin, 2004).

Sonuç olarak değişen toplum şartlarında kadının dinî algılayışı da değişmektedir ve bu durumu en çok ta çalışan kadınlar da görmektedir. Eğitim seviyesinin yükselmesi ve hayat şartlarının daha iyi olmasıyla yaşama dair konfor günümüzde artmış ve buna paralel olarak da dünyevileşme yaygınlaşmıştır. Dünyevileşmenin yaygınlaşması özellikle çalışan kadınlarda ibadet hayatına yeni boyutlar katmış, dinin sosyal boyutu da daha ön plana çıkmıştır.

2. İslam'ın ve Diğer Dinlerin Kadına Bakışı

İslam toplumlarında kadının aile ve toplum hayatındaki konumunu sadece dinin belirlediği söylenemez. Din unsurunun yanında o toplumun kültürel yapısı da kadına bakışta oldukça etkilidir ve dinden daha etkili olduğu söylenebilir. Hatta bu durum öyle abartılır ki ataerkil gelenek dinî değerlerin önüne bile geçebilir. Kadın eksik akıllı, dini zaten yarım gibi nitelenip durdukça da kadınlar özgürlüklerini kendi iç dünyalarına hapsederler. Oysaki Tarhan'ın da belirttiği gibi "İnsanlık dinin indirildiği çağdaki olgunluğa eriştiğinde, kadınlar da özgürlüklerine yeniden kavuşmuş olacaklardır." (Tarhan, 2010: 123).

İslam'ın ilk yıllarında inanan erkeklerle kadınlar hep toplum içinde bir arada olmuşlardır. Ancak bu durum fazla uzun sürmemiş; Hz. Muhammed'in vefatından sonra kadınlar yine makûs talihlerini yaşamaya başlamışlardır. Bu durum o kadar abartılmış ki kadın fitne aracı olarak dahi görülmüştür. Kadınların camiye gitmesinden bile rahatsızlık duyan erkekler sebebiyle evlerine kapanan kadınlar, bu durumu kabullenmek zorunda kalmışlardır.

Tesettür sayesinde toplumda dişiliğimle, cinsiyetimle değil de insani yönümle, kişiliğimle var olmak istiyorum diyen kadınlar vardır. Ne yazık ki kişiliğiyle kendini kabul ettirmeye çalışan kadınlar dahi erkek egemen zihniyetlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Oysaki tesettür Tarhan'ın (2010) da belirttiği gibi kadın ile erkeği eşitleyen bir unsurdur. Özellikle de kadının cinsiyetini değil de kişiliğini öne çıkardığı için toplumda cinsler arasındaki ayrımı da ortadan kaldırmış olur (s.128). Buna karşın İslam dini kadının dişiliğini ortadan kaldırmamış, özgürlüğünü kısıtlamamış, bilakis insanı Allah'a inanma ve haddini bilme çerçevesinde, birey ve toplum için ahlaki ve sosyal olarak bir takım prensipler yerleştirmiştir (Fadlallah, 1997: 38, 39). Kadının tarihsel duruşu tam olarak Kuran'ın emrettiği bir duruş olmamakla birlikte İslam toplumlarında kadın asla tümüyle hayatın dışına itilmemiş olmasına rağmen tam olarak da hak ettiği değeri toplum içinde bulamamıştır. Kuran-ı Kerim'de kadınlardan, onların sosyal konumlarından, görevlerinden birçok yerde söz edilmektedir. Allah erkek ve kadını insan olmak anlamında eşit görür ve hitabı da buna uygun olarak yapar (Coşkun, 2011: 115).

Kur'an bize Sebe kraliçesinin şahsında duygusal hareket etmeyip aklın ölçülerine göre davranana insanı, bir kadını, takdim ediyor. O'nun sorumluluğu,

geçirdiği tecrübeleri, akli melekelerinin güçlülüğüyle, kuvvetli, akılcı, sosyal alanda idarecilik gücüne sahip şahsiyetler olarak bilinen erkekleri yönetecek düzeye ulaşmış olmasını bizlere anlatıyor. Bir takım işleri idare ederken takınması gereken tavır ve düşünce yapısına olumsuz etkide bulunan kadınlığın zaaflarının aşılabileceğinin bir resmî sunuluyor. Bu zaafların kadının kaderi olmadığına, onlardan kurtulabilme imkânının olduğuna işaret ediyor (Fadlallah, 1997: 14).

Kadınlara değer verilmediği, kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü, bir devirde gelen ayetlerin kadına verdiği değer dikkat çekici olmakla beraber zaman içinde süregelen uygulamalar yine kadını ezen, küçük gören bir tutuma dönüşüvermiştir.

İslam'a göre din Allah'ın dinidir ve doğru anlaşılması gerekmektedir. Fakat ataerkil bir anlayışla yetişen toplumlarda dinin kadına bakışı farklı yorumlanabilmiştir. Bu tür görüşlerin var olduğu o kadar çok eser söz konusudur ki. Örneğin kadınların nasıl dövülebileceğinden, hatta sopanın kalınlığının ne kadar olması gerektiğinden, kadının neresine vurulma izninin olduğundan, kadının eşine tam itaatinin emredildiğinden, zaten dininin de eksik olduğundan, Kuran'da sıla-i rahim emri olmasına rağmen kadının annesine ve babasına eşinden izinsiz gidemeyeceğinden, evden dışarıya çıkmaması gerektiğinden, "ilim her kadın ve erkeğe farzdır" emrinin olmasına karşın kadınların öğrenim haklarının ellerinden alınabileceğinden, Kuran'da bahsedilen Belkıs'ın bir yönetici olmasına rağmen kadının her işi yapamayacağından bahsedilir ve bu görüşler çoğu kez de dini de referans gösterir.

Birçok kadın da dini, asıl kaynağından öğrenemediği için bu durumu kabul etmek zorunda kalmaktadır. Gelinek nokta da toplumda cahillik artar. Oysaki toplumu oluşturan kadın ve erkek bir bütündür ve her ikisi de aynı emirlerin muhatabı ve yeryüzünün halifeleridir. Bununla ilgili Kuran-ı Kerim'de şu ayetler yer almaktadır:

"Gerek erkek, gerek kadın her kim, mümin olarak iyi işlerden birini yaparsa, işte bunlar, cennete girerler, zerrece hakları yenmez." (Nisa, 124).

"Ve O'nun ayetlerindendir ki O sizi bir tek nefisten yarattı ve o nefisten zevcini yarattı. Ve bu ikisinden (yeryüzüne) sayısız erkekler ve kadınlar yayıldı." (Nisa,1).

İslam, eşitlik ve adalet esasları içinde, kadına da değer vermiş, ona da bir insan nazarıyla bakmıştır. Erkekten düşük bir seviyede görülüp horlanmasını kesinlikle yasaklamıştır. Bu konuda Kuran şöyle buyurmaktadır: “Allah’a kızlar isnat ediyorlar. O, böyle bir yakıştırmadan uzaktır! Beğendikleri(erkek çocuklar ise) kendilerininindir.” (Nahl, 57).

“Oysa onlardan birine kız çocuğu müjdesi verildiğinde, içi öfkeyle dolarak yüzü simsiyah oluyor.” (Nahl, 58).

“O, kendisine verilen müjdenin olumsuz etkisinden dolayı, halktan gizlenir. İçinde bulunduğu aşağılanmışlık ve ezilmişlik duygusuna rağmen onu öldürmeyip hayatta mı bırakacak yoksa tutup onu toprağa mı gömecek? Bak, ne kötü hüküm veriyorlar.” (Nahl, 59).

Kadına bir takım sorumluluklar yüklerken ve sosyal roller verirken, iradesi dışında oluşarak güç ve kuvvetini şekillendiren cinsiyetini bilhassa dikkate almış yapılarına uygun, güç yetirebilecekleri farklı roller vermiştir. Bu ayırım, ancak erkekle kadın arasında ve toplumla ilişkilerindedir; haklar ve sorumluluklarda eşitlik söz konusudur. Bu konuda Kuran şöyle buyurmaktadır:

“Allah yolunda infak yapın da, ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın, güzel hareket edin. Çünkü Allah güzellik edenleri sever.” (Bakara, 195).

“Erkek kadın bütün müminler, birbirlerinin koruyucularıdır. İyi ve güzel olanı emreder, kötü ve çirkin olanı ise yasaklarlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve resulüne itaat ederler. Allah, işte bunlara merhamet edecektir. Çünkü Allah, çok güçlüdür, işi sağlam yapan ve yaptığında bir hikmet bulunandır.” (Tevbe, 71).

Fakat erkek ve kadının eşit olması demek aynılık demek değildir. Hak ve sorumlulukların aynı olması, eşitlik ve adaletten öte, kişiye gücünün yeteceğini yüklemek demektir. Allah’ın kimseye güç yetiremeyeceği şeyi yüklemeyeceği vurgulanır. Bu konu da Kuran-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

“Allah, hiç kimseyi gücünden fazlasıyla sorumlu tutmaz” (Bakara, 286).

Ayetlerden de anlaşılacağı üzere kadın ve erkek, haklar ve sorumluluklar açısından birbirinden farklı olabilmektedir. Bu da her iki cinsin özelliklerinin farklı olmasından ileri gelmektedir. Bu konulara kadın ve erkek arasında ayrımcılık olarak

bakmak kanaatimizce doğru değildir. Kadına yapılan haksızlıklar, toplumların gelenek, görenek ve dinî algılayışlarından ötürü olmaktadır.

İslam dünyasında kadın hakkında yazılan “Tahrir’ül-Mer’e” adlı ilk kitap, Mısırlı Kasım Emin’e (1863-1908) aittir. Kasım Emin’in tek önerisi Batı medeniyetinin ve sosyal yaşamının transferidir. Tesettürün İslam toplumlarını geri bıraktığı ön yargısından hareketle tesettüre şiddetle karşıdır. Bu konudaki diğer kitabı “Mer’etül-Cedide” de benzer önerileri tekrarlamaktadır. İslam dünyasında, “İslamcı feminizm” kavramının ilk olarak 1992 yılında İran’da Afsaneh Nojmabadeh ve Ziba Mir-Hüseyni’nin eserlerinde ve yine 1992 yılında Tahran’da çıkarılan kadın dergisi Zanan’da kullanıldığını görürüz. Suudi Arabistanlı kadın yazar Mai Yamani’de 1996 yılında yayımladığı “Feminizm ve İslam” kitabında “İslamcı feminizm” kavramını kullanmıştır (Durmuş, 2008: 26). Aktan’ın (2005) da belirttiği gibi İslam ülkelerinde kadın hakları savunucuları aslında kendilerine ait orijinal fikirlerin sahipleri değildirler. Bu kişiler pek çok konuda olduğu gibi Batıdaki bazı feministlerin fikirlerini tartışmasız benimseyen kimselerdir. Batı dünyası ile İslam dünyasının toplumsal gerçekleri birbirinden çok ayrı olmasına rağmen, kadın hakları konusunda Batı’da sunulan fikirler ve uygulamalar aynen İslam dünyasında da sunulmaktadır(s. 293,294). Bu sebepten de İslamcı feministlerin yanılgıya düştükleri nokta kendi toplumlarına batılı gözüyle bakmaları ve batılıların tarihsel gelişimlerini dikkate alarak İslam toplumuna fikirlerini sunmaya çalışmalarıdır.

Diğer dinlerin kadına olan bakışını da yine sadece din değil o toplumun gelenek ve göreneklerinin şekillendirdiği görülmektedir. Geleneksel toplumlar büyük ölçüde ataerkil toplumlardır. Kadının adı vardı ama erkeğin gölgesinde ve erkek zamirlerin arkasında. Bunu üç büyük tek tanrılı dinin Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam’ın kutsal kitaplarından da takip etmek mümkündür. Hatta bunu bu kitapların indikleri dil olan İbranice, Aramice ve Arapçanın yapılarında bile gözlemek mümkündür (Coşkun, 2011: 7, 8).

Tevrat’ ta kadının yaratılışıyla ilgili iki kıssa vardır. Birinde kadın erkeğe eşittir ve erkek gibi Tanrı’nın suretinde yaratılmıştır. Diğer kıssaya göre, erkeğin yalnızlığını gidermek ve ona yardımcı olmak üzere onun kaburga kemiğinden yaratılmıştır.(Kitab-ı Mukaddes: Tekvin 2/21-21) Bu durumda kadın erkeği tamamlayan bir konumdadır ve Kitab-ı Mukaddes geleneğinde baştan beri erkek

kadının efendisidir. Örneğin Eski Ahit'te şöyle geçer: "Nefsi alçaltmak üzere yapılan her adağı ve bağlayan yemini kocası tasdik edebilir ve kocası onu iptal edebilir." (Kitab-ı Mukaddes: Sayılar 30/13).

Eski Yahudi hukukuna göre kadının bütün malı kocasına aittir ve kocası kadının mutlak efendisidir. Yahudilikte çok kadınla evlenmek caizdir. Tevrat'ta birden fazla kadınla evlenmeyi yasaklayan her hangi bir hüküm yoktur(Bkz: Kitab-ı Mukaddes: Tekvin 32/22, 36/6). Ancak daha sonraki devirlerde, Yahudi din adamları, çok kadınla evlenmeyi sınırlamışlar ve bunu dörde indirmişlerdir (Sucu, 2005: 24). Tevrat'ın kadına karşı tutumunun sırf kadın olmasından dolayı bir olumsuzluk içermediği göze çarpmaktadır. Öyle anlaşıyor ki Tevrat'taki kadınla ilgili yer alan ifadeler de çoğu zaman kitabın tahrifinden yahut tahrifinden dolayı olmasa bile Kutsal Kitabın pasajlarının önceleri erkeksi bir zihniyetle yorumlanıp; sonra da bu zihniyetin Kutsal Kitaba direkt olarak yansıtılmasından kaynaklanmaktadır. (Coşkun, 2011: 82).

İncillerde karşımıza çıkan kadınla ilgili metinlerde kadının erkeğe tabi olması gerektiği söylenir. Örneğin İncil'de "Ey kadınlar, kendi kocalarınıza Rab'be tâbi olur gibi tâbi olun. ...Mesih kilisenin başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır."(Kitab-ı Mukaddes: Efesoslulara 5/22-23).

Hristiyanlıkta kadının iki klasik sembolü vardır: Biri "büyük günah"ın işlenmesine sebep olan Havva(Kitab-ı Mukaddes: Timeoteos'a 1.Mektup 2/13-14), diğeri ise bakirelik ve iffet(Kitab-ı Mukaddes: Luka 1/28-34) sembolü Meryem. Cennetten kovulmaya sebep büyük günahdan başka bütün kötülüklerin sebebinin kadın olduğu düşüncesi, asırlar boyunca Hristiyan dünyasında egemen olmuştur. Bu inanış papazlar tarafından da kullanılmıştır. Papazlar, kadının "pislik" ve "şeytanın silahı" olduğunu söylemişlerdir. Fransa' da, uzun yıllar kadının ruhu olup olmadığı tartışılmış İngiltere'de de on altıncı asrın ortalarına kadar kadın "murdar" kabul edildiğinden kutsal kitaba dahi el sürememişlerdir. Fransız İhtilali, insanlığı kölelikten kurtardığını ilan ederken ne yazık ki ihtilalin ardından çıkarılan Medenî Kanun' da "Çocuk, deli ve kadın kısıtlıdır." şeklinde bir maddeye yer verilmiştir (Sucu, 2005: 24, 25).

Batıdaki kadın hareketlerinin genel olarak ortaya çıkması öncelikle onların toplumsal hayatta meydana gelen değişimlerin özgürlük anlayışlarını geliştirmiş

olmasından ötürüdür. Daha sonra ise kadınların, özgürlük anlayışının getirdiği imkânlardan erkeklerin daha çok istifade ediyor olmasını fark etmeleriyle örgütlenme çabalarına girişmiş olmalarıdır. Bir taraftan Hz. Havva diğer taraftan Hz. Meryem kültü arasında sıkışıp kalan Batılı kadın, Sanayi İnkılâbıyla birlikte geleneksel anlayışlara tepki olarak feminizm ve kadın hakları tezini ön plana çıkarmaya başlamıştır.

Batı düşünce geleneğinde önemli isimlerden olan Aristo, Eflatun, Kant gibi filozoflar bile kadına değer vermemişlerdir. İslam öncesi dönemlerde, Batı' da, kadın sürekli aşağılanan, fitne aracı olarak kabul edilen bir şer aracı sayılmış hatta kadından uzak durmanın Tanrı' ya yaklaşmaya sebep olunacağı kabul görmüştür (Sucu, 2005: 52). Coşkun'un (2011) eserinde verdiği şu örnek de batıyı anlamamıza yardımcı olacaktır: 1869' da Edinburg Üniversitesi'nde kız öğrenciler protesto edilirken Kilisenin sesi çıkmamıştır. Batı da yaşanan buna benzer örnekler pek çoktur(s. 96).

Yine batıda olduğu gibi ABD'nin Newyork kentindeki Cotton Tekstil Fabrikasında çalışan kadınlar da 1800'lerin ortalarından beri daha iyi çalışma koşulları, hak ettikleri ücreti alma gibi şeyler için mücadele ederlerken yanlarında erkekler yoktu. Yaptıklarından sonuç alamayan kadınlar 8 Mart 1908 günü, son çare olarak greve gitmişlerdir. Ancak greve giden kadınlar fabrikaya kilitlenir. Patronlar grevin yayılmasını engellemek isterler. Fabrika yanmaya başlar, kadınlar fabrikadan çıkamazlar, dışarı çıkabilen pek azı ise etraftaki barikatları aşamaz ve 129 kadın işçi yanarak can verirler (Durmuş, 2008: 18, 19).

Bütün bunlar bize göstermektedir ki Batı bugüne gelene kadar kadın konusunda oldukça yol kat etmiştir; fakat her ne kadar yasal düzlemde kadına tanınan haklarda bir iyileşme görülse de bu kez de kadının farklı boyutlarda sömürüldüğü bir Batı dünyası oluşmuştur.

3. Osmanlı'dan Günümüze Türk Kadını

Osmanlı Devleti'nde kadının meslek hayatının olmadığı bilinmektedir. Tahsil denince dinî konularda bilgi sahibi olmak anlamı çıkardı. Daha elit aileler arasında edebiyat, musiki ve resim dersi alan kadınlar olmasına rağmen, bu uğraşlar onların sosyal hayattaki statüsünü değiştiren veya artıran bir husus olmamıştır. Yapılan bu

aktiviteler kişisel zevk ve boş zaman değerlendirmek için yapılan uğraşlar olmuştur (Sucu, 2005: 26). Osmanlı toplumunda şehirde kadının çalışmasına izin verilmezken köylerde onun gücüne başvurulmuştur. Şehirli ve köylü kadın arasındaki fark, tüm toplumlarda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da kendini göstermiştir.

Osmanlı'da kadının çalışma hayatında yer alması ebelik mesleğiyle başlamış, 1872'de ilk kadın öğretmen, 1882'de ilk kadın okul yöneticisi ile devam etmiştir (Tekin, 2004: 220). İş hayatına atılan Türk kadını çalışmayı tereddütle karşılamış, bu yüzden alçak gönüllü davranma ihtiyacı hissetmiştir. Yaptığından emin olamamanın verdiği şüpheyi alçak gönüllülük olarak dışa yansıtmak zorunda kalmıştır (Tarhan, 2010: 174). Toplum hayatında kendini mesleğiyle ortaya koymaya çalışan kadınlar, bir taraftan da geleneklerle çatışmak zorunda kalmışlardır. Artık kadın sadece "iyi anne" ve "iyi eş" olmakla yetinmeyeceğini, kabiliyetlerini ortaya koyarak göstermeye çalışmıştır; fakat üzerindeki çekingenliği de atması kolay olmamıştır.

Her toplumda ve yaşanan her değişim sürecinde kadın-din ilişkileri medeniyet düzeyinde bir değişimin konusu kılınmıştır. Dinini yaşamak isteyen, gerici olarak nitelendiği için gizli bir dindarlık duygusu ortaya çıkmıştır. Geleneksel din anlayışı, ilahi öğretiyle zaman zaman çatışır olmuştur. Bu farklılık kadına bakış açısında bile kendini göstermiştir. Çağdaşlığın ilk emareleri nedense hep kadınlar üzerinde aranmıştır. Dinin modernlik karşısında önemini kaybetmesi oranında giderek kadın portresi daha modern temalar taşıyan bir dönüşüme uğramıştır (Tekin, 2004: 97).

Yine aynı hususta Şişman'ın (2004) da belirttiği gibi Türk modernleşmesi sürecinde kadın, medeniyetin, yani Batı medeniyetine dâhil oluşun göstergesi olarak kabul edilmiş ve kamusal alanın sadece modern görünümlü kadınlara açık olması istenmiştir(s.9). Cumhuriyet'in ilanı ile beraber "kadın sorunu" modernleşme çalışmalarının merkezinde yer almaya devam etmiştir. Ancak Cumhuriyet yönetiminin gerçekleştirdiği laikleştirici reformlar yoluyla ortaya koymaya çalıştığı yeni toplumun en belirgin özelliği, kadınların artan kamusal görünürlüğü olmuştur. Kadın ne kadar kamusal alanda görülürse o kadar modern olunacağı düşünülmüştür (Kubilay, 2010: 60).

Cumhuriyet döneminde kadın yeni bir toplumsal görev yüklenmeye başlamıştı: kadın sadece iyi anne ve iyi eş değildi. Aynı zamanda da eğitim görmüş

ve toplumsal hayata doğrudan üreterek, erkeklerle omuz omuza katılan meslek kadını olmuştu. Modernizmin kadını özgürleştirirken bazı risk alanlarını da ortaya çıkardığı görülmüştür. Şöyle ki; kadın üzerinden politik ve ekonomik sömürü yapılmaya başlanarak kadın maalesef yıpratılmıştır.

Cumhuriyetle birlikte kadın hem önemli bir aktör hem de modernleşme çerçevesinde öncü olmuştur. Fakat kadının toplumsal rolü bu kadar kuvvetlenmesine rağmen; iki cins arsında eşitsizlik olduğu söylemi nereden kaynaklanmıştır? Bir kadın hem modern, hem dindar olmak isterse ne yapabilir? Bir insanın modern olması için dinden vazgeçmesi mi gerekir? Dinden vazgeçmeden de modern olabilir mi? Kişinin seçeceği yaşam tarzına kendisi mi, kastlar mı, yoksa bir cemaat mi karar verecek? Bu sorulara cevap bulmak için, kadının modernleşmedeki rolünü sosyolojik süreçler halinde değerlendirmek gerekecektir (Tarhan, 2010: 170).

Ülkemizde 1970'lere kadar homojen bir din anlayışı hâkim olurken bilhassa 80'lerden sonra dinî söylemin çeşitlenmesine paralel olarak farklı yorumlara dayalı dinî karakterli toplumsallıklar görünür olmaya başlamışlardır (Tekin, 2004: 119). 1970'lerden itibaren çeşitli dernekler ve dernek faaliyetlerinde öne çıkan konferanslar aracılığıyla, 1980'lerden itibaren ise artan kadın dergileriyle İslamcı kadınlar, bir kamusal alan yaratmaya başlamış olmalarına rağmen İslamcılık'taki hâkim paradigmayı yeniden üretmekten öteye gidememiş; farklı bakış açılarının ortaya çıkmasını sağlayamamışlardır. Bir başka deyişle, kendileri üzerinden yürüten tartışmalara katılmaya başlayan İslamcı kadınlar, mevcut tartışmaların sınırları dışına çıkamamış; kamusal alana katılımlarını özgürleşimci taleplerle birleştirememişlerdir. Zira onlarda kendilerini öncelikli olarak ev içi rolleriyle tanımlamaya devam etmişlerdir. Bu nokta ise Batıcı/Kemalist kadınların durumlarıyla benzerlik taşımaktadır. Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminde kadınlar, bir biçimde kendileri hakkında sürdürülen tartışmanın bir parçası olmayı başarsalar da tartışmanın parçası olmaları, kendi adlarına konuşmaları anlamına gelmemiştir (Kubilay, 2010: 77).

Sürekli İslam ve çağdaşlaşmanın bir problematik ve karşıtlık olarak ortaya atılmasının nedeni, “çağdaşlaşma” kavramının çoğu kez “batılılaştırma” ve “modernleşme” boyutları ile tanımlanmasından kaynaklanmakta olduğu bilinmektedir (Tekin, 2004: 187). Bu bağlamda Kubilay, Türkiye'de İslamcılık ve

Kemalizm arasında süregelen hegemonya mücadelesinin en görünür düzeyinde kadınlar bulunduğunu dile getirir. Bu durumun kadınlar için hem Kemalizm'e hem de İslamcılık'a kendi anlamlarını görünür kılma ve sabitleme olanağı vermekte olduğunu söyler. (Kubilay, 2010: 49)

B. TOPLUMSAL ROL AÇISINDAN KADIN

Toplumdaki temel rollerimizi, cinsiyetimize ve yaşımıza göre gerçekleştirdiğimiz roller oluşturur. Bir kadın için annelik rolü ve erkek için babalık rolü toplumun koyduğu temel rollerdir. Toplumun bizden yaşımıza ve cinsiyetimize göre beklediği roller temel rolleri oluşturur ve aslında toplumdan topluma da bu temel roller değişmektedir. Toplumda kazandığımız rollere göre kişiliğimiz şekillenmekte ve davranışlarımızla tutumlarımızda buna göre belirlenmektedir. Çünkü toplumun dinamik yönünü oluşturan rollerdir ve bireyler toplumda kendini, rolüyle özellikle de anahtar rolüyle ifade etmeye, toplumda var olmaya çalışır.

Toplumda en fazla ilgiyi üzerinde toplayan role de anahtar rol denmesi bundan ötürüdür (Uysal, 2006: 45).

Aynı zamanda Nirun'un (1994) da belirttiği gibi toplumsal rol, sosyal duruma uymak için gösterilen aktif çabadır ve toplumdaki bireylerin de beklentilerine cevap verme halidir(s. 75). Bireyin beklentisine cevap veremeyen bir rol mutsuzluğu sebep olmakta ve toplumda yarlar oluşmaktadır. Hem toplumdaki statüye uygun hem de bireyin isteklerine cevap verebilen roller gerçekleştiğinde o toplum sağlam demektir.

Birçok tarihçi, Berktaş'ın (2009) belirttiğine göre kadınların günümüz toplumundaki statülerinin ne olduğuna dair bilgileri tarih öncesi dönemde aramıştır. Arkeolojik bulgular da bizlere kadın ve erkeğin toplumdaki rollerini anlamamıza yardımcı olmuştur. Günümüz feministlerince yeniden canlandırılan en büyük tartışmalardan biri, ataerkil toplumlarda erkeğin kadına egemen olması gibi, kadınların da erkeklere egemen olduğu bir dönemin, var olup olmadığıydı. Çoğu araştırmacı, gözlemlenebilir toplumlarda kadınların ülkelerinin yönetiminde en üst yönetim konumlarında bulunmadıkları olgusundan yola çıkarak anaerkilliğin yaşanmadığı görüşünü kabul etmişlerdir(s.37, 38).

1. Rol Kuramı ve Kültürel Yapı

Rol, statünün davranış boyutunu oluşturur. Statüye sahip olunur, fakat rol oynanır. Buna göre rol, belirli bir statünün gerektirdiği görevleri yapma ve onun ayrıcalıklarından ve haklarından yararlanma biçimidir. Rol kavramının statü kavramıyla yakından ilgili olduğu görülmektedir. Çünkü statü, onu işgal edenlerin davranış ve hareketlerini belirlemesi açısından önemli bir etkidir. Roller, mesleki

ve toplumsal roller olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Öğretmenlik, polislik, askerlik, avukatlık, inşaat ustalığı, bilgisayar operatörlüğü vb. birer mesleki rol iken, anne-baba, çocukluk, akrabalık, arkadaşlık, komşuluk ise toplumsal roldür. Mesleki roller için yapılması gereken tutum ve davranışlar belirli mevzuatlarla ve yönetmeliklerle tanımlanmıştır. Belirli statülere uygun olarak gösterilmesi gereken davranışlar söz konusu rolle ilgili "Rol beklentilerini" ifade etmektedir. Buna göre statüyle ilgili yapılması gereken davranışlara rol beklentileri denir. Toplumsal roller de ise bireyi davranışa iten gücün toplum kuralları olduğu görülmektedir. Bu durumda, bireylerin birden fazla gösterebildikleri roller vardır ve bu roller onların genel rolünü temsil etmektedir. En fazla ilgi gören rolümüzü ise anahtar rolümüz oluşturur (Doğan, 2004: 106, 107).

Kadın ve erkeğin cinsel kimliğinin oluşması ve cinsiyet rolünün pekişmesinde genlerden de gelen miras etkilidir (Tarhan, 2010: 108). Kadın ve erkeğin biyolojik bir temeli vardır ve bu değişmez; fakat cinsiyet, sadece bu temelden ibaret değildir. Toplumlara göre de değişebilen bir örüntü vardır; bu da toplumsal cinsiyettir (Bora, 2005: 37).

Kadını bir bütün olarak ele almadan sadece tek boyutuyla ele alan birçok görüş ve bunlardan en önemlisi de feminist düşünce kadının biyolojik boyutunu kimi zaman görmezlikten gelmiştir. Bu durum insanlık tarihinde de onarılmaz yaralara dönüşmektedir. Kimlik kargaşası yaşayan onca erkek ve kadın artık dış görünüş açısından bile ayırt edilemeyecek duruma getirilmiştir. Bu duruma sebep çok uzaklarda aranmamalı ve sebepler sorgulanmalıdır.

"Marksist ve radikal feministler tarafından, kadınların tıpkı proleterya gibi bir sınıf oluşturdukları ileri sürüldü. Ev işlerinin (ya da cinselliğin) emek ve sömürü kavramlarıyla tahliline dayalı bu yaklaşımlarda, evde harcanan emeğin (ya da cinsel ilişkinin ve anneliğin) kadınları bir toplumsal sınıf haline getirdiği düşünülür. Dolayısıyla, cinsiyet ilişkileri birer sömürü ilişkisi olarak nitelenir." (Bora, 2005: 51).

Bilimsel verilere göre bireyin kimliğini oluşturan unsurların %40'ını genlerin, %40'ını toplumsal öğretilerin ve %20'sini de kişinin kendine kattığı birikimlerin oluşturduğunu görmekteyiz (Tarhan, 2010: 105). İnsanlık tarihinin de cinsiyet rollerinin şekillenmesine katkısı göz ardı edilmemelidir. Çünkü kültürler oluşukça toplumsal roller de ortaya çıkmıştır. İnsanlığın ilk çağlarında erkek ava çıkıp ailesini beslemek zorundayken, kadın anne rolünde ve çocuklarını koruyup kollamak

zorundaydı. Babanın evde olmadığı durumda annenin en ufak bir ses ve gürültüde tedbir alabilmesi için fazla cesaretli olmaması, hatta korku duygusunun gelişmiş olması gerekiyordu. Aksi takdirde çocuğu koruması mümkün değildi. Buna karşılık erkeğin saldırgan bir yapıya sahip olması, avcı karakterinin gereği olarak görülüyordu (Tarhan, 2010: 100). Kadınların kadınlık ve daha çok insanlık rollerini ve toplumsal işbirliğine katılımlarını daha çok ev içinde ve ev hayatında gerçekleştiriyor olmalarını bu bağlamda sosyolojik bir vakıa olarak görebiliriz (Coşkun, 2011: 90).

Zamanla insanlar şehirlere yerleştikçe Site Devletler kurulmuş ve kadının toplumdaki etkinliği de gitgide azalmıştır. Şehir hayatı, daha elit kesime mensup olanlar hariç ve dokuma ya da örme gibi kadın eliyle yapılan işler hariç kadınların ev hayatına mahkûm olmalarına yol açmıştır (Coşkun, 2011: 91)

Roller aynı zamanda toplumların kültürel yapılarını oluşturan unsurlardır; çünkü roller ve kültürel yapılar karşılıklı olarak etkileşim halindedir. Günümüzde yaşanan kadın ve erkek rollerindeki farklılığı bu açıdan değerlendirmek gerekir. Görünen şu ki çağdaş ailede kadın ve erkek rolleri birbirine çok yaklaşmaktadır (Dönmezer, 1994: 204).

Kadını erkeğin ne tam yarısı ne de tam eşiti olarak görmek yanlıştır. Kadın ve erkeğin biyolojik, dinî ve felsefi bakımdan farklı cinsler olduklarını kabul edip aralarında birbirini tamamlama ilişkisi bulunduğunu söylemek gerekir (Coşkun, 2011: 13). Toplumdaki fonksiyonları açısından kadının erkek gibi olmadığı inkâr edilemez bir husustur. Çünkü kadın erkeğe göre fizyolojik olarak daha zayıf yaratılmıştır. Hayız, gebelik ve lohusalık gibi kadınlara mahsus bazı hallerden dolayı da toplumdaki fonksiyonunu tam olarak gerçekleştiremeyebilir. Fakat bununla birlikte çocuk dünyaya getirip terbiye edip büyütme gibi çok önemli bir vazifesi vardır. Buna göre erkek ve kadın bir bütünü tamamlayan parçalar olarak düşünülmelidir (Baktır, 2005: 128). İki yarım parça birbirlerini tamamlayınca bütün, yani “insan” oluşur. Ama bir yarım parça öbürü değildir. Bütünü oluşturduklarında dahi yerleri birbirlerine göre farklıdır. Birisi sağ ise, öbürü soldur ama biri olmadan öbürü olmaz (Beşer, 2009: 9).

Toplumdaki bireylerin rollerini; o toplumun dinî algılayışı ve aynı zamanda gelenek ve görenekleri şekillendirmektedir. Modernleşen toplumlarda ise gelenekten

kopuşla birlikte rollerde yaşanan bir karmaşanın da olduğu söylenebilir. Böylelikle günümüzde de yeniden şekillenen kadın ve erkek rolleri söz konusudur.

2. Aile ve Kadın

Toplumun temel unsuru olarak aile, önemini her geçen gün artırmaktadır; çünkü toplumun sosyal ve kültürel değerleri hep aile içinde kazanılır. Kazanılan bu değerler, içselleştirildikten sonra toplumda kendini gösterir. Aile, insanlık tarihiyle beraber başlar ve iki temel unsuru kadın ve erkektir. Çocuklarında katıldığı bu grup artık sosyal bir örgütlenme ve kurumdur. Ailenin öneminin daha da çok hatırlandığı günümüzde bu konudaki sosyal araştırmalarda sayısını artırmıştır. Özellikle modern toplumlarda yaşanan birçok sosyal sorunun temelinde yatan sebeplerin ailede yaşanan problemler olduğu bilinmektedir. Aileyi bu kadar önemli kılan bir diğer özellik de onun, toplumun temel kurumundaki sosyal organizasyon olma biçimidir. Aile, içinde insan türünün devam ettiği, topluma hazırlanma sürecinde insanı belli ölçüde eğiten, cinsel ilişkilerin belli biçimde düzenlendiği, aile bireyleri arasında içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu bir yapıdır (Ozankaya, 1977: 215). Bütün semavi dinlerdeki sosyolojik yapı, aile sosyolojisine dayanır. Kutsal kitapların hepsinde insanın yaratılışından beri aile ele alınmıştır. Bu da göstermektedir ki aile evrensel ve daimi bir gruptur. Bununla birlikte biyoloji, psikoloji, tarih, din, sosyoloji ve hukuk kaideleriyle de ilgilidir (Sezen, 1997: 136).

Aile kurumu birçok yerde zaman zaman değişimlere uğramıştır. Ailedeki değişimler doğal olarak toplumun bütünündeki değişimlerle ilgilidir. Fakat ailenin sürekli ve düz bir çizgi halinde sonsuzca değişimi söz konusu değildir (Sezen, 1997: 147).

Bizim toplumumuzdan kadın ve aile sorunundan ilk defa 1908'den sonra söz edilmeye başlanır. Kadının toplumdaki konumu, kılık kıyafeti, eğitimi, çok eşle evlilik vs. gibi sorunlar, Batılılaşma ya da modernleşme hadisesine bağlı sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. Her değişim sürecinde kadın ve aile konusu ele alınmakta ve geriliğin sebebi de genellikle kadın olduğu söylenerek bunun sorumlusunun da din olduğu çıkarımında bulunulur (Sucu, 2005: 65). Her yanlışta, her olumsuzlukta dini sorumlu tutmanın pek de doğru bir iş olmadığı açıkça ortadadır; çünkü insanı sadece merkezindeki din değil çevresindeki başka önemli unsurlar da etkilemektedir.

Örneğin kadının çocuk doğurması ve emzirmesi gibi nitelikler, kadının doğuştan ev işlerine yatkın olduğu görüşünü yüzyıllar boyu desteklemiştir. Bu görüş, özellikle dinî inançlar açısından da kadının analık özelliğinin öne çıkarılmasıyla ve eş olarak görevlerinin belirlenmesiyle de devam etmiştir (Uysal, 2006: 111). Yaratılışımızla getirdiğimiz özelliklerimiz her toplumda tarihi ve kültürel bir süreç içerisinde farklı şekiller alarak kendini ortaya çıkarmıştır. Örneğin ev kadınlığının doğuştan gelen bir özellik olmadığı, tam aksine bu konumunun tarihsel bir konum olduğu görüşünde olanlar vardır (Bora, 2005: 59).

İslam dininde bu durum şöyle değerlendirilmektedir: kadının “hukuken” ev işlerini yapmak gibi bir zorunluluğu yoktur; fakat buna rağmen ev işlerini yapması ve böylece kocasına yardımcı olması da “ahlaken/diyaneten” Allah’ın daha çok hoşuna gitmektedir (Bkz. Beşer, 2009). Sonuçta kadın, evlilik hayatına karşılıklı anlaşma neticesinde iradesiyle ve kocasının da iradesiyle Allah’ın koyduğu belli kurallara uymayı kabul ettikleri bir ilişki oluşturmak neticesinde girmiştir. İslam, cahili dönemin kadına bakışında içerdiği köleliğin anlamını silip onun yerine çalışma özgürlüğünü koymuştur. Allah, kadının bu işleri yapma veya yapmamada özgür olduğunu hissetmesini ve anlaşma içeriğinde açıkça şart koşmamışsa bu konuda hanımının üzerinde hiçbir zorlama gücünün olmadığını erkeğin hissetmesini istemiştir (Fadlallah, 1997: 111). Aile hukukunda, ailenin diğer üyelerinin hukukunu koruma açısından, kadının evinin dışındaki faaliyetleri için kocanın izninin aranması şartı dışında toplum düzeninin ve aile huzurunun korunabilmesi açısından, kadınların bir işyerinde çalışmaları, toplum faaliyetlerine katılmaları İslam’ın ahlak prensiplerini zedelemeyecek ölçüler içerisinde olması gerektiği tabiidir (Aktan, 2005: 307).

Toplumda kadının ailedeki konumunu çok açık bir şekilde dinin belirlemesine karşın kadına karşı tutum ve davranışlara etken, o toplumun erkek egemen zihniyeti olmaktadır. Kadının ailedeki tek görevinin annelik, iyi bir eş ve ev hanımlığıyla sınırlı tutulmaya çalışılması kadının insan olarak haklarının elinden alınması olarak görülmelidir. Kadının ekonomik özgürlüğün ailenin, toplumun, hatta kadının kendisinin dahi çıkarına olmadığını iddia edenler vardır. Kadının harcamada aşırı duygusal olduğunu araştırmalarla tespit edip; enflasyonun artışında, kadınlarımızın önemli bir payı olduğunu ortaya çıkarmışlardır (Bkz. Beşer, 2009).

Türk ailesinin tipik bir özelliği olarak kadının yeri ve rolü erkeğe göre matematiksel bir eşitlik şeklinde gelişmemiş, tam aksine kadının fonksiyonları artmış; fakat aile reisini ve baba soyunu yıkararak veya onun aleyhine bir gelişme göstermemiştir. Örf ve adetlerimizden kaynaklanan kadına saygı kadar, eşe ve aile reisi olan erkeğe bağlılık ve dayanışma da devam etmiştir (Erkal, 1984: 105).

Kadının bir anne olarak aile ile toplum arasındaki en sağlam köprüyü oluşturduğu bir gerçektir ve iyi yetişmiş ve eğitilmiş her kadın hem toplum hayatında daha tesirli olabilmekte hem de eğitimci rolünü oynamaktadır. Kadının aktif bir şekilde ve tesirli olarak yer aldığı aile kurumu, bu kurumun yerine getirmekle yükümlü olduğu görevleri eksiksiz yapması ile toplumdaki sosyal sistemin işleyişine de katkıda bulunur. Sosyal sistem, sosyal müesseselerden örülmüş bir ağ gibidir. Aynı zamanda bu müesseselerin aralarındaki anlamlı ilişki sisteminin ahenkli ve istikrarlı çalışmasını sağlar. Bir müessesede ortaya çıkabilecek istikrarsızlık toplumu da etkileyecek sosyal meselelere sebep olabilir. Şu halde, kadının toplumdaki yeri ve görevleri derken onun bir fert olarak gerekli şahsiyeti kazanmasını, sonra da aile içinde ve toplum içinde gerekli yeri alması gerekmektedir (Erkal, 1984: 99-101). Bunun içinde bireyin benliğinin ayrışmasıyla ilgili bazı bilişsel süreçler gerekmektedir. Her toplumda her birey, kendine en yakın insanlardan bile ayrı bir varlık olduğunun farkındadır. Bu, mutlak varoluşsal düzeydeki ayırma-bireyleşme süreci çok açıktır (Kağıtçıbaşı, 1991: 84).

3. Çalışma Yaşamı ve Kadın

Kadının çalışması söz konusu edilince, elbette onun hem sosyal statüsü, hem de erkeğe göre konumu bilinmelidir. Çünkü çalışma fitri bir ihtiyaç mıdır, fitri ihtiyaçları karşılama yollarından sadece biri midir, yoksa bunun yegâne yolu mudur, herkes için bir hak ya da herkes için bir ödev midir? Bu konuda cinsiyet farklılığının bir önemi var mıdır, varsa nelerdir? gibi meseleler kadının yerinin bilinmesinden sonra halledilebilecek meselelerdir (Beşer, 2009: 21). Kadının çalışma hayatına girmesine aslında ailenin parasal ihtiyacı değil de modernliğin bir gereği, özgürlüğü kazanmanın bir yolu, erkekle kadının eşit olması gerektiği düşüncesi sebep olmaktadır. Değişim ve modernliğin en büyük aktörü olan kadın statü ve işler bakımından böyle bir köklü değişim yaşarken, daha önce sahip olduğu geleneksel

değer ve davranış kalıplarının bir kısmını terk etmiştir. Kadının çalışması öncelikle “kendini gerçekleştirme” iradesiyle ilgili olmalıdır. Bu onun varoluşsal durumuyla ilgili radikal bir dönüşümün temel dinamiğini teşkil etmektedir.

Günümüzde modernitenin en büyük aktörünün kadın olarak görülmesiyle birlikte birçok değişim topluma onun üzerinden kabul ettirilmeye çalışıldı. Bu durum sadece bizim ülkemizde değil bütün dünyada kadının rolü üzerinden gerçekleşti ve “kadın evinden ne kadar uzaklaşırsa, o derece modern olur” düşüncesi toplumlarda yayıldı. Gerçek kadın kimliğinin sorgulanmaya başlanması olumlu bir durum olmakla beraber kadının çalışma hayatına girmesiyle de başka sorunlar ortaya çıktığı bir gerçekliktir. Kadının çalışması, toplumdaki değişimin göstergelerinden biri olarak görülüp, onun çalışmasına kadının yararı düşünülmeden propaganda unsurları açısından hep övgüyle yaklaşıldı. Bu durum, "modernist düşünce" olarak sunulunca, toplumdaki bazı değerlerde değişimler yaşandı (Tarhan, 2010: 175).

Bu noktada aile kurumundaki olumlu ve olumsuz değişimlerin en önemli sebebi kadının çalışması olarak görüldü; çünkü artık rollerde de bir değişiklik söz konusu oldu. Bir durumun objektif olarak değerlendirilmesi için ön yargılardan uzak kalınması gerekmektedir. Kadının çalışma hayatına girmesi meselesi de hassas bir şekilde yaklaşılması, eğrisiyle doğrusuyla, iyi ve kötü sonuçlarıyla değerlendirilmesi gereken önemli bir konudur. Kadın kesin olarak çalışamaz demek kadar kadın mutlaka çalışmalıdır demek de o kadar yanlış bir tutumdur. Kadının konumunun değişmesi onu geliştirmedikten sonra acaba bu durum hem topluma hem de insan olarak kadına ne kazandırmaktadır. Şu bir gerçektir ki modernite kadına özgürlük kazandırdığı kadar onu modern dünyanın kölesi de yapmıştır. Tüketim insanı olmaya dönüşen kadın kazandığının acaba ne kadarını ailesi için kullanabilmektedir. Kadının çalışmasının ona getirdikleri ve götördüklerinin hesabının iyi yapılması gerekmektedir. Modernizmle kadın çalışma hayatına adapte olup bir değişim geçirirken, erkek bu değişime ayak uydurabilmiş midir? Rolü artan ve değişen kadın olurken erkek evin içindeki sorumluluğu paylaşmaya ne kadar hazırdır? Modernlik kadına yeni kapılar açarken, onun yükünü artırmamış mıdır? Bu durum kadını hem psikolojik hem de bedensel olarak yıpratmamış mıdır? Öyleyse kazanç bu işin neresindedir?

Beşerin (2009) de ifade ettiği gibi “İktisadi kalkınma” ve “gelişme”nin ne demek olduğu, ne getirip ne götürdüğü henüz tam kavranılmamış iken bu maksatla çalışmasını istemek, iyi niyetten kaynaklansa bile, kadının, hatta bütünüyle toplumun kesin çıkarına olduğu iddia edilemez(s.44).

Kadının çalışmasıyla ilgili konuya yaklaşımlar da farklılıklar vardır. Bu konuda dini referans alanların bazıları kadının çalışmasını toplum için bir fitne kaynağı olarak görmüş, kimileri daha ılımlı yaklaşp kadın çalışabilir fakat evinde oturması onun hayrınadır diye düşünmüş, kimileri ise kadının ruhunu, yeteneklerini düşünmeden kadın toplumda istisnasız her yerde olmalıdır demişlerdir. Bu yaklaşımlarında dinî kaynakları kendi algılayışlarına göre yorumlayanlar da olmuştur; fakat ne ilginçtir ki kadının çalışması meselesi kadının bizzat kendisine hiç sorulmamış tam aksine bu konu hep erkekler arasında tartışıla gelmiştir. Ne yazık ki kadını önce cinsiyetiyle değil de insani özelliğiyle ele alan anlayış pek azdır. Toplumun tarihten getirdiği erkek egemen zihniyet yapısına rağmen günümüzde dinî kaynakların da doğruya yakın yorumlanmaya çalışılmasıyla kadının çalışp çalışmaması konusu daha doğru bir şekilde değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

Kadın hareketlerinin ortaya çıktığı 20. Yüzyılda kadınların amacı kamusal alana çıkabilmek olmuştur. Erkeklerin sahip oldukları eğitim, üniversite ve meslek sahibi olma haklarını elde etmişlerdir. Erkekler tarafından "iyi anne", "iyi eş" rollerinin sorgulanmaya başlandığı kimi zaman devlet eliyle gerçekleştirilmeye çalışılan feminist harekete sahne olmuştur. Başarılı kadın imajı bazen de "vitrin" olmanın ötesine geçememiştir. Kadının toplumsallaşması sadece evinin dışında vakit geçirmesi olarak nitelendirilmiş ve niteliksiz olarak kadınların çalışma hayatına atılması erkekler tarafından belirlenen rollerin pekişmesine neden olmuştur (Sucu, 2005: 77, 78). Türkiye’de de kadının kimlik ve statü kazanması büyük oranda erkek üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmış ve kadının statüsündeki yükselme daha çok erkeğin seviyesine eşitlenme anlamını içerme yoluna gitmiştir (Tekin, 2004: 185). Çalışma hayatının, kadının kişiliğine katkısı olduğu onu kocasının otoritesinden kurtardığı, ekonomik özgürlüğüne kavuşturduğu, bireyselliğini geliştirdiği gibi iddialar pek çok durumda slogan olmaktan öteye geçememiştir (Beşer, 2009: 77, 78).

Bir kadının üretken olmasını sadece ve mutlaka bir ofiste veya iş yerinde çalışması olarak algılayan bu anlayışın kadına zararı dokunmuştur. Oysaki el işi ya

da ev işi yapmak da üretkenliktir. Kadının örgü örmesi veya halı dokuması da, üretimde bulunmasını ifade eder (Tarhan, 2010: 173). Bu tür üretim tarzları değersizleştirilerek toplumun önemli bir kesimini oluşturan ev dışında çalışmayan kadınların da kendi konumlarını sorgulamalarına neden olmuştur.

Dini bir bakışla değerlendirildiğinde örtünen, iffetini koruyan, annelik görevini yapan, çocuklarına bakan kadın her türlü şartın hazırlandığı ortamda çalışmaktan mutlu olacağı düşünülmektedir. Bu çalışma ister rızık isterse daha fazlası için olsun geçerlidir. Fakat teorideki bu hak, hiçbir zaman koca ve Müslüman toplumlar tarafından verilmemiş, aksine kadın, kötü şartlarda ve yapısına uygun olmayan alanlarda çalıştırılmıştır. Zaten sonuçta da bu çalışmaya izin verme durumu kendi işinde ve evinde çalışma şeklinde ortaya çıkmıştır (Koçkuzu, 2005: 318). Şehirlerde kadınların birinci mesleği hala ev kadınlığıdır. Bunun yanında öğretmenlik, hemşirelik gibi hizmetlerde de kadınların oranı oldukça yüksektir. Türk hukukunda da çalışan kadınlarla ilgili özel düzenlemeler bulunmaktadır. Anayasanın 50.maddesi kimsenin yaşına, cinsiyetine ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılmayacağı kuralını koymuştur. İş kanunu da yine aynı işte çalışan kadın ve erkekler arasında ücret farklılığının bulunmayacağını belirtir (Tabakoğlu, 2005: 193).

Yine de cinsiyete dayanan bir toplumsal iş bölümünü kabul etmek kadınların toplum içindeki asıl yükümlülüklerini ev işleriyle sınırlı bırakmaktadır. Bu yüzden kadınlar, somut üretim faaliyetlerine daha az katılmakta, çalışma hayatında ise erkeklerden daha geri bir yer tutmaktadırlar.

Konuya eleştirel yaklaşan Sucu'nun (2005) da belirttiği gibi kadınların eğitim düzeyleri eskiye göre daha iyi olmakla beraber genellikle erkeklerden geridir. Toplumsal hayata, kamusal faaliyetlere, özellikle siyasal karar sürecine çok az kadın katılmaktadır. Kendini yetiştiremeyip, insani yeteneklerini sonuna kadar geliştiremedikleri için erkeğe bağımlı bir kişilik kazanmaktadırlar. Bütün bunların yanı sıra bir de toplum erkekten beklemediği kadar kadından kimi kültür kalıplarına tamamen uymasını ister ve bunu daha katı ve baskıcı hem de kadını aşağılayıcı bir üslupla bekler. Böylece kadın toplumsal hayatta erkeklerden farklı ve daha aşağı bir statüde yer almak zorunda bırakılmaktadır(s.36, 37). Mesela siyasetçilerin bir kısmı bilerek ya da bilmeyerek, siyasi toplantıları hep akşam saatlerinde düzenler. Geç saatlere kadar süren bu toplantılara kadınların birçoğu katılamaz çünkü onu evde

bekleyen başka rolleri vardır. Bu suretle, kadınlar hissettirilmeden dışlanmış olurlar. Bu, erkek egemen bir alan olan siyasete, kadınları almama uygulamasıdır (Tarhan, 2010: 172).

Günümüzde kadının çalışma hayatı, kamusal alan faaliyetleri içinde, gerek statü gerekse geleneksel dindarlıktan farklılaştığını gösteren sembolik bir anlam kazanmaya başlamıştır (Tekin, 2004: 220). Beşer'e (2009) göre bir iş yerinde erkeklerle çalışan, özellikle memur bayanlar, kadınlığın tabii olarak verdiği duygu ile dikkat çekme ihtiyaçlarını gidermek için, hemen her gün ayrı bir elbise ve farklı bir makyajla işe geldikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca bu kıyafetlerin mevsimlik olacaklarını ve modaya da uymasını hesap edersek, kadınların maaşlarından ev ekonomilerine kalacak katkının, evlerinden ayrılmalarıyla doğacak zararı karşılayıp karşılamayacağı dahi tartışılabilir. Ancak bu durum kadının suçu değil tüketim toplumu olmaya özendirilişimizden ileri gelmektedir(s.50, 51).

İnsanın giyim tarzı, savunduğu sosyal doğrularla, inandığı değerlerle yakından ilgilidir. Kadınlar, özgürleşme taleplerini kıyafetleriyle ifade etmeye çalışmışlardır. Örneğin kadın, üniversite ortamında veya protokolün içinde giyineceği kıyafetin seçimini, kendisini konumlandığı nokta üzerinden yapmıştır (Tarhan, 2010: 169). İlim sahibi olan kişi insanların onun bilgisini hissetmelerini ister, cesaretli kişi insanların onun cesaretli olduğunu görmesini ister, güzel olan da insanların onun güzelliğini hissetmesini ister (Fadlallah, 1997: 54). Kadın da güzeldir ve güzelliği temsil eder; işte bu noktada ahlaki kurallar hem kadını hem de erkeği korumaktadır.

Ancak, günümüzde birçok alanda olduğu gibi kıyafet tercihi konusunda da kadın çalışma hayatında özgür değildir. Karaman'ın da bahsettiği gibi laik olup da laikliği sindirememiş bulunan bazı ülkelerde Müslüman kadınlar, inançları gereği örtündükleri için öğrenimden ve işten mahrum kılınmakta, çeşitli baskı, kınama ve cezalara maruz bırakılmaktadırlar. Baş örtülü olduğu için okuyamayan, çalışamayan, nice kadınların varlığı bilinmektedir. Öğretim kurumlarında olduğu gibi devletin ve toplumun bütün kademelerinde isteyen kadınların örtünerek çalışmalarını sağlamak laik devletin başta gelen görevi olmalıdır. Bu ayıbın bulunduğu ülkelere din ve vicdan hürriyetinden bahsetmek mümkün olamaz (Karaman, 2005: 336, 337).

Bu konuda TESEV'in yaptığı araştırmada, başörtüsü yasağının başörtülü kadınların istihdamını doğrudan olumsuz etkilediği tespit edilmekle birlikte, bu süreçteki tek engelin, başörtüsü yasağı nedeni ile kamuya ait işyerlerinde çalışmalarının önündeki engel olmadığı anlaşılmıştır. Aksine, başörtüsü yasağının çeşitli katmanlara yayılarak dalgalar halinde iş piyasalarını etkilediği; özel şirketlerde de başörtülü kadınların “görünür” durumda olmalarının, işe alınmalarında, ücret politikalarında, çalışırken ve terfilerde engelleyici bir faktör olduğu ortaya konmuştur. Öte yandan, özellikle kadın istihdamı düşünüldüğünde, kamusal alan ile özel alan birbiriyle çok yakın etkileşim içindedir.

Başörtülü bir gazeteci kadın, siyaset haberleri yapmak istiyorsa, girebileceği ortamlar başörtüsü yüzünden sınırlıdır. Ya da kendi eczanesinin sahibi olan bir kadın eczacı, kamu kuruluşlarıyla iş yapacaksa, görüşmelere başörtüsüyle gitmesi sorun olacaktır. Ya da bir düşünce kuruluşunda çalışan başörtülü bir sosyologun, ya da avukatın toplantılara gitmek yerine kurumda kalması tercih edilebilmektedir

Burada bir paradoks ortaya çıkmaktadır. Modernitenin kadının eğitim düzeyini artırarak iş hayatına katma projesi sekteye uğramaktadır. Cindioğlu'nun (2010) belirttiği gibi, eğitilmiş kadınların işgücü piyasalarına katılamadığı bir toplumda kadın işgücünün yaratıcılığından, üretkenliğinden, çözüm odaklı düşünme sisteminden yararlanılmamaktadır. Ayrıca kadınların iş piyasalarına katılamadığı bir dünyada, erkeğin rolünün evi geçindirmek, kadının rolünün de ev içi işleri yaparak erkeğe destek olmak olarak ayrıldığı erkek egemen, geleneksel, aile içi işbölümünün kadınların lehine değişmesi söz konusu olamamaktadır(s. 9).

Yapılan bir araştırmanın sonuçları ilgi çekicidir. 180 kadın üzerinden yürütülen bu araştırmada kadının çalışmasının ailenin yaşam kalitesine etkisi incelenmiştir. Kadınların % 56,7'sinin ailesinde ev işleri için her zaman iş bölümü yapılırken, bu iş bölümünün en fazla alışveriş yapma (% 83,7) faaliyetinde olduğu, karar vermeyi gerektiren durumlarda ise kadınların % 49,0'unun ailesinde ortak karar verildiği belirlenmiştir. Çalışan kadınların aile harcamaları içinde gıda harcamaları (% 32,5) en başta gelmekte iken, bunu konut (% 19,6), giyim (% 17,7) ve eğitim (% 12,4) harcamaları izlemektedir. Kadının eğitim durumunun ev işlerinde iş bölümü yapılmasını ($p<0.05$) ve kadının çalışma nedenlerini etkilediği saptanmıştır ($p<0.01$) (Arpacı ve Ersoy, 2007: 41-50).

Ülkemizde genel olarak ev işleri ve çocuk bakımı büyük oranda üzerinde olan kadının bu yüklerinin yanında bir de ev dışında ücretli çalışmaya başlaması yükünü daha da artırmaktadır. Bu yaklaşımla çalışan evli kadınlarda psikolojik sorun belirtilerinin daha fazla olması beklenebilir. Ancak değişik ülkelerde yapılan çalışmalarda tam tersine bulgulara rastlanılmaktadır. Düşük sosyoekonomik durumdaki kadınların bir işte çalışmasının koruyucu psikolojik etkiye sahip olduğu tepsi edilmiştir. Çalışmayan kadınlarda depresif belirtilerin ve psikolojik stresin daha fazla olduğu ileri sürülmektedir. Orta yaşlı kadınların ücretli bir işte çalışmaları, duygu durumları üzerinde olumlu etki yapmaktadır. Yine çalışan evli kadınlarda, evlilik uyumu ev kadınlarından daha iyi bulunmuştur. Çalışan kadınların özellikle genel sağlık, yaşam doyumu ve benlik saygılarının daha yüksek olduğu ve kötümser duygulanımın ev kadınlarında çalışan kadınlardan daha düşük olarak değerlendirilmesine rağmen ümitsizlik, güvensizlik ve anksiyetenin yine çalışan kadınlarda daha düşük olduğu gösterilmiştir (Bodur vd., 2004, s. 1-5).

Diğer taraftan kadınların çalışmaması gerektiğini savunanlar genelde bunu çocukların ihmal edildiğini savunarak ispat etmeye çalışırlar. Aslında annenin çalışmasının çocuk üzerinde yaratacağı etkileri tek bir faktöre indirgemenin doğru olmadığı; annenin eğitim düzeyi, çalışma koşulları, çalışma nedeni, anne-çocuk ilişkisinin niteliği, aile ilişkileri, annenin yokluğunda çocuğun kim tarafından nasıl bakıldığı, çocuğa bakan kişinin özellikleri ve bakanın sürekliliği, çocuğun hangi gelişim basamağında olduğu, ailedeki çocuk sayısı ve çocuğun doğum sırası gibi bir dizi faktörün de etkili olabileceği görüşündeyiz.

Çalışan anneler ve çocukları üzerinde yapılan araştırmaların arasında tam bir tutarlılık olmamakla birlikte, bulgular genellikle beklenilenin tersine, annenin çalışmasının çocuğu olumsuz yönde etkilemediği şeklindedir. Bu konuda yapılan çalışmalar, çalışan annelerin çocuklarının okul başarılarının ve sosyal gelişimlerinin çalışmayan annelerin çocuklarına göre daha üstün olduğu yönündedir. Ayrıca çalışan anneler çocuklarını erken yaşlarda birçok konuda cesaretlendirmekte ve yönlendirmektedirler. Bu nedenle çalışan annelerin çocukları küçük yaşta kendi kendine yeten, daha bağımsız davranan bir kişilik geliştirmekte ve çevreye uyumları daha iyi olmaktadır. Fakat bütün bunların yanında Annenin işinden tatmin olmaması, çocuğun bakımı ve emniyeti konusunda endişe duyması veya çalışma şartlarının çok

ağır ve stresli olması gibi faktörler çalışan anne ve çocuğu arasındaki etkileşimi olumsuz olarak da etkileyebilmektedir (Aktaş, 1994: 7-11).

4. Kadının Rol Çatışması

Rol çatışması sosyolojik bir kavramdır. İnsanın tek rolü yoktur. Aynı anda birden fazla rolü gerçekleştirmek durumunda kalan kişinin rol gereklerinden birisine diğerine oranla daha fazla uyması şeklinde tanımlanabilir. Kişi değişen her sosyal statüsünde durumuna göre rolünü de tayin etmek zorundadır. Eğer bu tayini iyi yapamazsa o zaman rol çatışması doğar. Rol çatışması, sadece kişinin aynı anda birden fazla rol davranışı ile karşı karşıya kaldığı durumlarda ortaya çıkmaz. Kişinin rol uyumsuzluğu, kişinin rolünü benimsememesi durumunda da ortaya çıkar (Uysal, 2006: 46). İnsanın birden fazla rol ve statü içinde olması toplumsal yapının basit ve karmaşık oluşuna göre belirlenir. Toplumsal yapı ne kadar sade ise işgal edilen statü o denli azdır. Aksine toplumsal sistem karmaşıktıkça roller de artacaktır. Buna göre karmaşık toplumlarda uyumsuzluk ya da rol karmaşıklığı rol çatışmasına dönüşmektedir. Eğer bir kişi üstlendiği rolleri yerine ve zamanına göre kullanabilirse yani girdiği rolleri diğer rolleriyle karıştırmaksızın sürdürebilirse o kişinin rol uyumu içinde olduğu söylenebilir (Doğan, 2004: 108).

Rol, dinamik bir kavramdır. Ana çatısı genlerden oluşsa da kültürden gelen kısmı değişkendir (Tarhan, 2010: 114).

Günümüzde insanların yaşantısı o kadar karmaşık ve hızlı bir hale gelmiştir ki değişimin takip edilmesi bile güçleşmiştir. Değişen toplum şartlarında erkek ve kadın neredeyse başa baş bir koşturmanın içine girmiş durumdadır. Eskiden sadece eviyle ilgilenmesi yeterli olan kadın artık dış dünyayla iç içe olmak zorunda kalmıştır. Aslında bu durumu modern dünya anlayışı istemiş; fakat bu durumun getireceği sonuçları kadın tahmin edememiştir.

Rollerin sıralanışı ve önem derecesi toplumdan topluma değişmektedir. Doğu toplumlarında olduğu gibi Türkiye'de de kadınların en önemli rolü annelik olarak görülmüştür. Hatta bu durum çalışan kadınların çatışmaya düştükleri önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kariyer ve annelik arasında kalan çalışan kadın, toplumun değerleri, yaşam şartları ve duyguları arasında sıkışıp kalmaktadır. Bir taraftan feministlerin daha özgür kadın yaratma projeleri devam ederken diğer

tarafından da kadına, Allah tarafından verilmiş olan cinsiyet farklılığının getirdiği duygusallık ve toplumun yüklediği roller de göz ardı edilmemelidir.

5. Meslek, Cinsiyet Roller ve Din İlişkisi

Toplum hayatındaki sosyal değişimler eğer planlı olarak gerçekleştiriliyorsa bu projeler merkeze genel de kadını alırlar. Bu da öncelikli olarak kadının sosyal statüsünü değiştirmekle başlar (Coşkun, 2011: 24). Modern toplumlarda kadın, üretim ilişkilerinde erkeğe eşit bir statüde rol alamaya başlamıştır. Bu toplumlarda eğitim, ticaret, siyaset, vb. alanlarda kadın ve erkeğin birbirine karşı hiçbir ayrıcalığı ve üstünlüğü yoktur; fakat yine de toplumda bir kadın sorunu göze çarpar. Buna sebep modern durumlarla alışlagelen geleneklerin çatışmasıdır (Sucu, 2005: 21).

Yaşadığımız modern toplumda gördüğümüz gibi, evlilik ve iş hayatında kadına yüklenen sorumluluk veya kadından beklenen roller, genelde kadın-erkek eşitliği bağlamında ele alınmaktadır. Durum böyle olmasına karşın toplumumuzun gelenek ve görenekları kadına daha farklı roller yüklemiştir. Bunda dinî değerlerin erkek egemen zihniyete göre yorumlanması da sebep olmaktadır. Örneğin bizim kültür ve toplumumuzda, anne ve babaya yüklenen rollere bakılırsa; kadın için 1. annelik rolü, 2. eş rolü, 3. evlatlık ve 4. iş kadınlığı rolü şeklinde bir öncelik sırası görülür. Erkek için sırasıyla 1. iş, 2. evlatlık, 3. eş, 4. yöneticilik/yetki ve 5. babalık rolleri önem kazanmaktadır (Uysal, 2006: 119). Toplumun değer yargıları bu şekildeyken iletişim araçlarıyla artan bir şekilde propagandalar eğitilmiş, çalışkan, şehirli kadınları yükselen değer haline getirmekte; ev kadını, iyi eş, fedakâr anne rollerinin ise statüsünü düşürmektedir. Böylece yemek yapan, çocuk bakan, eviyle ilgilenen kadın imajından kurtulma doğrultusunda yaşanan çabalar, özellikle son yirmi yılda daha da yoğunlaşmıştır. Aslında eğitilmiş, şehirli, çalışan olarak aydın kadınlar, kadınların evle sınırlı hayatını ve koca merkezli ikincil pozisyonu reddetmektedirler (Tekin, 2004: 265).

Kadının çalışmasına daha mesafeli yaklaşan görüşler de vardır. Bunda dinî değerlerin etkili olduğu söylenebilir; fakat bu çıkarım İslam dinî kadının çalışmasını yasaklamıştır sloganına dönüşmemelidir.

İslam'ın kadının çalışmasını mutlak olarak yasaklamamış olması konusunda ilahiyatçılar hemfikirdir. Buna karşın kadına yine bir görev yeri seçilmiş ve görev

yerinin ev olduğu, en önemli işlerinden birinin de annelik ve eş olduğu vurgulanmıştır. Gerçi bunu bağlayıcı kılan naslar yoktur Ama anlaşılan, cinslerin fitratlarına uygun görülen roller bunlardır (Beşer, 2009: 98). Kadın fitratını tek boyutuyla ele alan bu görüşler kadar kadının psikolojik doğasına aykırı değişiklikler de kadına zarar verir. Mizacımıza rağmen yaptığımız değişiklik, bir süre sonra reddedilir. Örneğin kadının anne olma arzusu onun yaratılıştan getirdiği bir özelliğidir. Bu en doğal isteğinin önüne, modern dünyanın belirlediği başka hedefler gelirse bu durumdan hem kadın hem de aile kurumu zarar görür. Böyle bir durumda ödenen bedellerin farkına varılması için uzun yıllara gerek olabilir (Tarhan, 2010: 115). Konuya farklı bir boyuttan bakıldığında, kadının ekonomik bağımsızlık kazanma arzusunun arkasında ütopyacı Feminizmin belli çevrelerce yönlendirilen bilinçli propagandalarının olduğu da bilinmektedir (Beşer, 2009: 40).

Yalın bir değerlendirmeye, kadının insan bağlamında erkekle eşit olduğu doğrudur; fakat bu gerçeklik hayatın her alanında özellikle de iş sahasında kadınların her işi yapabilmeleri anlamına gelmemelidir. Kadının psikolojik yapısına uygun olmayan, onu mutlu etmeyen iş sahalarında çalıştırmanın modernlikle ilgisi ne olabilir. Ancak bunları kadının asla yapamayacağını söylemek ve bunu caiz görmemek de yine ayrı bir konudur ve bu da kanaatimizce doğru değildir.

Gerek cinsiyet gerekse toplumsal kimlik açısından kadının genlerine saygı gösterilmesi gerektiğini söyleyen Tarhan bu konuyu bir örnekle açıklar; bir kadını inşaatta ya da maden ocağında çalıştırmak, onun genlerine saygısızlıktır. Kadına, yapmakta zorlanacağı işleri yüklemektir. Ama kadının öğretmenlik, hemşirelik gibi, duygularını iyi kullanabileceği ve şefkatini daha çok ortaya koyabileceği alanlarda aktif olması, onun kendini daha rahat ifade etmesine yardımcı olacaktır (Bkz. Tarhan, 2010).

Bir işin kadınsı veya erkeksi olması da tartışılabilir. Bir kadın, Kuran'ın emrettiği şekilde ehliyetli ve adalet sahibi ise, onun idareci ve hâkim olmasını engelleyen ne vardır? İşte bu engeller toplumun gelenek ve görenekleriyle şekillenmektedir. Bu genel bir kural değil, toplumdan topluma, hatta zamandan zamana değişen sosyal bir olgudur. Mecelle'deki "Zamanın değişmesi ile hükümlerin değişmesi inkâr olunamaz." hükmü, buna işaret etse gerektir." Kadının devlet başkanı veya hâkim olup olamayacağı konusunda geleneksel din âlimlerinin tezleri,

büyük ölçüde, kadının o günkü şartlarda sosyal hayattaki rolüne dayanmaktadır. O günkü toplum gerçeğini dinî nasslara uydurmaya çalışan bir anlayış toplumda yaralar açmaktadır. Böyle olunca, kadının bugünkü toplumdaki yeri görülmemiş ve dünün yorumları bugüne bir nass olarak dayatılmış olur (Sucu, 2005: 93).

"Bir kişinin insaniyetiyle cinsiyet kimliğinin doğru noktalarda değerlendirilmesi, topluma doğru şeyler kazandırır." (Tarhan, 2010: 126).

İnsanî değerleriyle kendini anlatmaya çalışan modern kadın, erkek dünyasında mücadele ederken aklını duygularının önüne geçirmeye çalıştı. Mantık ve muhakeme ile ilgili melekelerini yücelten kadın, biyolojik doğasına aykırı davranarak duygularla uğraşmayı zayıflık şeklinde algılamaya başladı. Oysaki kadın beyninde daha çok duygusallıkla ilgili hücre vardı. İşte, beynin bu sahası aktif olarak çalıştığı halde hislerini görmezden gelen kadın, zor durumda kaldı ve bir çıkmaza düştü; akıl mı? Duygular mı? Son yıllarda duygularımızın yaşantımızdaki önemi anlaşıldıkça ortaya çıktı ki toplum akli ve duyguları birlikte önemsemelidir. Böylelikle kadının sevgi veren, insanlığın sevilme ihtiyacını gideren bir unsur olarak vazgeçilmezliği kanıtlanmış oldu (Tarhan, 2010: 125).

Erkeklerde kol gücü nasıl üstünse, kadınlarda da duygu gücünün üstün olduğunu görmek gerekir (Tarhan, 2010: 149). Savaşçı toplumlarda belki de o dönemin şartları açısından düşünüldüğünde bir toplumun hayatta kalması için sahip olması gereken en önemli özelliğin savaşçılık olduğu hatırlanırsa bu çerçevede kadın eli silah tutan bir varlık olmadığı için kadının İlk ve Ortaçağ toplumlarında ne sosyal hayatta ne de günlük sıradan işlerde gözle görülür belirgin bir ağırlık kazanamamış olması düşünülebilir. Kadının eski toplumlarda sosyal hayattan dışlanması önemli sebeplerinden biri de onun elinin silah tutmamasıdır (Coşkun, 2011: 82, 83).

Son yıllarda ülkemizde kadınlarımızın meslek olarak eczacılık, mimarlık gibi alanları tercih ettikleri görülmektedir. Öğretmenlik tercih edeceklerse bile, edebiyat öğretmenliğini, sınıf öğretmenliğini matematik öğretmenliğine tercih edebiliyorlar. Bu acaba öğrenilmiş bir davranış mıdır diye düşündüğümüzde pek de öyle olmadığını görüyoruz. Örneğin 100 sene önce matematik öğretmenliği yapan kadınlar yoktu. Bütün bunlar şunu gösteriyor ki kadın, farkında olmadan genlerinin emrettiği gibi hareket ediyor ve genetik algoritmasına uygun davranıyor. Yaratılıştan

getirdiği özellikleri ondan ne istiyorsa ona eğilim gösteriyor. Kadının kişiliği ve bilhassa toplumsal rolü de bu şekilde oluşuyor (Tarhan, 2010: 104, 105).

Türkiye gibi yatırım kaynaklarının oldukça az olduğu ülkelerde kaynaklardan en yüksek şekilde gelir elde edilmesi gerektiğine göre, eğitimde kadın-erkek ayrımının yerine zekâ ve kabiliyet kriteri ön planda tutulmak zorundadır. Kaldı ki, öyle meslekler vardır ki, bu mesleklerde kadınlar daha başarılı olabilmişlerdir (Erkal, 1984: 102). Çünkü zekânın ve bilgiyi kullanmanın önemli olduğu alanlarda kadın ile erkeğin birbirinden farklı olmadığı görülür. Fakat fizik gücünün önemli olduğu yerlerde erkeklerin, duyguların ön planda olduğu alanda ise kadınların ön plana çıktığı görülür. Mesela öğretmenlik, hemşirelik ve sanatçılık gibi mesleklerde kadın daha başarılıdır. Çünkü yapılan mesleğin ruhu ve duyguları doyurması da önemlidir. Kadın, duygularını en iyi gerçekleştirdiği yerde kendini güvende ve mutlu hisseder. Fiziksel gücün olduğu yerde, mesela sokak işçiliğinde kadın kendisini ne kadar güvende hissedebilir? Yine adet ve gebelik dönemlerinde fiziksel ve ruhsal gücü ciddi biçimde zayıflayan kadın bu durumlarda erkeklere göre kendini daha güçsüz, yetersiz ve zayıf hissedebilir. Kadın böyle zamanlarda, biyolojik yapısındaki değişim sebebiyle bir nevi eksi duruma düşer.

Genel olarak bakıldığında, kadının kendisini en güvende hissettiği yer çoğu zaman evdir. Şu anda Amerika'da yapılan çalışmaların sonucunda kadının eviyle ve çocuklarıyla ilgilenmesinin daha sağlıklı olacağı kanaati vardır. Ekonomik kaygısı olmayan bir ev ortamının, kadının konforu olduğu anlatılır. Yoksa kadının eşiyle beraber sabah telaş içerisinde kalktığı, koşturmaca içinde çocuklara "yumurta dolapta, börek fırında..." gibi notlar bıraktığı, onların tek başlarına okula gittikleri, akşam eve geldiklerinde annelerini bulamadıkları bir hayat değildir. Bu şartlarda yaşayan çocuklar, genellikle "çalışan kadınla evlenmeyeceğim" şeklinde bir yaklaşıma sahip olur (Tarhan, 2010: 171, 172).

Şu da var ki, günümüzde kadınlar daha çok toplumda yer alırken maalesef yönetim ve karar mevkilerinin dışında tutulduklarından eşitsiz ve elverişsiz durumlar yaşamaktadırlar. Oysaki kadınlar erkeklerden daha çok çalışırlar; çünkü toplumun yüklediği roller oldukça fazladır (Ozankaya, 1977: 246, 247). Erkekler için babalık rolü pek tartışılmazken çalışan kadın anne olunca onun annelik rolü tartışılır hale gelir ve kadının en önemli rolünün anne olması gerektiği nedense hep erkekler

tarafından vurgulanır. Baba olan bir erkek “salih amel” noktasında her işle meşgul olabilirken anne olan kadın ise sadece çocuk odaklı yaşama sıkıştırılır. Kadın, annelik ve eş sorumluluğunun dışında insani yönünün de tamamını fark edebilmelidir (Fadlallah, 1997: 33, 34)

İslam dini insan olması bakımından sorumluluk meselesinde kadın ve erkeğe aynı pencereden bakmıştır. Hem kadına hem de erkeğe sorumluluk yüklemiş her ikisine de aynı ilahi emirler verilmiştir. İslam dininde görev ve sorumluluklar erkek ve kadının insani yönlerine ve kişilik özelliklerine ait insanî olgunluklarına göre dağıtılmıştır (Fadlallah, 1997: 31).

Bu bağlamda Kuran-ı Kerim’de şöyle buyrulur: “Erkek kadın bütün müminler, birbirlerinin koruyucularıdır. İyi ve güzel olanı emreder, kötü ve çirkin olanı ise yasaklarlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve rasulüne itaat ederler. Allah, işte bunlara merhamet edecektir. Çünkü Allah, çok güçlüdür, işi sağlam yapan ve yaptığında bir hikmet bulunandır.” (Tevbe, 71).

Bir mesleğin kadın veya erkeğe uygun oluşu öncelikle o bireyin kişilik özellikleriyle, vasfıyla ilgili olmalıdır. Duygularını denetim altında tutmayı başarabilen bir kadın neden hâkim olamasın? Genel kaidelerin olması, istisnaların görmezlikten gelinmesine sebep olmamalıdır. Kadının aklının kısa olduğu düşüncesiyle yetişen toplumlarda kadınların hep aynı mesleklere yönelmesi doğaldır.

İslam tarihinde karşımıza Zeynep Binti Cahş validemiz deri tabaklayan ve bu derileri satarak kazandığı parayı hayra harcayan bir hanım olarak çıkar (Coşkun, 2011: 128). Yine Umm Varaka imamlık, Hz. Aişe öğretmenlik, Zeynep binti Cahş dericilik, Hz. Hatice de tüccarlık yapmıştır. Müslüman kadınların Peygamber devrindeki rahatlıklarının daha sonra erkek egemen toplumun baskısıyla yitirmiş oldukları görülür. Böyle olmasına karşın İslam ülkelerindeki kadınlar asla Avrupa'daki kadar kötü bir duruma düşmüş değillerdir. Bilim yapsalar da farklı işlerle uğraşsalar da bu uğraşlarını genellikle ev içinde sürdürmek zorunda bırakılmışlardır (Coşkun, 2011: 147).

6. Sosyal Değişme ve Kadın

Bir toplumda zaman içerisinde gerçekleşen, gözlenebilen ve toplumun sosyal teşkilatının yapısı veya fonksiyonlarının geçici olarak değil de sürekli ve köklü bir

şekilde etkileyen ve toplumun tarihinin akışını değiştiren değişikliğe sosyal değişme denir (Günay, 2005: 363). Sosyal değişimin odağında insan yer almaktadır. Çünkü insan, toplumsal nitelikteki her olayda hem etkileyici hem de etkilenen durumundadır. Bu bakımdan insan, sosyal değişimin en önemli ögesidir. Kuşkusuz sosyal değişme bütünüyle insan ögesine indirgenemez. Değişim başlayan ve gelişen bir süreci içerdiğine göre zaman boyutunun da gerekli bir öge olduğu söylenebilir (Doğan, 2004: 254). Zaman içerisinde toplum da durgun kalmaz. Toplumsal, ekonomik, kültürel dünyalar, bütün insan ilişkileri, daima değişmektedir. Değişme, önceki durumdan, önceki koşullardan farklı bir durumu ifade eder. Değişimin iyi ya da kötü olması diye bir durumu yoktur. Değişme ile gelişme de aynı şey değildir. Gelişme, az etkin şekillerden çok etkin şekillere gidiştir. Değişme, ilerleme anlamına da gelmez. İlerleme, belirli bir yönde grup ve toplum tarafından şu veya bu sebeplerle daha iyi ve daha güzel sayılan bir yöndeki değişmedir. (Meray, 1982: 37).

Geçmişte sosyal değişme daha çok uzun ve yavaş olmakla beraber emniyetli bir biçimde ve hazmedile hazmedile gerçekleşmekteydi. Günümüz koşullarında ise değişim o kadar hızlı olmaktadır ki toplumlar bazen yeniliklere ayak uydurmakta zorlanabilmektedirler. Bir toplumda veya herhangi bir sosyal kurumda bir sosyal değişiklik meydana geldiği zaman bu değişiklik ilk önce toplumun temelini oluşturan aileyi ve dolayısıyla da kadını etkilediğinden değişik toplumlarda sosyal değişimin baş aktörü çoğunlukla kadın olmakta ya da kadın zorla da olsa bu değişimin bir parçası haline getirilmektedir (Coşkun, 2011: 28).

Değişim çağdaşlaşmayla bir tutulurken geleneksel ve kurumlaşmış dinî bünyeler de önemli değişim ve uyum problemleri ile karşı karşıya kaldı. Böylece geleneksel dinî tutumlar, davranışlar ve dünya görüşleri alt üst oldu. Geleneksel dine olan ilgisizlik ve sekülerizasyon modern dönemin toplumlarının çok önemli adaptasyon sorunları arasında yer aldılar. Esasen modern toplumun böylesine köklü uyum sorunları aynı zamanda uyumsuzluklar ve başka anomalileri de beraberinde getirmekten geri durmadı. Böylece, hızla modernleşen ve hatta bir görüşe göre sanayi ötesi toplum tipine yönelmiş bulunan Batı toplumlarına nispetle aynı ölçüde sanayileşemeyen ancak toplumsal yapıları artık geleneksel kategorisinde de değerlendirilemeyecek olan, zira çok köklü ve hızlı değişim ve dönüşüm sorunları ile karşı karşıya bulunan dünyanın öteki toplumları da, bu tür uyum ve uyumsuzluklar

ve bunlara bağılı olarak kendini gösteren anomalilere ve çelişkilere daha fazla maruz kalmaya başladılar. Zira hızlı değişim, onların geleneksel yapısını, inançlarını ve değerlerini daha köklü ve çarpık biçimde etkiledi. Yavaş yavaş gerçekleşen bir değişim olmadığı için de toplumlarda eskiyle yeni hep çatışır duruma geldi (Günay, 2005: 377). Bu durum karşısında din, muhafazakâr veçhesi altında her çeşit zihniyet, değer, norm ve sosyal ve kültürel yapı değişikliklerine karşı bir fren ve engel teşkil etme fonksiyonunu tabiatında temelden taşıyordu (Günay, 2005: 369).

Değişimle beraber kadının toplumdaki rolleri de çeşitlenmeye başladı. Özellikle 19. Yüzyılın teknik ilerlemeleri döneminde yığın üretimi mal fiyatlarını ucuzlatınca tüketim artmış, bu ise kadınları da içine alan geniş halk yığınlarına büyük ölçüde iş olanakları sağlamıştır. Buralarda çalışanlar daha çok kadınlar olmuştur. Kadının ekonomik bağımsızlığına kavuşmasına yol açan bu koşullarda evlenme ve aile kurma, artık eskisine oranla daha az bir ölçüde, geçim yolu bulma güdüsüyle yapılıyordu. Kendisi iş sahibi olup çalışan ve geçimini sağlayan kadın yavaş yavaş artık geçinmek için değil, sevgi ve mutluluk bulmak amacıyla evlenmek istemeye başlamıştır (Ozankaya, 1977: 218).

Çalışan kadınların bir kısmı kendi yaşamlarının kazanmakta veya ailelerine yardımcı bir gelir sağlamaktadırlar. Bu bakımdan aile üyelerinin iktisadi durumunu düzeltmektedir. Bu da çocukların yetiştirilmesinde daha iyi gıda ve kültür almalarına yaramaktadır.

Diğer taraftan, çalışan kadınların bir kısmı evli ve çocuklu olduğuna göre, bu çocuklara kimin ihtimama göstereceği de sorulabilir. Medeniyet seviyesi yüksek bazı toplumlarda (A. B. D. , İsviçre, Hollanda, İsveç gibi) bu gibi çocuklarla meşgul olmak üzere, yeni kurumlar oluşturulmuştur.

Şu da vardır ki, iktisadi bakımdan kocasından bağımsızlaşan kadın, kendine daha fazla güven duymaktadır. Belki de bugünkü boşanmaların ve aile anlaşmazlıklarının birçok sebebi kadının bu yeni bulduğu özgürlüğün sonucunda gerçekleştiği söylenebilir. Çünkü artık kadın ekonomik özgürlüğünü kazanmış, eziklik duygusundan kurtulmuş ve toplumda kendini ispatlamış duruma gelmiştir (Meray, 1982: 167, 168). Bu olumlu gelişimlerin yanında kadını sömüren bir anlayış da gelişmiştir. Özellikle de kadının cinselliğini tüketim ve kâr elde etme unsuru haline getiren bir durum da söz konusudur (Fadlallah, 1997: 61). Bir kadın maddi

varlık sahibi olur ama gece sokağa çıkıp ta bunu denetleyemez. Çünkü cinsel obje olma durumu ve maddi zenginliğinden dolayı da yine bir obje olma olasılığı tehlikesi vardır (Sandıkçıoğlu, 1998: 48).

Görülüyor ki kadınların özgürleşme süreci tüm dünyada olduğu gibi Batıda da hiçte kolay bir süreç olmamış, zorluklarla dolu bir değişim yaşanmıştır. Çünkü bu süreç emek, çile, sabır istemektedir. Kadın hem ailedeki klasik ve en temel vazifesi olarak görülen ve aslında bir çocuk açısından da gerçekten vazgeçilemeyecek tek varlık olma özelliğine sahip annelik konumunu sürdürecektir; hem de çalışacaktır. Hem iş hayatının gereklerini eksiksiz yerine getirmeli; hem de hayatındaki annelik-eşlik vazifesini eksiksiz yürütmelidir. Bu özgürleşme süreci işte bu nedenle bu kadar güç olmuştur. Ama kadın yaratılışından getirdiği özelliklerle bu sorunların üstesinden gelmeyi başarmıştır (Coşkun, 2011: 96).

Çünkü gelenekselliğin baskısı çalışan kadının üzerinden az da olsa kalkmış, ev ekonomisine katkıda bulunduğu için önemli ailevî konularda söz sahibi olabilmiş ve bunun yanında “kendini gerçekleştirebilme” imkanı bulabildiği için de mutlu bir birey olmada büyük bir merhale kat etmiştir.

2. BÖLÜM

BULGULAR, ANALİZ VE YORUM

A. ÖRNEKLEMİN DEĞİŞKENLERE GÖRE DAĞILIMI

1. Yaş Grupları

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
46-50 yaş	4	2,7	2,7
41-45 yaş	16	10,7	13,3
36-40 yaş	20	13,3	26,7
31-35 yaş	34	22,7	49,3
26-30 yaş	49	32,7	82,0
21-25 yaş	23	15,3	97,3
16-20 yaş	3	2,0	99,3
11-15 yaş	1	0,7	100,0
Toplam	150	100,0	

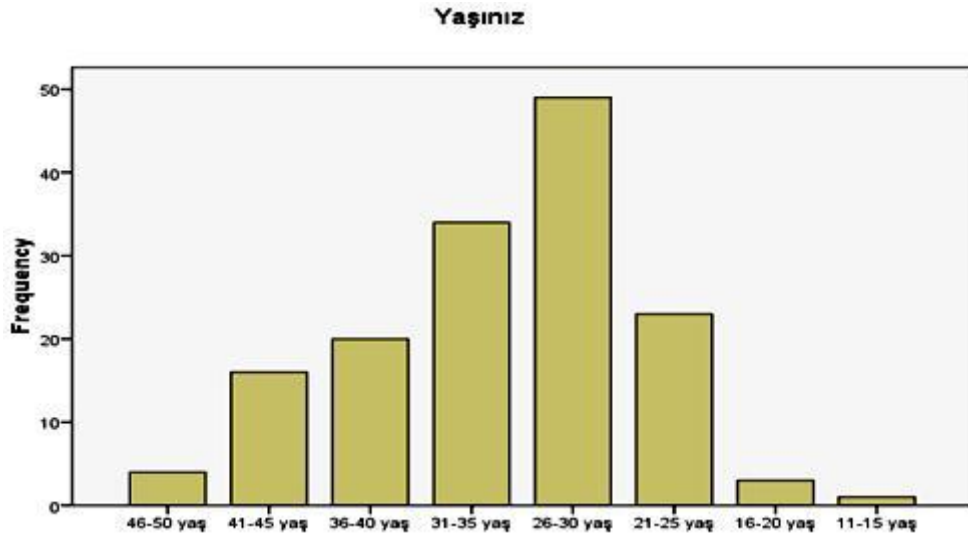
Tablo 1 - Yaş

Anketimize en küçüğü 15, en büyüğü 47 yaşında 150 kişi katılmıştır. Katılımcıların %32,7'lik bölümü 26-30 yaş grubunu oluştururken, % 22,7'lik kısım 31-35 yaş grubunu oluşturmaktadır. Bu durum bize çalışan kadınların yarıdan fazlasının olgunluk dönemindeki kadınlardan oluştuğunu göstermektedir. 26-35 yaş grubu genel olarak eğitimlerini tamamlamış, evlenmiş ve hatta çocuk sahibi olmuş bir dönemi bize yansıtmaktadır.

Ülkemizde hem ev işlerinin hem de çocuk bakımının daha çok kadının sorumluluğunda olduğu düşünüldüğünde çalışan kadının bu kadar yükün altında kalarak birçok psikolojik hastalığa yakalanma riskinin olduğu düşünülebilir. Ancak farklı ülkelerde yapılan birçok araştırmaya göre bu durumun tam tersine bulgulara rastlanmıştır:

- Düşük sosyoekonomik durumdaki kadınların bir işte çalışmasının onlar için koruyucu psikolojik etkiye sahip olduğu,
- Çalışmayan kadınlarda depresif belirtilerin ve psikolojik stresin daha fazla olduğu,
- Orta yaşlı kadınların ücretli bir işte çalışmaları, duygu durumları üzerinde olumlu etkiler yaptığı,
- Çalışan evli kadınların, evlilik uyumu açısından ev kadınlarına göre daha iyi oldukları tespit edilmiştir (Bkz. Bodur vd., 2004).

Çalışmanın kadının ruhsal durumu açısından olumlu etkiler yaptığı göz önünde olmasına karşın yine de kadının beden olarak daha zayıf bir yapıya sahip olmasından ötürü çalışan kadının erkeğe oranla daha çabuk deforme olduğu kanaatindeyiz. Elbette ki bu sonuç yapılan işin güçlük derecesine göre değişmektedir.

Şekil 1 - Yaş Grafiği

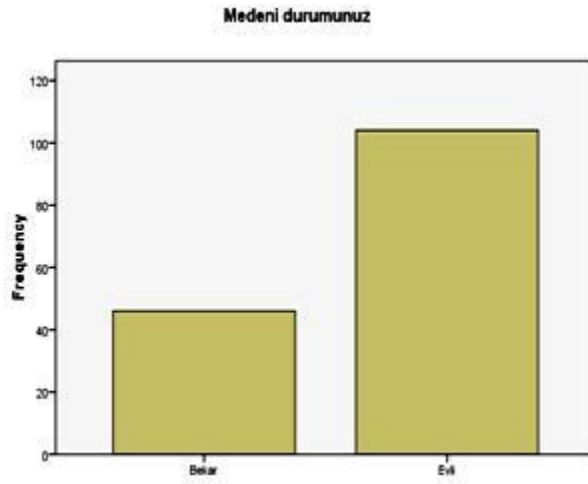
2. Medenî Durum

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Bekâr	46	30,7	30,7
Evli	104	69,3	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 2 - Medenî Durum

Ankete katılanların % 69,3'lük bölümü evliyken, % 30,7'lik bölüm bekârdır. Anketimizdeki bu sorunun karşısına boşanmış olanların bekâr seçeneğini seçtikten sonra karşısına açıklama olarak “dul” yazmış olmaları dikkat çekicidir. Bu durum toplumun boşanmış olan kadınlara bakışının bir yansıması olarak karşımıza küçük bir ayrıntıyla çıkmıştır.

Anketimize katılan kadınların % 69,3'lük bölümünün evli olması acaba kadınların ekonomik kaygılardan dolayı, ev ekonomisine katkı sağlamak için mi çalıştıkları sorusunu aklımıza getirmektedir.

Şekil 2 - Medenî Durum Grafiği

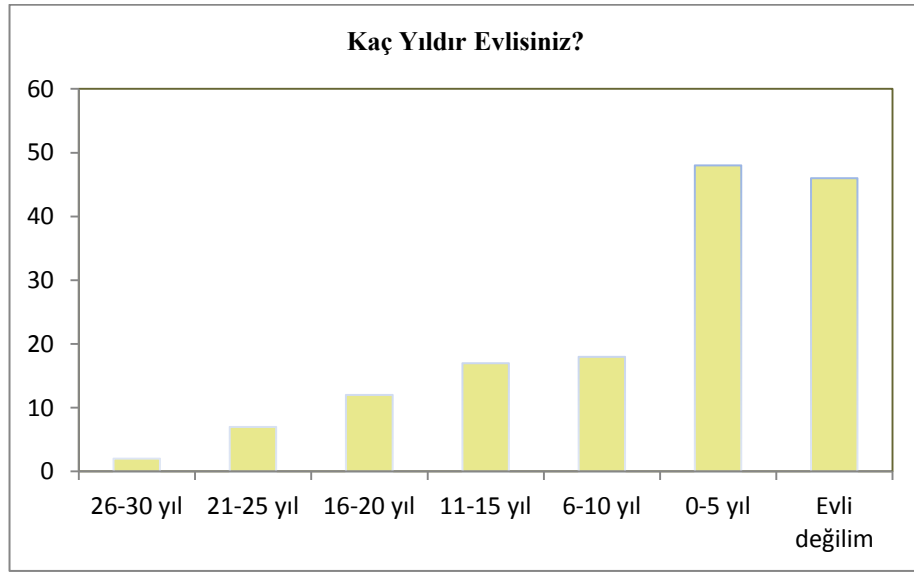
3. Evlilik Süresi

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
26-30 yıl	2	1,3	1,3
21-25 yıl	7	4,7	6,0
16-20 yıl	12	8,0	14,0
11-15 yıl	17	11,3	25,3
6-10 yıl	18	12,0	37,3
0-5 yıl	48	32,0	69,3
Evli değilim	46	30,7	100,0
Toplam	150	100	

Tablo 3 - Evlilik Süreleri

Ankete katılan çalışan kadınlardan evli olanların sayısı bekârlardan fazladır. Katılımcılardan 48 kişi evliliklerinin ilk beş yılında, 18 kişi evliliklerinin 6-10 yılları arasında, 17 kişinin 11-15 yıl arasında, 12 kişinin 16-20 yılları arasında, 7 kişinin 21-25 yılları arasında ve son olarak 2 kişinin de evlilik sürelerinin 26-30 yılları arasında olduğu görülmektedir.

Ankete katılanların % 32'sinin evliliklerinin ilk beş yılında olmaları bize çalışan kadınların rol çatışması yaşayıp yaşamadıklarını anlamamız açısından daha çok dönüt vereceği kanaatindeyiz; çünkü evliliğin ilk beş yılı aile temelini sağlam oturması açısından önemli bir süreçtir. Bu ilk beş yılda genelde aileye katılan çocukla beraber kadının sorumluluğu daha da artmakta ve çalışan kadın eş olmanın ardından anne olmanın da sorumluluğunu üstlenmiş olmaktadır.

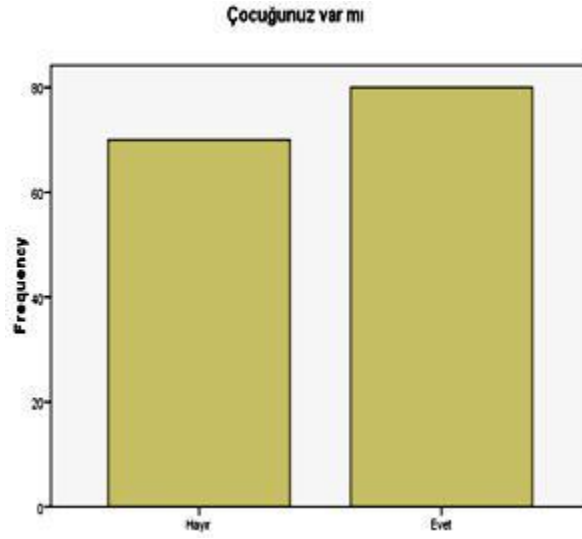
Şekil 3 - Evlilik Süresi Grafiği

4. Çocuk Sahibi Olma

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hayır	70	46,7	46,7
Evet	80	53,3	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 4 - Çocuk Sahibi Olanlar ile Olmayanlar

Ankete katılanların % 46,7'sinin çocuğu yoktur, % 53,3'ün ise çocuk sahibi olduğu görülmüştür. Çocuğu olmayanların içerisinde bekârların da olduğu unutulmamalıdır. Anketimize katılan kadınların yarısından fazlasının çocuk sahibi olması, onların anne olma bakımından rol çatışması yaşayıp yaşamadıklarını anlamamız açısından da bize önemli sonuçlar verecektir. Çünkü çalışan kadınların ev hanımlığı ve işi arasında kalmaktan ziyade çocuğu ve işi arasında kaldığı düşüncesindeyiz.

Şekil 4 - Çocuk Sahibi Olanlar ile Olmayanların Grafiği

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
4	1	0,7	0,7
3	9	6,0	6,7
2	32	21,3	28,0
1	35	23,3	51,3
Yok	73	48,7	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 5 - Çocuk Sayısı

Tablo 5'e göre çocuk sahibi olan çalışan kadınlar fazla çocuk istememişlerdir. En fazla iki çocuk sahibi olanların sayısı 67 kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde artık evlenme yaşının oldukça yukarılarda olduğu düşünüldüğünde Türk ailesinin çocuk sayısında da düşüş yaşanmaktadır. Elbette ki bu duruma sebep sadece

kadınların geç evlenmesi değil yaşanan ekonomik kaygılar da sebep olmaktadır. Bunun yanında modernitenin kabul ettirmeye çalıştığı daha az çocuk fikri de etkili olmaktadır. Toplumda kadının daha görünür olduğu günümüzde ne yazık ki kadınlarda anne olma tercihlerini geri plana atmak zorunda kalmışlardır. Bu duruma sebep sadece çalışıyor olmak gösterilemez. Avrupa, nüfusundaki gerilemeyi önleyebilmek için kadınlara anne olmayı teşvik etmeyle yetinmemiş; çalışan kadınların çocuk sahibi olduklarında onlara birçok konuda yardımcı olmuştur. Ülkemizde zaten kadının çalışması hala sorgulanırken bir de anne olan kadınlara daha rahat ortamlar oluşturmak pek de yönetici zihniyet olan erkeklerin aklına gelmemektedir. Yine de son yıllarda ülkemizde de bir takım yasal iyileştirmelerin yapıldığı görülmektedir.

Oysaki çalışmak isteyen kadın mesleği ve evladı arasında seçim yapmak zorunda bırakılmamalıdır. Kadın tabiatı gereği anne olmak isteyecektir; bu onun en doğal ve engellenemez hakkıdır. Ancak bir taraftan da emek harcıyıp belirli bir mevkiye gelen kadının da emeğine saygı duyulmalı, toplumun huzuru için çalışan kadınların anne olma istekleri mesleklerine de zarar vermeden en güzel şekilde karşılanmalıdır. Bunun için etkili devlet politikalarının uygulanması gerektiği kanaatindeyiz.

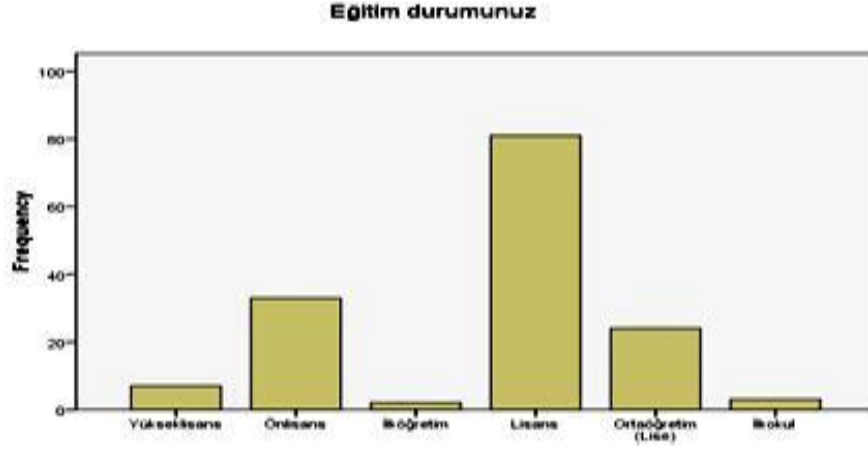
Şekil 5 - Çocuk Sayısı Grafiği

5. Eğitim Durumu

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Yüksek Lisans	7	4,7	4,7
Lisans	81	54,0	82,0
Ön Lisans	33	22,0	26,7
Ortaöğretim(Lise)	24	16,0	98,0
İlköğretim	2	1,3	28,0
İlkokul	3	2,0	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 6 - Eğitim Durumu

Anketimize katılan çalışan kadınların eğitim seviyelerinin yüksek olduğu görülmüştür. Tablo 6 ve Şekil 6'ya göre katılımcıların % 54'ü 4 yıllık bir üniversite, % 22'si ön lisans mezunudur. Ülkemizde kızların da yüksek öğrenim görmesi, bir meslek sahibi olması düşüncesi eskiye göre daha iyi bir seviyededir. Ancak tabloda da görüldüğü gibi yüksek lisans mezunu çalışan kadın sadece 7 kişidir. Bu da ilgi çekici bir durumdur. Toplumumuzda şöyle bir yargı vardır; “artık okuyup ne yapacaksın, zaten mesleğin var” gibi düşünceler kadınların belirli bir yere kadar ilerlemesine izin vermektedir. Bütün bunların yanında çalışan kadının zaten yaşadığı zorluklar da daha üst bir öğrenim görmesini engellediği düşünülmektedir.

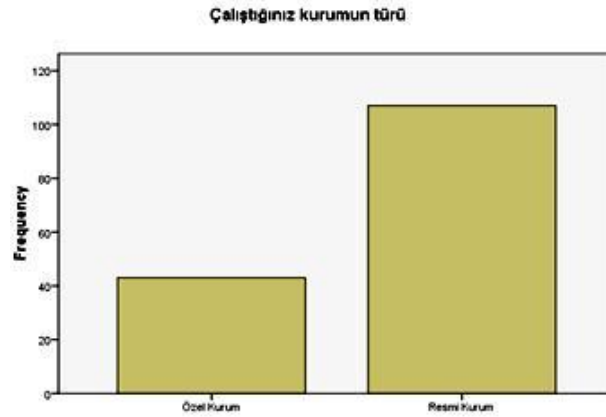
Şekil 6 - Eğitim Durumu Grafiği

6. Çalışılan Kurumun Türü

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Özel Kurum	43	28,7	28,7
Resmî Kurum	107	71,3	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 7 - Çalışılan Kurum Türü

Çalışan kadınların resmî ve özel kurumlarda çalışma durumlarına göre yaşadıkları problemleri ele almak açısından böyle bir ayrıma gidilmiştir. Anketimize katılan kadınların Tablo 7'ye göre % 71,3'ü resmî kurumda çalışırken, % 28,7'si özel kurumda çalışmaktadır.

Şekil 7 - Çalışılan Kurum Türü Grafiği

7. Kurumdaki Görev

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Diğer (Özel Sektör)	19	12,7	12,7
İşçi (Özel Sektör)	16	10,7	23,3
Şef (Özel Sektör)	2	1,3	24,7
Müdür (Özel Sektör)	1	0,7	25,3
Kurum Sahibi (Özel Sektör)	4	2,7	28,0
Diğer(Kamu)	8	5,3	33,3
İşçi (Kamu)	5	3,3	36,7
Hizmetli(Kamu)	2	1,3	38,0
Memur(Kamu)	91	60,7	98,7
Müdür Yardımcısı(1 Kamu-1 Özel)	2	1,3	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 8 - Kurumdaki Görev

Bu tabloya göre 150 katılımcıdan 107'si herhangi bir resmî kurumda çalışan memurlardan oluşmaktadır. Geriye kalan 43 katılımcı ise özel sektörde çalışmaktadır. Çalışılan meslek gruplarına bakıldığında ise genelde orta düzey meslekî pozisyonlarda çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu durum, özel sektör açısından Sivas'ın özel sektör gücünün eksikliğiyle açıklanabilir, resmî kurum açısından ise Sivas'ın kamu yönetimi bakımından taşra niteliğinde olması ile açıklanabilir.

Kadınların % 58,7'sinin yani (89 kişi) en az yıllık bir yükseköğretim programını bitirdiği göz önüne alındığında çalışılan kurumun resmî kurum olması doğal bir sonuçtur. Sivas gibi bir şehirde iş imkânlarının hem kadınlar hem erkekler açısından sınırlı olması ve aynı zamanda da daha muhafazakâr olan bu yerde kadınların özel sektörde çalışmasının resmî kurumda çalışmalarına oranla daha düşük olduğu görülmüştür. Çünkü toplumumuz okuyup eline mesleğini alan kadınlara daha hoşgörülü davranırken, özel bir kurumda kalifiye eleman olmadan çalışan kadınlara o kadar da hoşgörülü ve saygıdeğer davranmamaktadır.

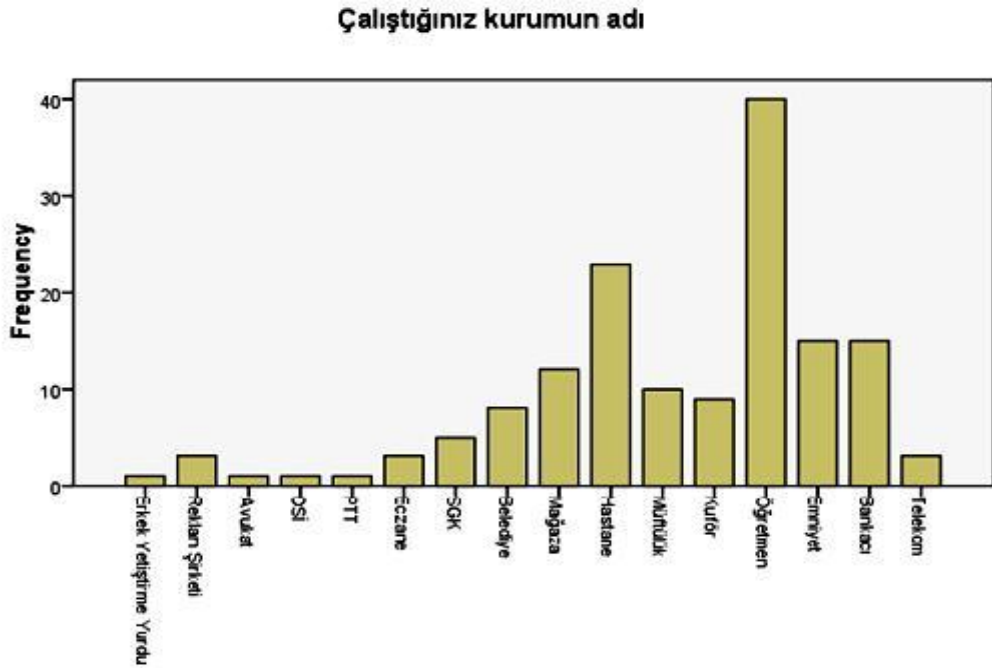
Şekil 8 - Kurumdaki Görev Grafiği

8. Çalışılan Kurumun Adı

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Erkek Yetiştirme Yurdu	1	0,7	,7
Reklam Şirketi	3	2,0	2,7
Avukat	1	0,7	3,3
DSİ	1	0,7	4,0
PTT	1	0,7	4,7
Eczane	3	2,0	6,7
SGK	5	3,3	10,0
Belediye	8	5,3	15,3
Mağaza	12	8,0	23,3
Hastane	23	15,3	38,7
Müftülük	10	6,7	45,3
Kuaför	9	6,0	51,3
Öğretmen	40	26,7	78,0
Emniyet	15	10,0	88,0
Bankacı	15	10,0	98,0
Telekom	3	2,0	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 9- Çalışılan Kurumlar

Tablo 9’da ankete katılan kadınların hangi kurumda çalıştıkları belirtilmiştir. Bazı kurumlarda anketin dinî tutum ve davranışlarla ilgili olmasından dolayı takınılan tutum farklı olduğu gözlemlenmiştir. Dinî tutumlarının gizli kalmasını isteyen deneklerle karşılaşmıştır. Buna sebep daha çok geçmişte yaşanan dindar insanların belli mevkilerden uzak tutulmak istenmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Bütün bunlara rağmen birçok kurum ve çalışanı anket sorularını ilginç bulmuş ve cevaplarken istekli olmuşlardır. Soruların kendilerinin iç dünyalarında düşünmeye ittiğini vurgulayan katılımcılar olmuştur. Yüz yüze yapılan görüşmelerde de benzer olumlu tepkiler alınmıştır.

Şekil 9 - Çalışılan Kurum Grafiği

Tablo 9 ve şekil 9’ da çalışılan kurumlar, meslekler verilmiştir. Resmî kurumda çalışan kadınlara ulaşmak daha rahat olmuştur ve bunun sonucunda da anketimize katılan çalışan kadınların çoğunu resmî kurumda çalışanlar oluşturmuştur. Öğretmenler katılımcıların % 26,7’sini, sağlık kuruluşlarında çalışan doktorlar, hemşire ve sekreterler % 15,3’ünü, emniyet teşkilatında çalışan kadın polisler % 10,0’ünü, bankada çalışanlar % 10,0’ünü oluşturmaktadır.

9. Çalışılan Süre

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
31-35 yıl	2	1,3	1,3
26-30 yıl	2	1,3	2,7
21-25 yıl	8	5,3	8,0
16-20 yıl	13	8,7	16,7
11-15 yıl	29	19,3	36,0
6-10 yıl	35	23,3	59,3
0-5 yıl	61	40,7	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 10 - Meslekteki Çalışma Süresi

Yaptığımız araştırma sonunda çalışan kadınların % 40,7'lik bölümünün iş hayatlarında ilk 5 yılında olduğu görülmüştür. % 23,3'lük kısım 6-10 yıllık süredeken, % 19,3'lük bölüm 11-15 yıllık sürede olduğu görülmüştür.

Şekil 10 - Meslekteki Kıdem Grafiği

B. ANKET BULGULARININ ANALİZİ

1. Çalışma Sebepleri

“Kadınların toplumun her alanında yer alması gerektiğine inanıyorum.”	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç Katılmıyorum	1	0,7	0,7
Pek Katılmıyorum	3	2,0	2,7
Kararsızım	20	13,3	16,0
Biraz Katılıyorum	37	24,7	40,7
Tamamen Katılıyorum	89	59,3	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 11 - Kadınların Çalışması Gerektiğine İnanç

Kadınların çalışma sebeplerini ortaya koymadan önce bizzat kadınların kendilerinin yani kadınların çalışıp çalışmaması gerektiğine inanca bakacak olursak Tablo 11’de görüldüğü gibi çalışan kadınların % 59,3’ü kadınların çalışması gerektiğine tamamen katılmışlardır. % 24,7’lik kısım biraz katıldığını belirtirken, % 13,3’lük kısım kararsız olduğunu ifade etmiştir. Yüz yüze yapılan görüşmelerde de bu duruma yakın sonuçlar alınmıştır. Kadınların çalışması gerektiğine inanç konusunda kadınlar arasında bile tam bir görüş birliği olmaması çalışılan işle de ilgili olmasındandır. Hem çalışıp hem de eş ve anne olmak konusunda kadın bir takım zorluklarla karşılaşmış olmasından dolayı da aslında çalışmaktan memnun olan birçok kadın bazı zamanlarda bu düşüncelerini değiştirmişlerdir.

İngiltere’de çalışan kadınlar arasında yapılan bir araştırma, “Mecbur kalmasaydım çalışmazdım.” diyen kadınların çoğunlukta olduğunu göstermektedir. İngiliz kadınların bu şekilde çalışmak istememelerinin nedenleri arasında başı, ekonomik sebepler ve gelecek kaygısı çekmektedir. Türkiye’de ise bu bulguya paralel olarak kadınların çalışma nedenleri arasında toplumdaki statü nedeniyle üzerlerindeki psikolojik baskıyı azaltıp, kendini gerçekleştirme çabasıyla çalışma hayatını bir araç olarak görmeleri ve bu şekilde kendilerine olan güveni artırma gayretinde oldukları gözlenmektedir (Tarhan, 2010: 176).

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç Katılmıyorum	0	0,0	0,0
Pek Katılmıyorum	12	8,0	8,0
Kararsızım	64	42,7	50,7
Biraz Katılıyorum	66	44,0	94,7
Tamamen Katılıyorum	8	5,3	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 12 - Kadınlar çalışmaktan mutlular mı?

Kadınların çalışması gerektiğine inanç % 59,3 iken çalışırken mutlu olup olmadıklarıyla ilgili sorulara verdikleri cevaplar neticesinde görülmüştür ki katılımcıların sadece % 5,3'ü tamamen katıldıklarını belirtip mutlu olduklarını söylemişlerdir. Katılımcıların % 44'ü biraz mutluyum derken, % 42,7'lik kısım kararsız olduğunu açıklamıştır. Sonuç ilgi çekici olmakla beraber şaşırtıcı değildir; çünkü kadınların çalışması gerektiğine inanç yüksek olmasına karşın yapılan işin bireye huzur verip vermediği, yapmaktan zevk alınıp alınmadığı, yapılan işin zorluk derecesi, çalışılan ortamın güven verip vermediği de dikkate alınması gereken durumlardır. Kadınların çalışmaktan mutlu olup olmadıkları, anketimizdeki şu sorularla tespit edilmeye çalışılmıştır:

- Rol çatışması yaşamama rağmen bir iş yerinde çalışmaktan memnunum.
- Çalışıyor olmaktan pek de memnun değilim; çünkü kadın hayatta en çok yıpranan oluyor.
- Çalışmak beni tatmin etmiyor çünkü hak ettiğimin verilmediğini düşünüyorum.
- Çalıştığım ortam bana güven ve huzur vermiyor.

“Yaptığım iş bana huzur versin yeter.”	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç Katılmıyorum	5	3,3	3,3
Katılmıyorum	12	8,0	11,3
Kararsızım	5	3,3	14,7
Biraz Katılıyorum	38	25,3	40,0
Tamamen Katılıyorum	90	60,0	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 13 - Huzurlu Olmak İçin Çalışanlar

Yapılan işin kadınlar açısından huzur vermesi gerektiğine inanç yaptığımız araştırma sonucuna göre yüksek çıkmıştır. Tablo 13’de görüldüğü gibi katılımcıların % 60’ı yaptığı işin kendisine huzur vermesi gerektiği inancına tamamen katılmıştır. Çünkü insanın tabiatını sadece maddi değerler oluşturmaz; bunun yanında manevi değerlerde her insan için önemlidir. Özellikle de daha çok duygularıyla hareket eden kadının yaptığı işten huzur duyması, onun iç dünyası için oldukça önemlidir. Tarhan’ın (2010) da belirttiği gibi kadın duygusal açıdan kendisini huzurlu hissedeceği alanlara girmelidir. Çünkü duygularını incitecek iş alanlarına girerse kadın duygusal olarak yıpranmaktadır. Bu durum sonucunda yaptığı işte huzuru yakalayamayan kadın, yaşadığı bu huzursuzluğu hem eşine hem de çocuklarına yansıtması kaçınılmazdır(s.177).

Ülkemizde kadınların çalışma alanlarına bakıldığında genellikle kendi yaratılışlarına uygun bir meslek seçtikleri görülmektedir. Örneğin Tarhan(2010) bu konuda şu gözlemini bize aktarmaktadır:

“Kadınlar, ... duygusal bakımdan kendilerini daha rahat hissettikleri alanlar halkla ilişkiler ve psikoloji gibi bölümlerdir. Bu alanlar, üniversite tercihinde kız öğrencilerin de tercih ettikleri alanlardır. ... Ülkemizde çocuk psikiyatrisi bölümündeki öğretim üyelerinin büyük çoğunluğu kadındır. Mühendislik sahasında ise erkekler baskındır. Kadın o mesleklerde kendisini daha çok göstereceğini hissederken, erkek bu meslekleri uygun bulur. Mesela tıp alanında kadınlar, çocuk hekimliğini diğerlerine göre daha fazla tercih ederler. ‘Kadınlar bu bölüme girsinler.’ şeklinde özel bir teşvik olmamasına rağmen duygusal özellikleri onları bu alana yöneltmektedir.”(s. 177-178).

“Daha iyi bir hayat sürebilmek için çalışıyorum.”	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç Katılmıyorum	4	2,7	2,7
Katılmıyorum	11	7,3	10,0
Kararsızım	1	0,7	10,7
Biraz Katılıyorum	44	29,3	40,0
Tamamen Katılıyorum	90	60,0	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 14 - Daha İyi Bir Hayat Sürmek İçin Çalışanlar

Tablo 14, bize daha iyi bir hayat sürebilmek için çalışanların oranının % 60 olduğunu göstermektedir. 150 katılımcıdan 90'ının tamamen katılıyorum cevabını vermesi çalışmanın kadına daha iyi bir hayat sunduğunun kabulü anlamına gelmektedir. Daha iyi bir hayat sürme derken sadece ekonomik olarak değil toplumda kazanılan rollerle de ilgilidir; çünkü insanın kabiliyeti ölçüsünde toplumda yeni bir şeyler üretmesi onun daha güzel imkânlarla da kavuşması anlamına gelmektedir. Hem kavuşulan imkânlar açısından hem de daha iyi bir hayat imkânının bireye vereceği huzur açısından çalışmak önemlidir.

Ancak kadının çalışmasının getirileri ve götürüleri iyi hesap edilmelidir. Huzurlu bir şekilde çalışmayan kadının ailesine getirileri neler olabilir? Daha iyi bir hayat derken sadece maddi anlamda kazanılanlar ailenin huzurunu sağlayabilir mi? Bütün bunlar enine boyuna düşünülmesi gereken konulardır. Kadının çalışması teşvik edilirken ailenin korunması da göz önünde bulundurulmalıdır.

“Eğer bir yerde çalışmazsam kendimi ekonomik ve sosyal açıdan güvende hissedemiyorum.”	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç Katılmıyorum	12	8,0	8,0
Katılmıyorum	16	10,7	18,7
Kararsızım	7	4,7	23,3
Biraz Katılıyorum	39	26,0	49,3
Tamamen Katılıyorum	76	50,7	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 15 - Ekonomik ve Sosyal Açıdan Güvende Olmak İçin Çalışanlar

Anketimize katılanlara, çalışmadıklarında kendilerini ekonomik ve sosyal açıdan güvende hissedip hissetmedikleri sorulmuştur. Tablo 15 incelendiğinde görülecektir ki kadınların %50,7’si çalışmadıklarında kendilerini ekonomik ve sosyal açıdan tamamen güvende hissetmedikleri ortaya çıkmıştır. Bu görüşe biraz katılanların oranı ise % 26’dır. Sonuçlar bize göstermektedir ki kadınlar çalıştıkları sürece kendilerini hem ekonomik anlamda hem de sosyal açıdan güvende hissetmekte. Kendini ekonomik ve sosyal açıdan güvende hissedemeyiş biraz da modernitenin kadınlara dikte etmeye çalıştığı bir husustur; şöyle ki İslam anlayışı evi geçindirmekle erkeği görevlendirirken aslında kadını da sosyal ve ekonomik olarak güvence altına almış bulunmaktadır. Fakat modernite bireyin hayatına daha çok harcama yapma, ihtiyacı olmadan alışveriş yapma fikirlerini yerleştirmiş; buna bağlı olarak da elindekiyle yetinemeyen bireylerin sayısı artmıştır. Böylelikle kadın da ancak çalışarak kendini ekonomik ve sosyal açıdan güvende hissetmeye başlamıştır.

“Yaptığım işi sadece para kazanmak için yapıyorum.”	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç Katılmıyorum	46	30,7	30,7
Katılmıyorum	46	30,7	61,3
Kararsızım	6	4,0	65,3
Biraz Katılıyorum	28	18,7	84,0
Tamamen Katılıyorum	24	16,0	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 16 - Para Kazanmak İçin Çalışanlar

Çoğu zaman ilk akla gelen unsur olsa da kadınlar, aslında sadece para kazanmak için çalışmamaktalar. Tablo 16’da görüldüğü gibi yapılan işi sadece para kazanmak için yapanların oranı % 16, buna biraz katılanların oranı % 18,7, kararsızlar ise % 4 oranında çıkmıştır. Yaptıkları işi sadece para için yapmayanların oranı % 61,3 olarak çıkmıştır. Kadınlar elbette ki aile bütçesine katkıda bulunmak isterler fakat bundan da öte toplumda kendi kabiliyetleriyle var olmak isterler. Yine de kadınlar, kendilerini insan olarak gerçekleştirebilmek ve erkek güdümünde olmamak için çalışmaktadırlar. Bu, günümüz bireysel özgürlükler beklenti tanımlarına da uygun düşmektedir.

Yaptığım iş bana huzur versin yeter. * Medenî durumunuz		Medenî durumunuz		Toplam
		Evli	Bekâr	
Yaptığım iş bana huzur versin yeter.	Tamamen Katılıyorum	58 55,8%	32 69,6%	90 60,0%
	Biraz Katılıyorum	30 28,8%	8 17,4%	38 25,3%
	Kararsızım	2 1,9%	3 6,5%	5 3,3%
	Katılmıyorum	11 10,6%	1 2,2%	12 8,0%
	Hiç Katılmıyorum	3 2,9%	2 4,3%	5 3,3%
Toplam		104 100,0%	46 100,0%	150 100,0%

Tablo 17 - Medenî Durum İle Huzurlu Olmak İçin Çalışanlar Arasındaki İlişki

Çalışma sebepleriyle medenî durumlarını eşleştirdiğimizde Tablo 17’de da görüldüğü gibi yapılan işin huzur vermesinin çok önemli olmasıyla ilgili sonuçlar şöyle karşımıza çıkmaktadır: Evli olanların % 55,8’i ve bekâr olanların da % 69,6’sı yapılan işin huzur vermesini yeterli olacağının savunmuşlardır. Tablo 14’e göre de kadınlar sadece para için çalışmamaktadırlar. 150 çalışan kadından 90’ının yaptıkları işin onlara huzur vermesinin yeterli olacağını kabul ettiklerini göstermektedir. Yapılan işin insanın ruhunu doyurması gerekmektedir; fakat ne yazık ki ülkemizde uygulanan yanlış eğitim politikaları sonucunda yüzlerce insan istemedikleri meslekleri yapmak zorunda kalmışlardır. Buna toplumun yanlış yargıları da sebep olmaktadır. Bir mesleğin erkek veya kadına uygun olup olmaması konusunda toplumumuzun kesin çizgileri vardır. Öğretmenlik, hemşirelik gibi meslekler kadınlar için uygun görülüp gençler o mesleğe yönlendirilirken bireyin ne olmak istediği göz ardı edilir. Yine doktorluk, mühendislik gibi bölümlerde istemeden okuyan gençler vardır. İnsanın seçeceği mesleğin hem kişiliğine hem de günümüz şartlarına uygun olması gerekmektedir. Kadının psikolojik yapısına uygun meslekler elbette ki vardır; fakat bu yargıyı çalışmak isteyen her kadına da uygulamak doğru değildir. Bireyin kişiliğini sadece cinsel kimliği oluşturmaz, onu etkileyen başka etmenlerin de var olduğu kabul edilmelidir.

“Daha iyi bir hayat sürebilmek için çalışıyorum.” * Medenî durumunuz		Medenî durumunuz		Toplam
		Evli	Bekâr	
Daha iyi bir hayat sürebilmek için çalışıyorum.	Tamamen Katılıyorum	61 58,7%	29 63,0%	90 60,0%
	Biraz Katılıyorum	34 32,7%	10 21,7%	44 29,3%
	Kararsızım	1 1,0%	0 ,0%	1 ,7%
	Katılmıyorum	7 6,7%	4 8,7%	11 7,3%
	Hiç Katılmıyorum	1 1,0%	3 6,5%	4 2,7%
Toplam		104 100,0%	46 100,0%	150 100,0%

Tablo 18 - Medenî Durum İle Daha İyi Bir Hayat Sürmek İçin Çalışanlar Arasındaki İlişki

Daha iyi bir hayat sürmek için çalıştıklarına tamamen katılanların oranı evli olanlar içerisinde % 58,7 iken bekâr olanların içerisindeki oran % 63 olarak çıkmıştır. Çalışma hayatının maddi olanaklar kadar sosyal statü kazanma gibi getirilerinin olması kadınlar için cazip gelmektedir.

“Eğer bir yerde çalışmazsam kendimi ekonomik ve sosyal açıdan güvende hissedemiyorum.” * Medenî durumunuz		Medenî durumunuz		Toplam
		Evli	Bekâr	
Eğer bir yerde çalışmazsam kendimi ekonomik ve sosyal açıdan güvende hissedemiyorum.	Tamamen Katılıyorum	49 47,1%	27 58,7%	76 50,7%
	Biraz Katılıyorum	27 26,0%	12 26,1%	39 26,0%
	Kararsızım	5 4,8%	2 4,3%	7 4,7%
	Katılmıyorum	13 12,5%	3 6,5%	16 10,7%
	Hiç Katılmıyorum	10 9,6%	2 4,3%	12 8,0%
Toplam		104 100,0%	46 100,0%	150 100,0%

Tablo 19 - Medenî Durum ile Ekonomik ve Sosyal Açıdan Güvence İçin Çalışanlar Arasındaki İlişki

Tablo 19’da kadınların eğer bir yerde çalışmazlarsa kendilerini ekonomik ve sosyal açıdan güvende hissedemedikleriyle ilgili olarak evli ve bekârlar arasında farklılıklar görülmüştür. Bekârların % 58,7’si bu soruya tamamen katılırken, evlilerin % 47,1’i tamamen katıldıklarını belirtmişlerdir. Evli olan kadınların ekonomik ve sosyal anlamda eşlerine güvendikleri söylenebilir; çünkü kadın ne kadar çalışsa da aile olmanın güveni ve eşin ona verdiği güven önemlidir. Yine de, oranın yaklaşık yarıya yakın olması, tersinden düşünüldüğünde diğer yarısının çalışma nedenleri arasında bağımsız kişisel gelire sahip olma arzusunun azımsanamayacak miktarda olduğunu göstermektedir.

“Yaptığım işi sadece para kazanmak için yapıyorum.” * Medenî durumunuz		Medenî durumunuz		Toplam
		Evli	Bekâr	
Yaptığım işi sadece para kazanmak için yapıyorum.	Tamamen Katılıyorum	15 14,4%	9 19,6%	24 16,0%
	Biraz Katılıyorum	19 18,3%	9 19,6%	28 18,7%
	Kararsızım	6 5,8%	0 ,0%	6 4,0%
	Katılmıyorum	31 29,8%	15 32,6%	46 30,7%
	Hiç Katılmıyorum	33 31,7%	13 28,3%	46 30,7%
Toplam		104 100,0%	46 100,0%	150 100,0%

Tablo 20 - Medenî Durum İle Para Kazanmak İçin Çalışanlar Arasındaki İlişki

Yaptıkları işi sadece para için yapmayanlarla medenî durum eşleştirildiğinde görülmektedir ki evli olanların % 31,7’si, bekâr olanlarınsa % 28,3’ü “yaptığım işi sadece para kazanmak için yapıyorum” yargısına hiç katılmazken; evlilerin %29,8’i ve bekârların % 32,6’sı katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bir mesleği yapmak ve ondan huzur duymanın önemi anlaşılmıştır. Günümüz şartlarında ekonomik kaygıların da fazla olmasına karşın, mülakatlarda da detaylı anlaşıldığı gibi, kadınlar daha çok huzur bulmak için, toplumda yer alıp kendilerini ispatlamak için, topluma bir şeyler üreterek faydalı olmak için çalışmaktadırlar.

2. Çalışma Ortamı

“Çalıştığım ortam bana güven ve huzur vermiyor.” *Çalıştığınız kurumun türü		Çalıştığınız kurumun türü		Toplam
		Resmî Kurum	Özel Kurum	
Çalıştığım ortam bana güven ve huzur vermiyor.	Tamamen Katılıyorum	14 13,1%	6 14,0%	20 13,3%
	Biraz Katılıyorum	21 19,6%	6 14,0%	27 18,0%
	Kararsızım	7 6,5%	2 4,7%	9 6,0%
	Katılmıyorum	39 36,4%	6 14,0%	45 30,0%
	Hiç Katılmıyorum	26 24,3%	23 53,5%	49 32,7%
Toplam		107 100,0%	43 100,0%	150 100,0%

Tablo 21 - Çalışılan ortamın güven ve huzur vermesi

Yaptığımız anket çalışmasında 107 resmî kurumda, 43’de özel kurumda veya serbest çalışan kadınla karşılaşılmıştır. Çalışılan ortamın huzur ve güven vermesi açısından ankete katılan toplam 150 katılımcıdan 94’ü çalıştıkları ortamın kendilerine güven ve huzur verdiğini belirtmiştir. Özel kurumda bu oranın daha yüksek olduğu görülmüştür. Özel kurumda çalışan kadınların % 53,5’i çalıştıkları ortamın güven ve huzur vermediğine hiç katılmazken, resmî kurumda çalışan kadınların % 24,3’ü hiç katılmadığını belirtmiştir. Özel kurumda çalışan kadınların bir kısmının işlerinin kendilerine ait olması da bu sonucu çıkarmıştır.

“Rol çatışması yaşamama rağmen bir iş yerinde çalışmaktan memnunum.”	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç Katılmıyorum	14	9,3	9,3
Katılmıyorum	14	9,3	18,7
Kararsızım	10	6,7	25,3
Biraz Katılıyorum	33	22,0	47,3
Tamamen Katılıyorum	79	52,7	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 22 - Rol Çatışmasından Dolayı Çalışmaktan Memnun Olmama Oranları

Tablo 22’ye göre rol çatışması yaşamalarına rağmen bir işyerinde çalışmaktan memnun olanların oranı tamamen katılanlar %52,7, biraz katılanlar % 22 olarak çıkmıştır. Ankete katılan 150 kişiden 111 kişinin çalışmaktan mutlu oldukları sonucuna varılmıştır.

Çalışılan kuruma göre mutluluk oranına bakıldığında (Tablo 23) resmî kurum ve özel kurum arasında çalışmaktan mutlu olma konusunda pek farklılık olmadığı görülmüştür. Rol çatışmasına rağmen bir işyerinde çalışmaktan mutlu olanların resmî kuruma göre oranı % 51,4 iken özel kurumda da bu sonuç % 55,8 olarak çıkmıştır.

“Rol çatışması yaşamama rağmen bir iş yerinde çalışmaktan memnunum.” * Kurum Türü		Kurum Türü		Toplam
		Resmî Kurum	Özel Kurum	
Rol çatışması yaşamama rağmen bir iş yerinde çalışmaktan memnunum.	Tamamen Katılıyorum	55 51,4%	24 55,8%	79 52,7%
	Biraz Katılıyorum	24 22,4%	9 20,9%	33 22,0%
	Kararsızım	7 6,5%	3 7,0%	10 6,7%
	Katılmıyorum	11 10,3%	3 7,0%	14 9,3%
	Hiç Katılmıyorum	10 9,3%	4 9,3%	14 9,3%
Toplam		107 100,0%	43 100,0%	150 100,0%

Tablo 23 - Rol Çatışmasına Rağmen Çalışıyor Olmaktan Dolayı Mutlu Olanlar ile Çalışılan Kurum Türü Arasındaki İlişki

Çalışan kadınlar rol çatışması yaşadıklarını kabul etseler dahi bir iş yerinde çalışmaktan mutlu oldukları sonucu tablo 23'e göre çıkmıştır. Bir iş yerinde çalışmaktan memnun olanların oranı resmî ve özel kuruma göre pek fazla farklılık oluşturmamıştır. Resmî kurumda çalışanların % 51,4'ü tamamen katılırken, özel kurumda çalışanların da % 55,8'i tamamen katılmışlardır.

Tablo 22 ve Tablo 23 beraber değerlendirildiğinde görülecektir ki kadınlar çalıştıkları vakit rol çatışması yaşamaktadırlar. Bu durum en çok da çocuk sahibi olanlarda görülmektedir (Bkz. Tablo 35). Fakat bu durum onları çalışmaktan vazgeçirmemektedir. Çünkü çalışan kadın çalışmayanlara oranla birçok imkâna daha çabuk kavuşabilmekte, toplumun baskısını da üzerinde daha az hissetmektedir.

“Bir iş yerinde çalışmaktansa evimde kendime, aileme, çocuklarıma daha fazla vakit ayırmak isterdim.”	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç Katılmıyorum	30	20,0	20,0
Katılmıyorum	36	24,0	44,0
Kararsızım	20	13,3	57,3
Biraz Katılıyorum	31	20,7	78,0
Tamamen Katılıyorum	33	22,0	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 24 - Ailesine Vakit Ayırmayı Çalışıyor Olmayı Yeğleyenlerin Oranı

Çalışan kadınların rol çatışması yaşayıp yaşamadıklarına dair sonuçlar ilgi çekicidir. Genel kabul çalışan kadınların rol çatışması yaşadıklarına dairdir. Fakat Tablo 24 incelendiğinde rol çatışması yaşayıp da bir işyerinde çalışmaktansa evine, kendisine, ailesine ve çocuklarına daha fazla vakit ayırmak isteyenlerin oranı sadece % 22'dir. Bu yargıya biraz katılanların oranı % 20 iken hiç katılmayanların oranı da % 20 olarak çıkmıştır. Demek ki rol çatışması yaşayıp yaşamamak bireyin yetenekleriyle, iç huzuruyla ve bulunduğu yaşam şartlarıyla da ilgilidir. Geçmişte çalışan ebeveynler çocuklarını kime bırakacakları konusunda tereddüt yaşarken günümüzde ise çalışan ebeveynlere yönelik birçok imkânın sunulması bu kaygıyı biraz daha hafiflemiştir. Örneğin gündüz bakım kreşleri, anaokullarının yaygınlaşması bu hafiflemeye neden olan etkenler arasında yer almaktadır. Bununla

beraber kadının toplumda değişen rollerinin yanında erkeğin de rolü değişmekte ve eşler birbirlerine uyum sağlamaktadırlar. Örneğin çocuklara, anne isteyken baba da bakabilmektedir. Aynı zamanda toplum değişse bile gelenekçi yapısını koruyan ailelerde çocuklara dede ve nineler, hatta teyze ve hala gibi yakın akrabalar da bakabilmekte ve onlar çalışan kadının çocuk kaygısını hafifletmeye yardımcı olmaktadır. Araştırmanın bu maddesinin bu şekilde sonuç vermesinin nedenleri arasında işte bu tür değişkenlerin rol oynadığını düşünmekteyiz.

“Çalışmaktan mutlu değilim; çünkü dinen kadınların çalışıp-çalışmamasını sorguluyorum.”	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç Katılmıyorum	62	41,3	41,3
Katılmıyorum	39	26,0	67,3
Kararsızım	14	9,3	76,7
Biraz Katılıyorum	21	14,0	90,7
Tamamen Katılıyorum	14	9,3	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 25 - Dinî Açıdan Çalışıyor Olmayı Sorgulamaktan Dolayı Çalışmaktan Mutsuz Olanların Oranı

Dinen kadınların çalışıp çalışmamasını sorgulayıp çalışmaktan mutlu olamayanların oranı % 9,3 iken bu yargıya hiç katılmayanların ve katılmayanların oranı % 67,3 olarak çıkmıştır. Yapılan mülakatlarda da görülmüştür ki kadınların birçoğu iş hayatında yer almanın dinen uygun olup olmadığını sorgulamamaktadır. Bunun sebepleri arasında toplumun kendileri üzerindeki baskıyı kırabilmenin yolu olarak çalışma hayatını görmeleri, aynı zamanda çalışmayı dinen sorgulama fikrinin önüne kendini gerçekleştirme, erkek egemenliğinden kurtulma ve erkeğe muhtaç olmama arzusunun; gelecek kaygısının ve ekonomik sebeplerin geçmesi gösterilebilir. Fakat bunun yanında mülakatlarda bazı katılımcıların dinen çalışmanın, uygun çalışma ortamları oluştuğunda bir engel teşkil etmediğine inanmalarının bu sonucu doğruladığını söyleyebiliriz.

“Çalışıyor olmaktan pek de memnun değilim; çünkü kadın hayatta en çok yıpranan oluyor.”	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç Katılmıyorum	32	21,3	21,3
Katılmıyorum	35	23,3	44,7
Kararsızım	9	6,0	50,7
Biraz Katılıyorum	45	30,0	80,7
Tamamen Katılıyorum	29	19,3	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 26 - Kadının Hayatta Yıpranan Taraf Olduğuna İnanma

Kadının hayatta yıpranan taraf olduğuna inançtan dolayı çalışıyor olmaktan memnun olmama durumu ilişkilendirildiğinde yaptığımız anket sonucuna göre sonuçlar Tablo 26’da da görüldüğü gibi şu şekilde çıkmıştır: çalışıyor olmaktan memnun olmama durumuna kadının hayatta yıpranıyor olmasına biraz katılanların oranı % 30, tamamen katılanların oranı %19,3, katılmayanlar % 23,3, hiç katılmayanlar % 21,3 ve kararsızların oranının ise % 6 olduğu görülmektedir. Kadının yıpranan taraf olduğu konusu sanki genel geçer bir yargıymış gibi bazı yerlerde kabul görürken bizim araştırma sonucumuza göre çalışan kadınların genel olarak mutlu oldukları görülmüştür.

“Çalışıyor olmaktan pek de memnun değilim; çünkü kadın hayatta en çok yıpranan oluyor.” *Çalıştığınız kurumun türü		Çalıştığınız kurumun türü		Toplam
		Resmî Kurum	Özel Kurum	
Çalışıyor olmaktan pek de memnun değilim; çünkü kadın hayatta en çok yıpranan oluyor.	Tamamen Katılıyorum	21 19,6%	8 18,6%	29 19,3%
	Biraz Katılıyorum	33 30,8%	12 27,9%	45 30,0%
	Kararsızım	6 5,6%	3 7,0%	9 6,0%
	Katılmıyorum	22 20,6%	13 30,2%	35 23,3%
	Hiç Katılmıyorum	25 23,4%	7 16,3%	32 21,3%
Toplam		107 100,0%	43 100,0%	150 100,0%

Tablo 27 - Kadının Çalışmaktan Dolayı Yıpranıyor Olmasını Düşünenler İle Çalışılan Kurum Arasındaki İlişki

Çalışıyor olmaktan mutlu olmayışlarının sebebini kadınların hayatta en çok yıpranan olmasına tamamen katılanların oranı % 19,3, biraz katılanların oranı % 30, kararsızlar % 6, katılmayanlar % 23,3 iken hiç katılmayanlar ise % 21,3 oranında çıkmıştır. Bu karşılaştırmadan da anlaşılmaktadır ki, kadınların yaklaşık yarısı kişisel konforlarından fedakârlık yaparak da olsa çalışmayı yeğlemektedir. Bu oran, resmî kurum ya da özel sektör çalışanı olmak bakımından anlamlı bir farklılık göstermemektedir, yaklaşık rakamlar elde edilmiştir.

“Çalışmaktan mutlu değilim; çünkü dinen kadınların çalışıp-çalışmamasını sorguluyorum.” *Çalıştığınız kurumun türü		Çalıştığınız kurumun türü		Toplam
		Resmî Kurum	Özel Kurum	
Çalışmaktan mutlu değilim; çünkü dinen kadınların çalışıp-çalışmamasını sorguluyorum.	Tamamen Katılıyorum	12 11,2%	2 4,7%	14 9,3%
	Biraz Katılıyorum	10 9,3%	11 25,6%	21 14,0%
	Kararsızım	13 12,1%	1 2,3%	14 9,3%
	Katılmıyorum	29 27,1%	10 23,3%	39 26,0%
	Hiç Katılmıyorum	43 40,2%	19 44,2%	62 41,3%
Toplam		107 100,0%	43 100,0%	150 100,0%

Tablo 28 - Dinen Çalışıyor Olmayı Sorgulayanlar İle Çalışılan Kurum Türü Arasındaki İlişki

Bu durumu anlamak için katılımcılara “Çalışmaktan mutlu değilim; çünkü dinen kadınların çalışıp-çalışmamasını sorguluyorum.” diye bir soru sorulmuş ve bu soruya verdikleri cevaba göre anketi cevaplayanların resmî ve özel kurumda çalışmalarına göre yukarıdaki tablo elde edilmiştir.

Tabloda çalışılan kurumun türü dikkate alınmadan elde edilen sonuca göre katılımcıların % 41,3’ ünün dinen kadınların çalışıp-çalışmamasını hiç sorgulamadığı, % 26’sının sorgulamadığı, % 9,3’ünün kararsız kaldığı, % 14’ünün biraz katıldığı, % 9,3’ünün ise tamamen dinen kadınların çalışıp-çalışmamasını sorguladıkları sonucu çıkmıştır.

Çalışılan kurum dikkate alınarak verilen cevaplarda ise resmî kurumda çalışanların % 40,2’sinin dinen kadınların çalışıp-çalışmamasını hiç sorgulamadığı, özel kurumda çalışanların % 44,2’sinin de yine aynı şekilde dinen kadınların çalışıp-çalışmamasını hiç sorgulamadığı sonucu çıkmıştır.

Bu sonuçlarda bize gösteriyor ki kadınların çoğunun din açısından çalışmanın problem olmadığı ile ilgili kafalarında herhangi bir sorun olmadığını gösterir. Çalışmaktan mutlu değilse bile bunun dinin çalışmayla ilgili belirlemesiyle pek alakasının olmadığı ortaya çıkıyor.

“Çalışıyor olmaktan pek de memnun değilim; çünkü kadın hayatta en çok yıpranan oluyor.” *Medenî durumunuz		Medenî durumunuz		Toplam
		Evli	Bekâr	
Çalışıyor olmaktan pek de memnun değilim; çünkü kadın hayatta en çok yıpranan oluyor.	Tamamen Katılıyorum	21 20,2%	8 17,4%	29 19,3%
	Biraz Katılıyorum	35 33,7%	10 21,7%	45 30,0%
	Kararsızım	7 6,7%	2 4,3%	9 6,0%
	Katılmıyorum	21 20,2%	14 30,4%	35 23,3%
	Hiç Katılmıyorum	20 19,2%	12 26,1%	32 21,3%
Toplam		104 100,0%	46 100,0%	150 100,0%

**Tablo 29 - Çalışıyor olmaktan memnun olmamakla kadının hayatta
yıpranıyor olması arasındaki ilişki**

Kadının hayatta en çok yıpranan olduğuna inanç ile medenî durum arasındaki ilişkiye bakıldığında evli olanların % 20,2’si, bekâr olanlarınsa % 17,4’ü çalışmaktan memnun olmayışlarını kadının hayatta en çok yıpranan olmasına bağladıkları görülmektedir. Evli olanların % 19,2’si ve bekâr olanların % 26,1’inin ise bu yargıya hiç katılmadıkları sonucu çıkmıştır.

Uysal’ın (2006) toplumumuzda anneye yüklenen rolleri şu şekilde sıralamaktadır: 1. rol annelik, 2. rol eş, 3. rol evlatlık ve 4. rol de iş kadınlığı (s.119). Araştırma sonucumuz ile Uysal’ın bu görüşünü ortaya koyup ortak bir değerlendirme yaptığımızda şu sonucu elde edebiliriz: Kadınların yarıya yakını(tamamen katılıyorum ve biraz katılıyorum diyenler beraber düşünüldüğünde) hayatta en çok kadının yıprandığı düşünmektedirler. Buna neden olan şeyin ise toplum yapısının değişmesine rağmen kadına bakışın hala geleneksel bir çizgide devam etmesi gösterilebilir. Yapılan mülakatlarda kadının çocuğuna karşı eşinden daha çok ilgi göstermesi gerektiğine olan inancı onun bir roller çatışması yaşamasına sebep olurken bu durum, çalışan kadının kendisini hayatta en çok yıpranan taraf olarak hissetmesine de neden olmaktadır.

“Çalışmaktan mutlu değilim; çünkü dinen kadınların çalışıp-çalışmamasını sorguluyorum.” *Medenî durumunuz	Medenî durumunuz		Toplam
	Evli	Bekâr	
Çalışmaktan mutlu değilim; çünkü dinen kadınların çalışıp-çalışmamasını sorguluyorum.	Tamamen Katılıyorum	12 11,5%	2 4,3%
	Biraz Katılıyorum	13 12,5%	8 17,4%
	Kararsızım	13 12,5%	1 2,2%
	Katılmıyorum	29 27,9%	10 21,7%
	Hiç Katılmıyorum	37 35,6%	25 54,3%
Toplam		104 100,0%	46 100,0%
			150 100,0%

Tablo 30 - Medenî Durum ile Dinî Kaygılardan Dolayı Çalışmaktan Memnun Olmama Arasındaki İlişkisi

“Çalışmaktan mutlu değilim; çünkü dinen kadınların çalışıp-çalışmamasını sorguluyorum” sorusuyla medenî durum arasında çaprazlama yapıldığında Tablo 30’da görüldüğü gibi evli olanların % 35,6’sı ve bekâr olanlarınsa % 54,3’ünün bu soruya hiç katılmadıkları sonucu çıkmıştır. Bekâr olanların oranının evli olanların oranına göre daha yüksek çıkması ilgi çekici bir sonuçtur. Bekâr olanlar arasında sadece % 4,3’lük kısım tamamen katılırken evli olanların % 11,5’i tamamen katıldığını ifade etmiştir.

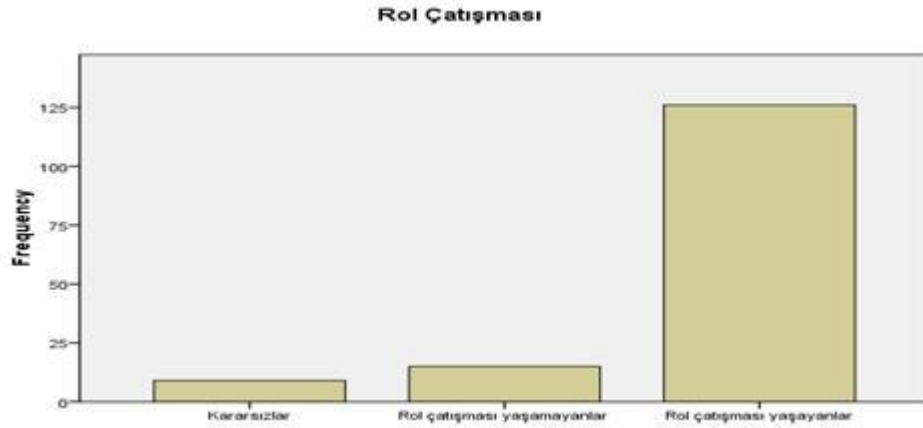
Yine bu sonuçta da tablo 28’de olduğu gibi bir sonuç çıkmıştır. Kadınlar çalışmaktan mutlu olmasalar bile bunu dinin çalışmaya izin verip vermemesiyle ilgili olduğunu düşünmemişlerdir.

3. Rol Çatışması

Herhangi bir nedenle rol çatışması yaşayanlar.	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kararsızlar	9	6,0	6,0
Rol çatışması yaşamayanlar	15	10,0	16,0
Rol çatışması yaşayanlar	126	84,0	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 31 - Rol Çatışması Yaşama Oranları

Anketimize katılanlara rol çatışması yaşayıp yaşamadıklarıyla ilgili sorduğumuz soruya katılımcıların % 84'ü rol çatışması yaşadığını belirtirken, % 10'luk kısım rol çatışması yaşamadığını, % 6'lık bölüm ise bu konuda kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Görülmektedir ki rol çatışması yaşadıklarını söyleyen 126 çalışan kadın vardır. Fakat buna rağmen rol çatışması yaşamalarına rağmen çalışmaktan yine de mutlu olan kadınların oranı yüksektir. Tablo 32'de 79 kadının rol çatışması yaşamasına rağmen mutlu oldukları sonucu çıkmıştır.

Şekil 11 - Rol Çatışması Grafiği

“Rol çatışması yaşamama rağmen bir iş yerinde çalışmaktan memnunum.” *Medenî durumunuz		Medenî durumunuz		Toplam
		Evli	Bekâr	
Rol çatışması yaşamama rağmen bir iş yerinde çalışmaktan memnunum.	Tamamen Katılıyorum	56 53,8%	23 50,0%	79 52,7%
	Biraz Katılıyorum	22 21,2%	11 23,9%	33 22,0%
	Kararsızım	6 5,8%	4 8,7%	10 6,7%
	Katılmıyorum	11 10,6%	3 6,5%	14 9,3%
	Hiç Katılmıyorum	9 8,7%	5 10,9%	14 9,3%
Toplam		104 100,0%	46 100,0%	150 100,0%

Tablo 32 - Rol Çatışması Yaşamamasına Rağmen Bir İş Yerinde Çalışanların Medenî Durumlara Göre Oranı

Kadınların rol çatışması yaşamalarına rağmen bir iş yerinde çalışmaktan memnun olup olmadıkları konusu medenî durumla beraber karşılaştırıldığında Tablo 32’de görüldüğü gibi evli olanların % 53,8’i, bekâr olanların % 50’si bir işyerinde çalışmaktan rol çatışması yaşamalarına rağmen memnun olmaktadır. Evlilerin % 8,7’si ile bekârların % 10,9’u ise çalışmaktan mutlu olmadıklarını belirtmişlerdir.

Herhangi bir nedenle rol çatışması yaşayanlar. *Medenî Durum		Medenî durumunuz		Toplam
		Evli	Bekâr	
Rol Çatışması	Rol çatışması yaşayanlar	88 84,6%	38 82,6%	126 84,0%
	Rol çatışması yaşamayanlar	11 10,6%	4 8,7%	15 10,0%
	Kararsızlar	5 4,8%	4 8,7%	9 6,0%
Toplam		104 100,0%	46 100,0%	150 100,0%

Tablo 33 - Rol Çatışmasının Medenî Duruma Oranı

Rol çatışması yaşayanların sadece evliler olmadığı bekârların da bu durumu yaşadıkları Tablo 33’de görülmektedir. Evli olup bir işyerinde çalışan kadınların % 84,6’sı, bekâr olup bir işyerinde çalışan kadınların da % 82,6’sı rol çatışması

yaşadıklarını belirtmişlerdir. Rol çatışması yaşamayan evlilerin oranının % 10,6 olduğu, bu durumu yaşamayan bekârların ise oranının % 8,7 olduğu görülmektedir. Çalışmamıza paralel olarak Uysal'ın(2006) yaptığı araştırmaya göre katılımcıların %68,9'u "iyi bir eş ve iyi bir anne olmaya çalışmaya" evet demiştir. Fakat bunun aksine "mesleklerinde yükselmek yerine, çocuk yetiştirme ve ev idaresiyle ilgilenmelerine %54,1 oranın hayır demiştir. Bu sonuçlar kadınların rol çatışma nedenleri hakkında başlangıç olarak bize bir fikir vermektedir(s. 173).

Çalışan evli kadınların normatif önceliklerini inceleyen bir araştırmaya göre (Nazlı, 2005) ev ile iş arasında rol çatışması yaşayan kadınların oranı % 50 olarak çıkmıştır. Rol çatışmasını devamlı olarak yaşama nedenlerini ise bu araştırma şu şekilde vermektedir: Meslekî rollerine, ev-ailesel rolleriyle birlikte aynı önemi vermeleri ve meslekî rollerini ikinci plana atmak istememeleri. Aynı çalışmada, çalışan evli kadınlara iş/mesleklerinde mi yoksa anne-eş-ev kadınlığında mı daha başarılı olmalarının onları daha mutlu edeceği sorulduğunda kadınların yaklaşık % 60 "her ikisinde de" yanıtı vermişlerdir. Bu sonuç, kadının rol çatışmasını neden yaşadığını tespit etmemize ileriki tablolarda yol gösterecektir.(s.89, 90)

İçinde bulunduğum hayat şartlarında 'annelik, ev hanımlığı ve meslekî konumum' arasında rol çatışması yaşadığımı düşünüyorum.	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç Katılmıyorum	33	22,0	22,0
Katılmıyorum	32	21,3	43,3
Kararsızım	22	14,7	58,0
Biraz Katılıyorum	34	22,7	80,7
Tamamen Katılıyorum	29	19,3	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 34 - Hayat Şartlarından Dolayı Rol Çatışması Yaşadığına İnanların Oranı

Yaşanılan rol çatışmasına rağmen kadınların bazı durumlarda bunu kabul etmedikleri görülmüştür. Çünkü Tablo 34 incelendiğinde annelik, ev hanımlığı ve mesleki konum arasında rol çatışması yaşadıklarına inanıp buna tamamen katılanların oranı % 19,3, biraz katılanların oranı % 22,7, hiç katılmayanlar % 22 iken katılmayanlar % 21,3 olarak çıkmıştır.

“İçinde bulunduğum hayat şartlarında en baskın rolümün ‘annelik’ olduğunu düşünüyorum.” *Medenî durumunuz		Medenî durumunuz		Toplam
		Evli	Bekâr	
İçinde bulunduğum hayat şartlarında en baskın rolümün "annelik" olduğunu düşünüyorum.	Rol çatışması yaşayanlar	72 69,2%	22 47,8%	94 62,7%
	Rol çatışması yaşamayanlar	22 21,2%	17 37,0%	39 26,0%
	Kararsızlar	10 9,6%	7 15,2%	17 11,3%
Toplam		104 100,0%	46 100,0%	150 100,0%

Tablo 35 - İçinde Bulunduğu Hayat Şartlarında En Baskın Rolün "Annelik" Olduğunu Düşünenlerin Medenî Durumlara Göre Oranı

İçinde bulundukları hayat şartlarında evli olup da en baskın rollerinin annelik olduğunu düşünenlerin oranı evliler arasında % 69,2, rol çatışması yaşamayanların oranı % 21,2 iken kararsızların oranı ise % 9,6 olarak çıktığı görülmüştür. Bekâr olanlarında annelik konusunda rol çatışması yaşayabileceklerini düşündükleri ortaya çıkmıştır. Çocukları olmamasına rağmen bu konudaki tutumları, evli olanlarda olduğu gibi çıkmıştır.

Nazlı'nın(2005) yaptığı araştırmaya göre çalışan bir anne olmanın, çocuklarla olan ilişkileri ve annelik rollerinin nasıl etkilendiği sorgulandığında çalışan kadınların çocuklarıyla olan ilişkilerini “sorunlu” şeklinde niteledikleri görülmüştür. Çalışan kadınlara göre çocukların büyük bir çoğunluğu annelerinin çalışmasını; kreşe/anaokuluna gitmeyi istememektedirler. Çocuklar kendilerini, anneleri çalışmayan arkadaşları ile karşılaştırmakta ve annelerinin de onların her zaman yanlarında olmalarını beklemektedirler. (s. 80)

Yine aynı araştırmaya göre kadınlar eşlerine nazaran çocuklarıyla daha çok ilgilendikleri ortaya çıkmıştır. Buna göre çocuğun gereksinimi olan beslenme, temizlik, hastalık, gece kalkmaları vb. işlerde çalışan kadın eşinden daha çok çalışmaktadır. Örneğin araştırmada çocukların beslenmesi ile ilgili kadınlar %80 oranında çaba harcarken erkekler de bu oran %5 olmaktadır. Her ikisi birden ilgilenenler ise %15'tir.

“İçinde bulunduğum hayat şartlarında en baskın rolümün ‘ev hanımlığı’ olduğunu düşünüyorum.” *Medenî durumunuz	Medenî durumunuz		Toplam
	Evli	Bekâr	
İçinde bulunduğum hayat şartlarında en baskın rolümün "ev hanımlığı" olduğunu düşünüyorum.	Rol çatışması yaşayanlar	25 24,0%	5 10,9%
	Rol çatışması yaşamayanlar	68 65,4%	30 65,2%
	Kararsızlar	11 10,6%	11 23,9%
Toplam		104 100,0%	46 100,0%
			150 100,0%

Tablo 36 - İçinde Bulunduğu Hayat Şartlarında En Baskın Rolün "Ev Hanımlığı" Olduğunu Düşünenlerin Medenî Durumlara Göre Oranı

Çalışan kadınların baskın rollerinin ev hanımlığı olup olmaması konusunda Tablo 36'yı incelediğimizde evli olanların bu konuda yani ev hanımlığı ve mesleği arasında kalanların oranının % 24, bekâr olanların oranı ise % 10,9 çıktığı görülmüştür. Bu konuda çatışma yaşamayan evlilerin oranı % 65,4 iken bekârların oranı ise % 65,2'dir. Bütün bu sonuçlar bize göstermektedir ki ev hanımlığı ve mesleği arasında kalanların toplam oranı sadece % 20'dir. Bu da 150 kişiden 30 kişiye tekabül eder. Ev hanımlığının sosyal bir öğreti sonucunda çıktığı kanaatindeyiz. Buna karşın annelik rolüyle mesleki rolü arasında kalan kadınların oranı daha yüksek çıkmıştır. Tablo 35'de de görüldüğü gibi çalışan kadınların içinde bulundukları hayat şartlarında en baskın rollerinin "annelik" olduğunu düşünenlerin oranı % 62,7 iken bu konuda bir rol çatışması yaşamadıklarını belirtenlerin oranı % 26 çıkmıştır. Kararsız olanlar ise % 11,3'lük bölümü oluşturmuştur.

Annelikle meslekleri arasında kalan kadınların daha çok mesleklerinin ilk yıllarında bu çatışmayı yaşadıkları görülmektedir. Büyütülen çocukların ardından bu çatışma son bulmamakla beraber bir miktar inişli çıkışlı bir azalma göstermiştir (Bkz. Tablo 38).

“İçinde bulunduğum hayat şartlarında en baskın rolümün ‘meslekî konumum’ olduğunu düşünüyorum.” *Medenî durumunuz		Medenî durumunuz		Toplam
		Evli	Bekâr	
İçinde bulunduğum hayat şartlarında en baskın rolümün "meslekî konumum" olduğunu düşünüyorum.	Rol çatışması yaşayanlar	51 49,0%	25 54,3%	76 50,7%
	Rol çatışması yaşamayanlar	43 41,3%	11 23,9%	54 36,0%
	Kararsızlar	10 9,6%	10 21,7%	20 13,3%
Toplam		104 100,0%	46 100,0%	150 100,0%

Tablo 37 - İçinde Bulunduğu Hayat Şartlarında En Baskın Rolün "Meslekî Konum" Olduğunu Düşünenlerin Medenî Durumlara Göre Oranı

Anketimize katılan kadınlar içinde bulundukları hayat şartlarında en baskın rollerinin meslekî konumları olduğunu düşünenlerin oranı % 36’dır. Bu % 36’lık bölüm mesleği ile başka rolleri arasında çatışma yaşamayanlardır. Kendini tam olarak mesleğiyle konumlandırıramayanların oranı ise % 50,7 çıkmıştır. Buna yapılan işin güçlük derecesi, sevilip sevilmemesi, işin kadının ruhuna uygun olup olmaması gibi etkenler sebep olabilmektedir.

“İçinde bulunduğum hayat şartlarında en baskın rolümün ‘annelik’ olduğunu düşünüyorum.” *Bu işinizi kaç yıldır yapıyorsunuz?		Bu işinizi kaç yıldır yapıyorsunuz?							Toplam
		0-5 yıl	6-10 yıl	11-15 yıl	16-20 yıl	21-25 yıl	26-30 yıl	31-35 yıl	
İçinde bulunduğum hayat şartlarında en baskın rolümün "annelik" olduğunu düşünüyorum.	Rol çatışması yaşayanlar	39 63,9%	21 60,0%	20 69,0%	9 69,2%	3 37,5%	1 50,0%	1 50,0%	94 62,7%
	Rol çatışması yaşamayanlar	14 23,0%	12 34,3%	5 17,2%	2 15,4%	5 62,5%	0 0,0%	1 50,0%	39 26,0%
	Kararsızlar	8 13,1%	2 5,7%	4 13,8%	2 15,4%	0 0,0%	1 50,0%	0 0,0%	17 11,3%
Toplam		61 100,0%	35 100,0%	29 100,0%	13 100,0%	8 100,0%	2 100,0%	2 100,0%	150 100,0%

Tablo 38 - Çalışma Süresine Göre En Baskın Rolün "Annelik" Olduğunu Düşünenlerin Oranı

Anketimizde bulunan “içinde bulunduğum hayat şartlarında en baskın rolümün annelik olduğunu düşünüyorum” sorusuyla yapılan işin kaç yıldır yapıldığı arasında çaprazlama ilişki aranmış ve şu sonuçlar elde edilmiştir: Rol çatışması yaşayanlardan en baskın rollerinin annelik olduğunu düşünen ve mesleklerinin ilk 5

yılında olanların oranı % 63,9 mesleklerinde 6-10 yıl arasını çalışıp rol çatışması yaşayanların oranı % 60, mesleklerinde 11-15 yıl arasını yaşayanların oranı % 69 ve yine mesleklerinin 16-20 yıl arasını yaşayanların oranı % 69,2 olarak çıkmıştır. Mesleğin ilk 20 yılında en baskın rolün annelik olarak düşünülüp bu konuda rol çatışması yaşayan kadınların olması doğal bir sonuçtur; çünkü ilk 20 yıl zaten evlenilip çocukların büyütüldüğü bir süreci de kapsar.

Annelik konusunda böyle düşünen kadınların ev hanımlığı rolünü pek kabul etmedikleri görülmektedir.

“İçinde bulunduğum hayat şartlarında en baskın rolümün ‘ev hanımlığı’ olduğunu düşünüyorum.” *Bu işinizi kaç yıldır yapıyorsunuz?		Bu işinizi kaç yıldır yapıyorsunuz?							Toplam
		0-5 yıl	6-10 yıl	11-15 yıl	16-20 yıl	21-25 yıl	26-30 yıl	31-35 yıl	
İçinde bulunduğum hayat şartlarında en baskın rolümün "ev hanımlığı" olduğunu düşünüyorum.	Rol çatışması yaşayanlar	12 19,7%	7 20,0%	8 27,6%	2 15,4%	1 12,5%	0 0,0%	0 0,0%	30 20,0%
	Rol çatışması yaşamayanlar	38 62,3%	25 71,4%	16 55,2%	9 69,2%	7 87,5%	1 50,0%	2 100,0%	98 65,3%
	Kararsızlar	11 18,0%	3 8,6%	5 17,2%	2 15,4%	0 0,0%	1 50,0%	0 0,0%	22 14,7%
Toplam		61 100,0%	35 100,0%	29 100,0%	13 100,0%	8 100,0%	2 100,0%	2 100,0%	150 100,0%

Tablo 39 - Çalışma Süresine Göre En Baskın Rolün "Ev Hanımlığı" Olduğunu Düşünenlerin Oranı

Tablo 39’a göre çalışan kadınların % 65,3’ü kendini ev hanımı olarak konumlandıramamaktadır. Bunun sonucunda da ev hanımlığıyla mesleği arasında bir çatışma yaşamamaktadır. Mesleğiyle ev hanımlığı arasında kalıp rol çatışması yaşayanların oranı % 20 çıkmıştır. Ankete katılanlardan 30 kadına tekabül eden bu dilim ev işlerinde eşlerinden veya evde kalan bireylerden ev işlerinde destek göremedikleri için bu konuda rol çatışması yaşadıklarını düşünmekteyiz.

Meslekte geçen sürenin artmasıyla beraber bu konuda yaşanan rol çatışmasının oranı da düştüğü görülür. Zaten kendini ev hanımı konumunda düşünmeyip bu rolü de fazla benimsemeyen çalışan kadınların oranı % 65,3 olarak çıkmıştır. Annelik rolüyle çalışma arasında rol çatışması yaşayanların oranı ise Tablo 38’de görüldüğü gibi % 62,7 oranında çıkmıştır.

Sonuç olarak kadın çalışmak istemiş fakat annelik rolünden de vazgeçememiştir; çünkü bu özellik kadının yaratılıştan getirdiği bir özelliktir. Ev hanımlığının ise yaratılışla bir ilgisi olmadığına toplumsal rollerle ilgili olduğunun kanaatindeyiz.

“İçinde bulunduğum hayat şartlarında en baskın rolümün ‘meslekî konumum’ olduğunu düşünüyorum.” *“Bu işinizi kaç yıldır yapıyorsunuz?”		Bu işinizi kaç yıldır yapıyorsunuz?							Toplam
		0-5 yıl	6-10 yıl	11-15 yıl	16-20 yıl	21-25 yıl	26-30 yıl	31-35 yıl	
İçinde bulunduğum hayat şartlarında en baskın rolümün “meslekî konumum” olduğunu düşünüyorum.	Rol çatışması yaşayanlar	31 50,8%	14 40,0%	15 51,7%	10 76,9%	3 37,5%	1 50,0%	2 100,0%	76 50,7%
	Rol çatışması yaşamayanlar	19 31,1%	16 45,7%	12 41,4%	3 23,1%	4 50,0%	0 0,0%	0 0,0%	54 36,0%
	Kararsızlar	11 18,0%	5 14,3%	2 6,9%	0 0,0%	1 12,5%	1 50,0%	0 0,0%	20 13,3%
Toplam		61 100,0%	35 100,0%	29 100,0%	13 100,0%	8 100,0%	2 100,0%	2 100,0%	150 100,0%

Tablo 40 - Çalışma Süresine Göre En Baskın Rolün “Meslekî Konumu” Olduğunu Düşünenlerin Oranı

En baskın rollerinin meslekleri olduğunu düşünen kadınların bu işi kaç yıldır yaptıklarına göre dağılımı Tablo 40’a göre şöyle olmuştur: 6-10 yıldır çalışanların % 45,7’si bu konuda çatışma yaşamamaktadır. Yapılan işin ilk yıllarında bireye daha çok heyecan verdiği bir gerçektir. Diğer taraftan, muhtemel çatışma doğuracak etkenlerin daha sonraki yıllarda ortaya çıktığı ya da kadınların iş hayatında yıllar geçtikçe sorunları tolere edebilme düzeyinde düşüşlerin olabileceği de düşünülebilir.

4. Dinî Değerler

“Kendi sosyal ve ekonomik refahımı korumak için zaman zaman dinî inançlarımdan ödün vermem gerektiğini düşünürüm.” *Eğitim Düzeyi		Eğitim Düzeyi						Toplam
		İlkokul	İlköğretim	Ortaöğretim (Lise)	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	
Kendi sosyal ve ekonomik refahımı korumak için zaman zaman dinî inançlarımdan ödün vermem gerektiğini düşünürüm.	Tamamen Katılıyorum	0 0,0%	1 50,0%	5 20,8%	2 6,1%	2 2,5%	0 0,0%	10 6,7%
	Biraz Katılıyorum	0 0,0%	0 0,0%	6 25,0%	8 24,2%	9 11,1%	0 0,0%	23 15,3%
	Kararsızım	0 0,0%	1 50,0%	1 4,2%	1 3,0%	6 7,4%	0 0,0%	9 6,0%
	Katılmıyorum	0 0,0%	0 0,0%	1 4,2%	9 27,3%	16 19,8%	3 42,9%	29 19,3%
	Hiç Katılmıyorum	3 100,0%	0 0,0%	11 45,8%	13 39,4%	48 59,3%	4 57,1%	79 52,7%
Toplam		3 100,0%	2 100,0%	24 100,0%	33 100,0%	81 100,0%	7 100,0%	150 100,0%

Tablo 41 - Eğitim Düzeyi ile Sosyal ve Ekonomik Refahı Korumak İçin Bazen Dinî İnançlarından Ödün Verme Arasındaki İlişki

Çalışan kadınların kendi ekonomik ve sosyal refahlarını korumak için zaman zaman da olsa dinî inançlarından ödün verip vermediklerini anlamak için deneklerimize bu konuda sorular yöneltilmiştir. Bu konuda katılımcıların % 52,7’si hiç katılmazken % 19,3’ü katılmadıklarını, % 15,3’ü ise biraz katıldıklarını belirtmişlerdir. Tamamen katılanların oranı ise % 6,7 olarak çıkmıştır.

“Dış Görünüşümü Ve Tavrılarımı Dinsel İnançlarıma Göre Ayarlarım.” *Eğitim Düzeyi		Eğitim Düzeyi						Toplam
		İlkokul	İlköğretim	Ortaöğretim (Lise)	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	
Dış görünüşümü ve tavrılarımı dinsel inançlarıma göre ayarlarım.	Tamamen Katılıyorum	1 33,3%	0 0,0%	7 29,2%	15 45,5%	35 43,2%	5 71,4%	63 42,0%
	Biraz Katılıyorum	1 33,3%	1 50,0%	9 37,5%	5 15,2%	27 33,3%	1 14,3%	44 29,3%
	Kararsızım	0 0,0%	0 0,0%	1 4,2%	2 6,1%	7 8,6%	0 0,0%	10 6,7%
	Katılmıyorum	0 0,0%	1 50,0%	4 16,7%	6 18,2%	8 9,9%	1 14,3%	20 13,3%
	Hiç Katılmıyorum	1 33,3%	0 0,0%	3 12,5%	5 15,2%	4 4,9%	0 0,0%	13 8,7%
Toplam		3 100,0%	2 100,0%	24 100,0%	33 100,0%	81 100,0%	7 100,0%	150 100,0%

Tablo 42 - Eğitim Düzeyi İle Dış Görünüşünü ve Tavrılarını Dinî İnançlara Göre Belirleme Arasındaki İlişki

Çalışan kadınların dış görünüşlerini ve tavrılarını dinî inançlarına göre ayarlayıp ayarlamadıkları çalıştıkları kurumla da ilgili olmakla beraber hayata bakışlarıyla daha çok ilgilidir diye düşünmekteyiz. Çalışan kadınların, % 8,7 si dış görünüşünü ve tavrılarını kesin olarak dinsel inançlarına göre şekillendirmezken, % 42’si dış görünüşünü ve tavrılarını kesin olarak inançlarına göre ayarladığını belirtmiştir. Biraz katılanların oranı % 29,3, katılmayanların oranı da % 13,3 olarak çıkmıştır. Ön lisans ve lisans mezunlarının dış görünüşlerini ve tavrılarını inançlarına göre şekillendirdiklerinin oranı birbirine yakın çıkmıştır. Ön lisans mezunlarının % 45,5’i, lisans mezunlarının da % 43,2’si tamamen katıldıklarını belirtmişlerdir.

Dinin inanç boyutunun kadınlarda erkeklere nazaran daha yoğun yaşandığını yapılan araştırmalar göstermektedir (Bkz. Karacoşkun, 2000 ve Uysal, 2006, Cirhinlioğlu ve Ok, 2011). Ancak aynı araştırma sonuçlarına göre kadınların dindarlıkları ya da dinî tutum ve davranışlarını erkeklere nazaran daha düşük çıkmıştır. Bu durum dinin kabullenilmesi ve içselleştirmesi olan inanç boyutunda kadınların yaratılış özelliklerinin(daha sosyal olma, daha duygusal olma, daha az şüpheci olma vs.) ve içinde bulundukları şartların etkisiyle erkeklere nazaran daha baskın olduğunu, dinin uygulamaya boyutunda ise erkeklerin yaratılış özellikleri ve içinde bulundukları şartlardan dolayı daha baskın olduğu düşünülebilir.

5. Dinî Konulardaki Şüpheler

“Bazen dinî konularda şüphe yaşadığım zamanlar olur.” *Eğitim Düzeyi		Eğitim Düzeyi						Toplam
		İlkokul	İlköğretim	Ortaöğretim (Lise)	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	
Bazen dinî konularda şüphe yaşadığım zamanlar olur.	Tamamen Katılıyorum	1 33,3%	0 0,0%	5 20,8%	2 6,1%	7 8,6%	0 0,0%	15 10,0%
	Biraz Katılıyorum	0 0,0%	1 50,0%	5 20,8%	13 39,4%	19 23,5%	2 28,6%	40 26,7%
	Kararsızım	0 0,0%	0 0,0%	1 4,2%	0 0,0%	8 9,9%	0 0,0%	9 6,0%
	Katılmıyorum	0 0,0%	0 0,0%	6 25,0%	8 24,2%	17 21,0%	0 0,0%	31 20,7%
	Hiç Katılmıyorum	2 66,7%	1 50,0%	7 29,2%	10 30,3%	30 37,0%	5 71,4%	55 36,7%
Toplam		3 100,0%	2 100,0%	24 100,0%	33 100,0%	81 100,0%	7 100,0%	150 100,0%

Tablo 43 - Eğitim Düzeyi ile Dinî Şüphe Yaşama Arasındaki İlişki

Çalışan kadınların dinî konularda şüphe yaşıyıp yaşamadıkları eğitim durumlarına göre yukarıdaki tabloda verilmiştir. Dinî konularda hiç şüphe yaşamayanlar % 36,7, şüphe yaşamayanlar % 20,7 çıkmıştır. Kesinlikle şüphe yaşayanlar % 10, biraz şüphe yaşayanlar 26,7, bu konuda kararsızlar ise % 6 oranında çıktığı görülmektedir.

Lise mezunlarına bakıldığında 24 katılımcıdan %41,6'sının dinî konularda şüphe yaşadığı, %54,2'sinin ise şüphe yaşamadıklarını, görmekteyiz.

Ön lisans mezunlarına bakıldığında 33 kişiden %45,5'inin şüphe yaşadığı, %54,5'inin ise şüphe yaşamadığını görmekteyiz.

Lisans mezunu olup anketimize katılan 81 katılımcıdan %32,1'inin şüphe içinde olduğunu, %56'sının ise şüphe içinde olmadığını görmekteyiz.

Yüksek lisans mezunu olan 7 kişiden %28,6'sının biraz şüphe içinde kaldığı, %71,4'ünün ise şüphe içinde olmadığı sonucu çıkmıştır.

Din psikolojisi literatüründe dinle ilgili yaşanan bilişsel belirsizlik ve uyumsuzluk durumlarını nitelendirmek için daha çok dinî şüphe ve dinî çelişki kavramları kullanılmaktadır (Aktaran: Cirhinlioğlu ve Ok, 2011: 129). Aynı araştırmacılar yazılarında dinî şüphe konusunu ele alırken bu ifadenin doğru olmakla beraber söz konusu bilişsel durumu ifade etmede yetersiz kaldığını, çünkü aynı

bilişsel durumu “kaygı”, “belirsizlik”, “karmaşa” gibi diğer kavramlarla da ifade edilebileceğini belirtmektedirler. Onlar bunun yerine bütün bu kavramları da içine alan şu iki ifadeyi seçmektedirler: Gerilimli inanç ve dinî stres (s. 129). Bu açıklamalardan sonra onlara göre kadınların yaşadıkları dinî şüphelerin altında dinî alanda bilişsel belirsizlik ve gerilim yaşamaları yatmaktadır(s.134).

Bu duruma sebep bazı dinî konuların yanlış yerlerden, kulaktan duyma bilgilerle ediniliyor olması muhtemeldir. İnanç tamamen kalp işi olmakla beraber toplumun değerleri; inanılan dinî değerleri kimi zaman şekillendirmiştir. İşte hem bu bireysel ve toplumsal nedenler hem de bazı dinî konularda farklı görüşlerin olmasının insanların ve özelde kadınların dinî konularda şüphe duymalarına neden olduğunu düşünmekteyiz.

“Dinî inancımın gerektirdiği giyim tarzı ile içinde bulunduğum yaşam şartlarının ortaya koyduğu giyim tarzı arasında çelişki yaşıyorum.” *Eğitim Düzeyi		Eğitim Düzeyi						Toplam
		İlkokul	İlköğretim	Ortaöğretim (Lise)	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	
Dinî inancımın gerektirdiği giyim tarzı ile içinde bulunduğum yaşam şartlarının ortaya koyduğu giyim tarzı arasında çelişki yaşıyorum.	Tamamen Katılıyorum	1 33,3%	0 0,0%	8 33,3%	8 24,2%	24 29,6%	2 28,6%	43 28,7%
	Biraz Katılıyorum	1 33,3%	1 50,0%	6 25,0%	13 39,4%	22 27,2%	3 42,9%	46 30,7%
	Kararsızım	0 0,0%	0 0,0%	4 16,7%	5 15,2%	7 8,6%	0 0,0%	16 10,7%
	Katılmıyorum	0 0,0%	1 50,0%	1 4,2%	4 12,1%	13 16,0%	0 0,0%	19 12,7%
	Hiç Katılmıyorum	1 33,3%	0 0,0%	5 20,8%	3 9,1%	15 18,5%	2 28,6%	26 17,3%
Toplam		3 100,0%	2 100,0%	24 100,0%	33 100,0%	81 100,0%	7 100,0%	150 100,0%

Tablo 44 - Eğitim Düzeyi ile “Dinî Giyim Tarzı/Ortamın Gerektirdiği Giyim Tarzı Çelişkisi” Arasındaki İlişki

Çalışan kadınlar aynı zamanda modernitenin görünür tarafı yapılmaya çalışılmış ve modanın kadınlar tarafından vazgeçilmez olması istenmiştir. Dinî inançlarının gerektirdiği giyim tarzı ile içinde bulunduğu yaşam şartlarının ortaya koyduğu giyim tarzı arasında çelişki yaşadıklarına tamamen katılan çalışan kadınların oranı % 28,7, biraz katılanlar % 30,7, kararsızlar % 10,7 iken bu duruma katılmayanlar % 12,7, hiç katılmayanlar ise % 17,3 olarak çıkmıştır. Bu konuda

çelişki yaşamayanların oranı oldukça ilgi çekicidir; çünkü çalışan kadın bazı kuralların da getirdiği sonuçlarla aslında inandığı dine göre giyinememektedir; fakat bu kadınlar tarafından bile görülmemeye çalışılır. Aynı şekilde giyim tarzlarıyla inançları arasında bir çelişki yaşamayanların oranı hiç katılmayanlarla katılmayanlar ortak değerlendirildiğinde %30'luk bir orana denk gelmektedir. Bu sonuç toplumda modernliğin vitrini olarak görünen kadınların bir kısmının “giderek seküler bir yaşam tarzı mı seçtiği?” sorusunu aklımıza getirmektedir.

“İnancımı kaybetme tehlikesi içerisindeyim.” *Eğitim Düzeyi		Eğitim Düzeyi						Toplam
		İlkokul	İlköğretim	Ortaöğretim (Lise)	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	
İnancımı kaybetme tehlikesi içerisindeyim.	Tamamen Katılıyorum	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 3,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 0,7%
	Biraz Katılıyorum	0 0,0%	1 50,0%	0 0,0%	1 3,0%	3 3,7%	0 0,0%	5 3,3%
	Kararsızım	0 0,0%	0 0,0%	1 4,2%	2 6,1%	2 2,5%	0 0,0%	5 3,3%
	Katılmıyorum	1 33,3%	0 0,0%	1 4,2%	2 6,1%	5 6,2%	0 0,0%	9 6,0%
	Hiç Katılmıyorum	2 66,7%	1 50,0%	22 91,7%	27 81,8%	71 87,7%	7 100,0%	130 86,7%
Toplam		3 100,0%	2 100,0%	24 100,0%	33 100,0%	81 100,0%	7 100,0%	150 100,0%

Tablo 45 - Eğitim Düzeyi ile İnancını Kaybetme Duygusunu Yaşama Arasındaki İlişki

Tablo 45’e bakıldığında inancını kaybetme tehlikesi içinde olanların sayısının kararsızları da katacak olursak 11 kişi olduğu görülmektedir. İnancını kaybetme tehlikesi içinde olmadıklarına inananlar ise toplam 139 kişiden oluşmaktadır.

Dinin bireyi sıkıntılara karşı daha sağlam tutma yönü vardır. Yaptığımız yüz yüze görüşmelerde kendilerini inancını kaybetme tehlikesi içinde görenlerin ya dinî bilgi eksikliğinden bu korkuyu yaşadıkları ya da büyük sıkıntılarla karşılaşmış bununla baş edemeyenler oldukları kanaatine vardık.

“Keşke dinî inançlarımın doğru olduğundan emin olabilseydim.” *Eğitim Düzeyi		Eğitim Düzeyi						Toplam
		İlkokul	İlköğretim	Ortaöğretim (Lise)	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	
Keşke dinî inançlarımın doğru olduğundan emin olabilseydim.	Tamamen Katılıyorum	1 33,3%	1 50,0%	4 16,7%	1 3,0%	2 2,5%	0 0,0%	9 6,0%
	Biraz Katılıyorum	0 0,0%	0 0,0%	4 16,7%	1 3,0%	5 6,2%	0 0,0%	10 6,7%
	Kararsızım	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	2 6,1%	1 1,2%	0 0,0%	3 2,0%
	Katılmıyorum	0 0,0%	0 0,0%	3 12,5%	3 9,1%	10 12,3%	1 14,3%	17 11,3%
	Hiç Katılmıyorum	2 66,7%	1 50,0%	13 54,2%	26 78,8%	63 77,8%	6 85,7%	111 74,0%
Toplam		3 100,0%	2 100,0%	24 100,0%	33 100,0%	81 100,0%	7 100,0%	150 100,0%

Tablo 46 - Eğitim Düzeyi ile İnançlarının Doğru Olduğuna Emin Olma Arasındaki İlişki

Tablo 46’da görüldüğü gibi dinî inançlarının doğru olduğundan kesin olarak emin olanların oranı % 74, inançlarının doğru olduğuna biraz inananların oranı % 11,3 olarak çıkmıştır. Bu konuda kararsız kalanların oranı % 2 iken dinî inançlarının doğru olduğundan hiç emin olamayanlar % 6 ve biraz emin olmayanlar % 6,7 olarak çıktığı görülmektedir. Yüksek lisans mezunları arasında dinî inançlarından emin olmayan yokken, lise mezunu olan kadınlardan % 16,7’si dinî inançlarının doğru olup olmadığı konusunda şüphe yaşamaktadır.

“Çelişkili dinî fikirlerin bulunması insanı hangisini kabul edeceği konusunda endişeye sevk ediyor.” *Eğitim Düzeyi		Eğitim Düzeyi						Toplam
		İlkokul	İlköğretim	Ortaöğretim (Lise)	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	
Çelişkili dinî fikirlerin bulunması insanı hangisini kabul edeceği konusunda endişeye sevk ediyor.	Tamamen Katılıyorum	1 33,3%	1 50,0%	7 29,2%	9 27,3%	14 17,3%	1 14,3%	33 22,0%
	Biraz Katılıyorum	0 0,0%	0 0,0%	2 8,3%	4 12,1%	17 21,0%	1 14,3%	24 16,0%
	Kararsızım	1 33,3%	0 0,0%	1 4,2%	0 0,0%	6 7,4%	1 14,3%	9 6,0%
	Katılmıyorum	0 0,0%	0 0,0%	3 12,5%	6 18,2%	12 14,8%	1 14,3%	22 14,7%
	Hiç Katılmıyorum	1 33,3%	1 50,0%	11 45,8%	14 42,4%	32 39,5%	3 42,9%	62 41,3%
Toplam		3 100,0%	2 100,0%	24 100,0%	33 100,0%	81 100,0%	7 100,0%	150 100,0%

Tablo 47 - Eğitim Düzeyi ile Din Hakkındaki Farklı Görüşlerin Din Hakkında Endişe Duygusu Vermesi Arasındaki İlişki

Kadınlara özellikle bu soruyu sormamızın nedeni, günümüzde dinî konularda birçok görüşün hemen hemen her televizyon kanalında karşımıza çıkıyor olması ve bunun sonucunda ne yazık ki bu görüşlerin bir kafa karışıklığına sebep olduğunu düşünmemizdir. Çalışan kadınlara sorduğumuz bu soruya aldığımız cevaplara göre Tablo 47’de de görüldüğü gibi çelişkili dinî fikirlerin bulunmasının hangisine inanılacağı konusunda bireyi endişeye sevk etmesine olan inanç % 22 çıkmıştır. Bu görüşe hiç katılmayanların oranının % 41 olarak çıkmış olması bize göre yine de % 22’lik oranın önemini azaltmamıştır. Çünkü dinî konularda çelişkiye düşülmesi hem tutum hem de davranışlara yansımaktadır. Bu da dinî alanda yayın yapan medyanın konuyu ciddiye alarak çalışmalarını yürütmesini zorunlu hale getirmektedir. Öte yandan, ülkemizde din eğitimi ve öğretimi faaliyetlerini yürüten kurum ve kuruluşlara da büyük iş düşmektedir. Din konusunda toplumun yeterince bilgilendirilerek onların yetki ve sorumluluğunda bulunmaktadır.

“Bazen dinî inançlarımı sorgularım.” *Eğitim Düzeyi		Eğitim Düzeyi						Toplam
		İlkokul	İlköğretim	Ortaöğretim (Lise)	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	
Bazen dinî inançlarımı sorgularım.	Tamamen Katılıyorum	0 0,0%	1 50,0%	4 16,7%	3 9,1%	9 11,1%	0 0,0%	17 11,3%
	Biraz Katılıyorum	1 33,3%	0 0,0%	9 37,5%	11 33,3%	31 38,3%	3 42,9%	55 36,7%
	Kararsızım	0 0,0%	1 50,0%	0 0,0%	0 0,0%	2 2,5%	0 0,0%	3 2,0%
	Katılmıyorum	0 0,0%	0 0,0%	2 8,3%	7 21,2%	14 17,3%	0 0,0%	23 15,3%
	Hiç Katılmıyorum	2 66,7%	0 0,0%	9 37,5%	12 36,4%	25 30,9%	4 57,1%	52 34,7%
Toplam		3 100,0%	2 100,0%	24 100,0%	33 100,0%	81 100,0%	7 100,0%	150 100,0%

Tablo 48 - Eğitim Düzeyi ile Dinî İnançları Sorgulama Arasındaki İlişki

Katılımcılara sorulan “bazen dinî inançlarımı sorgularım” ifadesine hiç katılmayanlar % 34,7, katılmayanlar % 15,3, kararsızlar % 2, biraz katılanlar % 36,7 iken tamamen katılanların oranı % 11,3 olarak çıkmıştır. Biraz katılanların oranının yüksek çıkmasının sebebi bazı dinî konularda yaşanan şüphelerden kaynaklanmaktadır. Yüz yüze yapılan görüşmelerde dinî inançlarını sorgulayanların bir kısmının bunu zaten yapılması gereken bir durum olarak gördükleri anlaşılmaktadır. İnandığı değerleri sorgulamaktan çok o değerler hakkında düşünmek taraftarı olmuşlardır.

6. İnanç Hayatı

Katılımcılara ibadet hayatıyla ilgili sorular sorup onların dinî davranışlarını anlamaya çalıştığımız gibi bir de onlara dinî tutumlarıyla ilgili sorular sorarak onların inanç hayatlarını ve çalışma hayatlarının inançlarına etkisini yine eğitim düzeylerini dikkate alarak anlamaya çalıştık. İlk aşamada onlara sorduğumuz dinî tutumlarıyla ilgili 11 soru sorduk. Bu sorular şunlardır:

- Dinî inançlarımı, hayatımın diğer tüm alanlarına uygulamak için elimden geleni yapmaya çalışırım.
- Dinî inancın bana sağladığı en büyük yarar; hüznün ve talihsizliklerle karşılaştığımda beni rahatlatmasıdır.

- Hayata bakışımın temelinde dinî inançlarım yatar.
- Dua etmemin en önemli nedeni bana dua etmem gerektiğinin öğretilmesidir.
- Tek başıma ettiğim dualar, dinî toplantılarda(mevlit, cami ve benzeri) ettiğim dualara benzer anlam ve duygular taşır.
- Dürüst ve ahlaklı bir yaşam sürdürdüğüm sürece, neye inandığım çok fazla önemli değildir.
- Çok sık olarak Allah'ın veya kutsal bir varlığın mevcudiyetini güçlü bir şekilde hissedirim.
- Bütün iyi ve kötü şeyler Allah'tan gelir.
- Kıyamette tekrar dirileceğimize inanırım.
- Yaşantım üzerinde fazla bir kontrolümün olmadığını hissettiğim zamanlarda, Allah'ın güçlü yardım elinin üzerimde olduğunu bilirim.
- İbadetlerimi yerine getiremediğimden dolayı ahlakî değerlere daha önem veriyorum.

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç Katılmıyorum	0	0,0	0,0
Katılmıyorum	0	0,0	0,0
Kararsızım	9	6,0	6,0
Biraz Katılıyorum	103	68,7	74,7
Tamamen Katılıyorum	38	25,3	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 49 - Çalışma Hayatının Dinî Algıya Etkisi Olduğunu Düşünenlerin Oranı

Yukarıda verilen sorulara verilen cevapların ortalamalarına göre inançlarının hayatlarına etkisini olduğuna tamamen katıldığını söyleyenlerin oranı % 25,3, biraz katıldığını söyleyenlerin oranı ise % 68,7'dir. Bu cevapların kümülâtif yüzdesi ise % 94 yüksek gibi bir orandır. Deneklerin bu konuda % 6'sı ise kararsız durumdadır.

Katılımcıların inanç hayatlarının anlamlandırılmasına tekrar dönecek olursak konuyu biraz daha derinlemesine incelemeye çalışmanın faydası olacağını düşündük.

Bu sebeple katılımcılara inanç konusunda dinî tutumlarıyla ilgili 6 soru yönlettik ve bu soruların cevaplarını ayrı ayrı onların eğitim düzeyleriyle birlikte anlamaya çalıştık.

Konuyla ilgili sorduğumuz ilk soru “**Dinî inançlarımın gerektirdiği ibadetleri mesleğimden dolayı yerine getiremediğime inanıyorum.**” sorusuydu.

“Dinî inançlarımın gerektirdiği ibadetleri mesleğimden dolayı yerine getiremediğime inanıyorum.” *Eğitim Düzeyi		Eğitim Düzeyi						Toplam
		İlkokul	İlköğretim	Ortaöğretim (Lise)	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	
Dinî inançlarımın gerektirdiği ibadetleri mesleğimden dolayı yerine getiremediğime inanıyorum.	Tamamen Katılıyorum	0 0,0%	0 0,0%	6 25,0%	4 12,1%	8 9,9%	1 14,3%	19 12,7%
	Biraz Katılıyorum	1 33,3%	1 50,0%	8 33,3%	12 36,4%	30 37,0%	3 42,9%	55 36,7%
	Kararsızım	0 0,0%	0 0,0%	2 8,3%	5 15,2%	6 7,4%	0 0,0%	13 8,7%
	Katılmıyorum	0 0,0%	0 0,0%	2 8,3%	4 12,1%	20 24,7%	0 0,0%	26 17,3%
	Hiç Katılmıyorum	2 66,7%	1 50,0%	6 25,0%	8 24,2%	17 21,0%	3 42,9%	37 24,7%
Toplam		3 100,0%	2 100,0%	24 100,0%	33 100,0%	81 100,0%	7 100,0%	150 100,0%

Tablo 50 - Meslekî Şartların Dinî Vecibeleri Yerine Getirmede Çıkardığı Zorluklar ile Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki

Yukarıdaki soruya katılımcıların eğitim düzeyleri dikkate alınmadan verdiği cevaplara baktığımızda katılımcıların % 12,7’si bu duruma tamamen katıldığını, % 36,7’si biraz katıldığını belirtmiştir. Bu soruya verilen her iki cevabın olumlu bir cevap olduğunu kabul edersek bu oranların toplamının % 49,4 olarak görüyoruz. Soruya olumsuz olarak verilen cevaplardan “hiç katılmıyorum” diyenlerin oranı % 24,7, “katılmıyorum” diyenlerin oranı ise % 17,3’tür. Bu her iki olumsuz cevabın oransal toplamı ise % 42’dir. Soruyla ilgili kararsızların oranı ise % 8,7’dir.

Eğitim düzeyleri dikkate alınarak verilen cevaplarda ise “hiç katılmıyorum” diyenlerde en yüksek oran % 66,7 ile ilköğretim mezunlarına, en düşük oran ise % 21 ile lisans mezunlarına aittir. Soruya “tamamen katılıyorum” diye olumlu cevap verenler arasında en yüksek oran % 25 ile ortaöğretim mezunlarına, en düşük oran ise % 9,9 ile lisans mezunlarına aittir.

Bu tabloya göre katılımcıların yarıya yakını(% 49,4’ü) çalışma hayatlarının ibadet etmede engeller teşkil ettiğine inanıyor olmalarıdır. Çalışma hayatının ibadet hayatına engel teşkil etmediğini düşünenlerin oranı ise diğerleri kadar olmasa da anlamlı bir şekilde(% 42 oranında) deneklerin yarıya yakınıni oluşturmaktadır.

Katılımcılara konuyla ilgili sorulan ikinci soru “**Zengin Müslümanların senede bir kere mallarının zekâtını vermeleri gerektiğini düşünürüm.**” sorusudur. Sorunun, katılımcıların eğitim düzeyleriyle ilgili çaprazlanmış hali aşağıdaki gibi bir sonuç vermiştir.

“Zengin Müslümanların senede bir kere mallarının zekâtını vermeleri gerektiğini düşünürüm.” *Eğitim Düzeyi		Eğitim Düzeyi						Toplam
		İlkokul	İlköğretim	Ortaöğretim (Lise)	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	
Zengin Müslümanların senede bir kere mallarının zekâtını vermeleri gerektiğini düşünürüm.	Tamamen Katılıyorum	3 100,0%	2 100,0%	21 87,5%	29 87,9%	78 96,3%	7 100,0%	140 93,3%
	Biraz Katılıyorum	0 0,0%	0 0,0%	3 12,5%	0 0,0%	2 2,5%	0 0,0%	5 3,3%
	Katılmıyorum	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 1,2%	0 0,0%	1 0,7%
	Hiç Katılmıyorum	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	4 12,1%	0 0,0%	0 0,0%	4 2,7%
Toplam		3 100,0%	2 100,0%	24 100,0%	33 100,0%	81 100,0%	7 100,0%	150 100,0%

Tablo 51 - Zekât Vermenin Gerekli Olduğunu Düşünenlerin Eğitim Düzeyine Oranı

Bu sonuçlara göre katılımcıların eğitim düzeyleri dikkate alınmadan verdiği cevaplara baktığımızda katılımcıların % 93,3’ü bu duruma tamamen katıldığını, % 3,3’ü biraz katıldığını belirtmiştir. Bu soruya verilen her iki cevabın olumlu bir cevap olduğunu kabul edersek bu oranların toplamının % 96,6 olarak görüyoruz. Soruya olumsuz olarak verilen cevaplardan “hiç katılmıyorum” diyenlerin oranı % 2,7, “katılmıyorum” diyenlerin oranı ise % 0,7’dir. Bu her iki olumsuz cevabın oransal toplamı ise % 3,4’tür. Soruyla ilgili kararsızların oranı ise % 3,3’tür.

Eğitim düzeyleri dikkate alınmadan verilen cevaplara göre katılımcıların tamama yakınının(% 96,6’sının) bize, Müslüman bir kişinin zekât vermesi gerektiğine inandıklarını göstermektedir.

Katılımcıların eğitim düzeyleri dikkate alınarak verilen cevaplarda ise “hiç katılmıyorum” diyenlerde en yüksek oran % 12,1 ile ön lisans mezunlarına aittir. Ön lisans mezunları haricinde konuya hiç katılmayan bulunmamaktadır. Soruya “tamamen katılıyorum” diye olumlu cevap verenler arasında en yüksek oran % 100 ile ilkokul, ilköğretim ve yüksek lisans mezunlarına, en düşük oran ise % 87,5 ile ortaöğretim mezunlarına aittir.

Katılımcıların zekât gibi sosyal yönü olan bir ibadete bu şekilde yüksek bir oranda (% 96,6 oranında) olumlu cevap vermeleri onların sosyal hayatın içerisinde yaşamalarından kaynaklı olarak sosyal olaylara duyarlı olduklarını gösterdiği kanaatindeyiz. Ki, Cirhinlioğlu ve Ok (2011) bu fikrimize, çeşitli araştırmaları örnek göstererek, paralel bir fikir ortaya koyup kadınların dinî, bilişsel bir boyut olan inanç boyutunda erkeklerden daha duyarlı bir şekilde yaşadıklarını söylemektedirler. Bu onların sosyal yönlerinin erkeklere nazaran daha baskın olmasından kaynaklanmaktadır(s.122).

Katılımcılara inanç hayatlarıyla ilgili “**Şartlar engellemediği sürece, insanın ömründe bir kez hacca gitmesi gerektiğini düşünürüm.**” şeklinde sorulan üçüncü soru, katılımcıların verdiği cevapların eğitim düzeyleriyle birlikte yorumlanması sonucu aşağıdaki gibi bir tablo ortaya koymuştur.

“Şartlar engellemediği sürece, insanın ömründe bir kez hacca gitmesi gerektiğini düşünürüm.” *Eğitim Düzeyi		Eğitim Düzeyi						Toplam
		İlkokul	İlköğretim	Ortaöğretim (Lise)	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	
Şartlar engellemediği sürece, insanın ömründe bir kez hacca gitmesi gerektiğini düşünürüm.	Tamamen Katılıyorum	2 66,7%	2 100,0%	20 83,3%	31 93,9%	74 91,4%	7 100,0%	136 90,7%
	Biraz Katılıyorum	0 0,0%	0 0,0%	2 8,3%	1 3,0%	3 3,7%	0 0,0%	6 4,0%
	Kararsızım	0 0,0%	0 0,0%	2 8,3%	0 0,0%	2 2,5%	0 0,0%	4 2,7%
	Katılmıyorum	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 1,2%	0 0,0%	1 0,7%
	Hiç Katılmıyorum	1 33,3%	0 0,0%	0 0,0%	1 3,0%	1 1,2%	0 0,0%	3 2,0%
Toplam		3 100,0%	2 100,0%	24 100,0%	33 100,0%	81 100,0%	7 100,0%	150 100,0%

Tablo 52 - Hacca Gitmek Gerektiğini Düşünenlerin Eğitim Düzeyine Oranı

Sonuçlara göre katılımcıların eğitim düzeyleri dikkate alınmadan verdiği cevaplarda deneklerin % 90,7’si bu duruma tamamen katıldığını, % 4’ü biraz katıldığını belirtmiştir. Bu soruya verilen her iki cevabın olumlu bir cevap olduğunu kabul edersek bu oranların toplamının % 94,7 olarak görüyoruz. Soruya olumsuz olarak verilen cevaplardan “hiç katılmıyorum” diyenlerin oranı % 2, “katılmıyorum” diyenlerin oranı ise % 0,7’dir. Bu her iki olumsuz cevabın oransal toplamı ise % 2,7’dir. Soruyla ilgili kararsızların oranı ise yine % 2,7’dir.

Eğitim düzeyleri dikkate alınmadan verilen cevaplara göre katılımcıların tamamı yakınının(% 96,6’sının) bize, Müslüman bir kişinin hacca gitmesi gerektiğine inandıklarını göstermektedir.

Katılımcıların eğitim düzeyleri dikkate alınarak verilen cevaplara bakıldığında “hiç katılmıyorum” diyenlerde en yüksek oran % 33,3 ile ilköğretim mezunlarına, en düşük oran ise % 1,2 ile lisans mezunlarına aittir. Soruya “tamamen katılıyorum” diye olumlu cevap verenler arasında en yüksek oran % 100 ile ilköğretim ve yüksek lisans mezunlarına, en düşük oran ise % 66,7 ile ilköğretim mezunlarına aittir.

Katılımcıların hem malî, hem bedensel, hem zamansal hem de mekânsal bir yükümlülüğü olan hac ibadetine tıpkı zekâtla ilgili soruda olduğu gibi yine tamamına

yakınının(% 94,7’sinin) olumlu cevap vermesinin onların inanç tutumlarının kuvvetli olduğu göstermektedir.

İnanç hayatlarıyla ilgili katılımcılara sorulan dördüncü soruda “**Zekât vermenin cömertlik duygusunu ve yardımlaşma bilincini geliştireceğine inanırım.**” durumu verilmiştir. Soruya verilen cevapların eğitim düzeyleriyle ilgili analizi aşağıdaki gibidir:

“Zekât vermenin cömertlik duygusunu ve yardımlaşma bilincini geliştireceğine inanırım.” *Eğitim Düzeyi		Eğitim Düzeyi						Toplam
		İlkokul	İlköğretim	Ortaöğretim (Lise)	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	
Zekât vermenin cömertlik duygusunu ve yardımlaşma bilincini geliştireceğine inanırım.	Tamamen Katılıyorum	3 100,0%	2 100,0%	20 83,3%	30 90,9%	77 95,1%	7 100,0%	139 92,7%
	Biraz Katılıyorum	0 0,0%	0 0,0%	3 12,5%	1 3,0%	1 1,2%	0 0,0%	5 3,3%
	Kararsızım	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 3,0%	1 1,2%	0 0,0%	2 1,3%
	Katılmıyorum	0 0,0%	0 0,0%	1 4,2%	0 0,0%	1 1,2%	0 0,0%	2 1,3%
	Hiç Katılmıyorum	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 3,0%	1 1,2%	0 0,0%	2 1,3%
Toplam		3 100,0%	2 100,0%	24 100,0%	33 100,0%	81 100,0%	7 100,0%	150 100,0%

Tablo 53 - Zekât ve Cömertliğin, Yardımlaşma Bilincini Geliştireceğine İnananların Eğitim Düzeyine Oranı

“Hiçbir dünyevî karşılık beklemeksizin malının zekâtını vermekten ve düşkünlere yardım etmekten büyük bir haz duyarım.” *Eğitim Düzeyi		Eğitim Düzeyi						Toplam
		İlkokul	İlköğretim	Ortaöğretim (Lise)	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	
Hiçbir dünyevî karşılık beklemeksizin malının zekâtını vermekten ve düşkünlere yardım etmekten büyük bir haz duyarım.	Tamamen Katılıyorum	3 100,0%	1 50,0%	23 95,8%	31 93,9%	76 93,8%	7 100,0%	141 94,0%
	Biraz Katılıyorum	0 0,0%	1 50,0%	0 0,0%	2 6,1%	2 2,5%	0 0,0%	5 3,3%
	Kararsızım	0 0,0%	0 0,0%	1 4,2%	0 0,0%	2 2,5%	0 0,0%	3 2,0%
	Katılmıyorum	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 1,2%	0 0,0%	1 ,7%
Toplam		3 100,0%	2 100,0%	24 100,0%	33 100,0%	81 100,0%	7 100,0%	150 100,0%

Tablo 54 - Hiçbir Karşılık Beklemeden Zekât Vermenin ve Düşkünlere Yardım Etmekten Hoşlananların Eğitim Düzeyine Oranı

Sonuçlara göre hiçbir dünyevi karşılık beklemeksizin malın zekâtını vermekten ve düşkünlere yardım etmekten mutluluk duyanların oranı Tablo 54’te de görüldüğü gibi % 94 çıkmıştır. Eğitim düzeyine göre bakıldığında ortaöğretim, ön lisans ve lisans mezunlarının zekât vermekten ve düşkünlere yardım etmekten duydukları mutluluğun bir birlerine yakın oranda çıktığı görülmüştür. Bu tabloda ve dolayısıyla hem zekât hem de sadaka ibadetleri çerçevesinden düşünüldüğünde çalışan kadınların birçoğunun dinin sosyal boyutuyla yakından ilgilendikleri sonucu çıkabilir.

“Hac ibadetinin beni Allah'a daha yakınlaştıracığına inanıyorum.” *Eğitim Düzeyi		Eğitim Düzeyi						Toplam
		İlkokul	İlköğretim	Ortaöğretim (Lise)	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	
Hac ibadetinin beni Allah'a daha yakınlaştıracığına inanıyorum.	Tamamen Katılıyorum	2 66,7%	1 50,0%	21 87,5%	29 87,9%	68 84,0%	6 85,7%	127 84,7%
	Biraz Katılıyorum	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	2 6,1%	5 6,2%	1 14,3%	8 5,3%
	Kararsızım	0 0,0%	1 50,0%	1 4,2%	0 0,0%	5 6,2%	0 0,0%	7 4,7%
	Katılmıyorum	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 3,0%	3 3,7%	0 0,0%	4 2,7%
	Hiç Katılmıyorum	1 33,3%	0 0,0%	2 8,3%	1 3,0%	0 0,0%	0 0,0%	4 2,7%
Toplam		3 100,0 %	2 100,0%	24 100,0%	33 100,0 %	81 100,0 %	7 100,0 %	150 100,0 %

Tablo 55 - Hac İbadetinin İnsanı Allah'a Yakınlaştıracığına İnananların Eğitim Düzeyine Oranı

Hac ibadetinin insanı Allah’a yakınlaştıracığına inananların eğitim düzeyine oranı incelendiğinde sonuçlar şöyle çıkmıştır: Tamamen katılanlar % 84,7’dir. Tablo 55’de görüldüğü gibi lise, ön lisans, lisans ve yüksek lisans mezunlarının bu soruya tamamen katılma oranları, ilkokul ve ilköğretime mezunlarının katılma oranlarından yüksek çıkmıştır. Çünkü hac ibadeti maddi bir ibadettir ve böyle bir sonuç çıkması doğaldır.

7. İbadet Hayatı

	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç Katılmıyorum	0	0,0	0,0
Katılmıyorum	0	0,0	0,0
Kararsızım	6	4,0	4,0
Biraz Katılıyorum	23	15,3	19,3
Tamamen Katılıyorum	121	80,7	100,0
Toplam	150	100,0	

Tablo 56 - Çalışma Hayatının İbadet Hayatına Etkisinin Olduğunu Düşünenlerin Oranı

Katılımcılara, ibadet hayatını anlamaya yönelik aşağıdaki sorular sorulmuş ve bu sorulara verdiklere cevaplara göre aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- Şartlar engellemediği sürece her gün 5 vakit namaz kılarım.
- Zengin Müslümanların senede bir kere mallarının zekâtını vermeleri gerektiğini düşünürüm.
- Şartlar engellemediği sürece insanın ömründe bir kez hacca gitmesi gerektiğini düşünürüm.
- Şartlar engellemediği sürece ramazan ayında oruç tutarım.
- Zekât vermenin cömertlik duygusunu ve yardımlaşma bilincini geliştireceğine inanırım.
- Hiçbir dünyevî karşılık beklemezsizin malımın zekâtını vermekten ve düşkünlere yardım etmekten büyük haz duyarım.
- Hac ibadetinin beni Allah'a daha yakınlaştıracasına inanıyorum.

İbadet hayatıyla ilgili sorulan sorulara verilen cevaplara göre çalışan kadınların % 80,7'si çalışma hayatının ibadet hayatına etkisinin olduğunu düşünürken % 15,3'ü buna kısmen katılmıştır. Bu konuda kararsızların oranı ise % 4 oranındadır. Bu tabloda, sonuçlar bize açıkça gösteriyor ki çalışan kadınların % 96'sı çalışma şartlarının ibadet hayatına etki ettiğini düşünmektedir. Bu konuda

herhangi bir problem yaşamayanın olmaması ise kadınların iş hayatlarında yaşadıkları problemler açısından oldukça çarpıcı bir sonuç ortaya koymaktadır.

Katılımcıların ibadet hayatıyla ilgili sorulara verdikleri cevapların ortalaması ile inanç hayatlarıyla ilgili sorulara verdikleri cevapların ortalamasını gösteren her iki tablo(Tablo 49 ve 56) bize ortak şu sonucu veriyor: Her iki konuda da kadınların “hiç katılmıyorum” veya “katılmıyorum” diye bir cevap vermemiş. Bu sonuca göre inanç hayatı da ibadet hayatı da katılımcıların hepsinin hayatında mutlaka bir yer tutuyor olarak görülmektedir.

Her ne kadar çalışan kadınların iş hayatlarındaki çalışma koşullarına göre sorulan sorulara bu şekilde cevap verseler de durumu daha iyi anlayabilmek için ibadet hayatlarındaki davranışların analizlerine daha ayrıntılı bir şekilde bakmanın çalışmayı daha anlamlı kılacağını düşünerek aşağıdaki çaprazlama yorumları yaptık. Bu çaprazlamaları, katılımcıların eğitim durumlarını kıstas alarak yaparak eğitimin ibadet hayatlarındaki etkiyi anlamaya ve değişik ibadetlere göre nasıl davrandıklarını anlamaya çalıştık.

Çalışma hayatında her ibadetin yapılış şekline göre iş ortamında yerine getirilebilme olasılığı değişebilmektedir. Örneğin beden ile yapılan bir ibadet olan namaz ibadeti için birey isteyken belli bir vakit ayırmak zorundayken oruç için belli bir vakit ayırmasına pek gerek kalmamaktadır. İbadetin şeklinden kaynaklanan bu durum bireyin çalışma hayatında ibadeti yerine getirmesini de etkileyebilecektir. Şimdi bu tezimizin geçerli olup olmadığını anlamaya çalışacağız.

“Şartlar engellemediği sürece, her gün 5 vakit namaz kılarım.” *Eğitim Düzeyi		Eğitim Düzeyi						Toplam
		İlkokul	İlköğretim	Ortaöğretim (Lise)	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	
Şartlar engellemediği sürece, her gün 5 vakit namaz kılarım.	Tamamen Katılıyorum	2 66,7%	0 0,0%	11 45,8%	19 57,6%	39 48,1%	5 71,4%	76 50,7%
	Biraz Katılıyorum	0 0,0%	0 0,0%	8 33,3%	9 27,3%	22 27,2%	1 14,3%	40 26,7%
	Kararsızım	0 0,0%	0 0,0%	1 4,2%	2 6,1%	8 9,9%	0 0,0%	11 7,3%
	Katılmıyorum	0 0,0%	0 0,0%	1 4,2%	3 9,1%	11 13,6%	1 14,3%	16 10,7%
	Hiç Katılmıyorum	1 33,3%	2 100,0%	3 12,5%	0 0,0%	1 1,2%	0 0,0%	7 4,7%
Toplam		3 100,0%	2 100,0%	24 100,0%	33 100,0%	81 100,0%	7 100,0%	150 100,0%

Tablo 57 - 5 Vakit Namaz Kılanların Eğitim Düzeyine Oranı

Bu durumu anlamak için katılımcılara “**Şartlar engellemediği sürece, her gün 5 vakit namaz kılarım.**” şeklinde bir soru sorulmuş ve bu soruya verdikleri cevaba göre anketi cevaplayanların eğitim düzeyleri dikkate alınarak yukarıdaki tablo elde edilmiştir.

Tabloda eğitim düzeyleri dikkate alınmadan alınan sonuca göre katılımcıların % 50,7’si şartlar elverdiği sürece günlük 5 vakit namazını eda edebildiklerini söylemişlerdir. % 26,7’si buna bazen uyabildiklerini göstermiştir.

Eğitim düzeyleri dikkate alınarak verilen cevaplarda ise günlük 5 vakit namazı eda edebildiğine tamamen katıldığını söyleyenlerin oranları arasında % 71,4 ile yüksek lisans mezunları yer almaktadır. Onları % 57,6 ile ön lisans mezunları, % 48,1 ile de lisans mezunları takip etmektedir. Bu sonuçlara göre kadınların şartlara bağlı olarak her uygun zamanda namazlarını kılmaya gayret ettikleri görülmektedir. Namaz kılma oranı ise eğitim düzeyi yükseldikçe artmaktadır. Ancak katılımcılarla yüz yüze yapılan görüşmelerde namazlarını iş yerinde genellikle kılamadıklarını belirtmişlerdir. Namazlarını genelde mesai saati dışında kaza ederek kıldıklarını söylemişlerdir. Yüz yüze görüşmeler ve bu sonuca göre çalışan kadınların namaz kılmaya istekli oldukları ancak bunu çalışma şartlarının ibadet etmeye elverişli olmamasından dolayı ancak kendilerine ait zamanlarda yapabildikleri anlaşılmaktadır.

“Şartlar engellemediği sürece ramazan ayında oruç tutarım.” *Eğitim Düzeyi		Eğitim Düzeyi						Toplam
		İlkokul	İlköğretim	Ortaöğretim (Lise)	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	
Şartlar engellemediği sürece ramazan ayında oruç tutarım.	Tamamen Katılıyorum	2 66,7%	1 50,0%	20 83,3%	30 90,9%	74 91,4%	5 71,4%	132 88,0%
	Biraz Katılıyorum	0 0,0%	1 50,0%	1 4,2%	2 6,1%	5 6,2%	0 0,0%	9 6,0%
	Kararsızım	1 33,3%	0 0,0%	0 0,0%	1 3,0%	0 0,0%	1 14,3%	3 2,0%
	Katılmıyorum	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 1,2%	1 14,3%	2 1,3%
	Hiç Katılmıyorum	0 0,0%	0 0,0%	3 12,5%	0 0,0%	1 1,2%	0 0,0%	4 2,7%
Toplam		3 100,0%	2 100,0%	24 100,0%	33 100,0%	81 100,0%	7 100,0%	150 100,0%

Tablo 58 - Ramazan Ayında Oruç Tutanların Eğitim Düzeyine Oranı

Katılımcılara sorulan bir diğer soru ise “**Şartlar engellemediği sürece ramazan ayında oruç tutarım.**” sorusudur. Soru, katılımcıların eğitim düzeyleri ile çaprazlama değerlendirildiğinde bir önceki namazla ilgili sorulan soruya göre daha çarpıcı bir sonuç ortaya koymuştur. Hatırlanacağı üzere eğitim düzeyleri dikkate alınmadan namazla ilgili sorulan soruda katılımcıların % 50,7’si tamamen bu duruma katılırken oruç ile ilgili sorulan soruda bu oran % 88’e çıkmıştır. Oranın bu şekilde farklı olmasının nedenini, oruç ibadetinin namaz ibadetine göre mesai saatinde zaman ayırmaya gerek olmadan yapılan bir ibadet olmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Bu yüzden ortaya çıkan bu sonucun tezimizi destekler bir buldu olduğunu söyleyebiliriz.

Katılımcıların eğitim düzeyleri dikkate alınarak elde edilen sonuçlarda ise namaz ibadetinde olduğu gibi yine yüksek öğretim mezunlarının oranını yüksek olarak görmekteyiz. Soruya, “tamamen katılıyorum” diye cevap verenler arasında en yüksek oran % 91,4 ile lisans mezunlarıdır. Onları % 90,9 ile ön lisans mezunları takip etmektedir. Bu tabloda namaz ibadetinde çok fazla belirgin olmayan fakat bu soruya verilen sonuçlarda belirgin olan farklı bir sonucu görmekteyiz. O da ortaöğretim ve ilköğretim¹ mezunlarının da bu sorudaki oranlarının yüksek oluşu.

¹ Anket sonuçlarında “ilkokul” mezunu diye bir katılımcı grubunun alınmasının nedeni ülkemizde 8 yıllık zorunlu eğitim kanunu çıkmazdan önce eğitim kurumlarımız arasında ilköğretim diye bir kurumun

Ortaöğretim mezunların “tamamen katılıyorum diye cevap verenlerin oranı %83,3 olarak görülmektedir.

“Aile üyesi olmayan karşı cinsle fiziksel temastan (tokalaşmak vb.) kaçınıyorum.” *Eğitim Düzeyi		Eğitim Düzeyi						Toplam
		İlkokul	İlköğretim	Ortaöğretim (Lise)	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	
Aile üyesi olmayan karşı cinsle fiziksel temastan (tokalaşmak vb.) kaçınıyorum.	Tamamen Katılıyorum	0 0,0%	0 0,0%	3 12,5%	6 18,2%	28 34,6%	4 57,1%	41 27,3%
	Biraz Katılıyorum	2 66,7%	0 0,0%	9 37,5%	11 33,3%	20 24,7%	1 14,3%	43 28,7%
	Kararsızım	0 0,0%	0 0,0%	2 8,3%	6 18,2%	3 3,7%	0 0,0%	11 7,3%
	Katılmıyorum	0 0,0%	2 100,0%	5 20,8%	3 9,1%	17 21,0%	2 28,6%	29 19,3%
	Hiç Katılmıyorum	1 33,3%	0 0,0%	5 20,8%	7 21,2%	13 16,0%	0 0,0%	26 17,3%
Toplam		3 100,0%	2 100,0%	24 100,0%	33 100,0%	81 100,0%	7 100,0%	150 100,0%

Tablo 59 - Karşı Cinsle Fiziksel Temasa Bakışın Eğitim Düzeyine Oranı

Katılımcıların iş hayatları ile ibadet hayatları arasındaki ilişkiyi eğitim düzeyleri bağlamında anlayabilmek için sorduğumuz son soru ise “**Aile üyesi olmayan karşı cinsle fiziksel temastan (tokalaşmak vb.) kaçınıyorum.**” sorusu olmuştur. Bu soruya eğitim düzeyi dikkate alınmadan “tamamen katılıyorum” diye cevap verenlerin oranı % 27,3, “biraz katılıyorum” diye cevap verenlerin oranı % 28, 7’dir. Bu her iki sonucun toplamı ise % 56’dır.

var oluşudur. Bu kurumu ilköğretim denek grubu arasında alamayışımızın nedeni ise hem 1997 yılından önce ilkokul diye anılan okullardan mezun olan deneklerimizin var oluşu hem de ilkokul mezunlarının 5 yıllık bir eğitimden sonra, ilköğretim mezunlarının ise 8 yıllık bir eğitimden sonra mezun olmalarıdır. Bu durumun insanların akademik düzeyleri arasında fark oluşturacağı kanaatindeyiz. 8 yıllık zorunlu eğitimden önce öğrenciler formel bir kurumda dinî temel bilgileri ilk olarak ilkokul 4 ve 5. sınıfta almaktaydılar. Ancak bu eğitimi, dinî eğitim almış uzman bir öğretmen değil sınıf öğretmenleri vermektedir. 8 yıllık eğitim ile beraber hemen olmasa da (2005-2006 eğitim öğretim yılından sonra milli eğitim bakanlığının genelgesiyle) bu eğitim 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda alanının uzmanı din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretmenleri tarafından vermeye başlamıştır. Bu durum bireyin dinî temel bilgilere formel olarak daha çok ulaşabilmelerine neden olmuştur. Bunun da bireyin dinî yaşantısına etki edeceğini düşündüğümüz için bu ayrımı yapma gereği duyduk. 150 katılımcı arasında ilkokul mezunlarının oranı 3 kişiyle % 2 düzeyindedir.

Bu soruya “hiç katılmıyorum” diyenlerin oranı % 17,3, “katılmıyorum diyenlerin oranı ise % 19,3’tür. Bu iki cevabın toplamı ise % 36,6’dır. Kararsızların oranı ise %7,3’tür.

Bu sonuçlara göre çalışma hayatında kadınları yarıdan fazlasının(%56) İslam dininin davranış boyutlu bir yaşam tarzı olan karşı cinsle fiziksel temastan sakındıklarını göstermektedir. Ancak bu oran namaz ve oruçtaki gibi yüksek sonuçlar vermemesini birkaç nedene bağlayabiliriz:

- Kadınların % 36,6’sı bu davranışı çalışma şartlarından dolayı gerçekleştirmekte zorlanmakta olabilirler.
- Yine bu oranı bize veren kadınlar, bunu bir dinî yorum olarak görüp kadınların çalışma ortamlarında veya başka bir yerde karşı cinsle fiziksel temas yaşayabileceklerinin dinî anlamda bir sakıncası olmadığını düşünüyor olabilirler.

Bu üç tablodan çıkan sonuçlara göre kadınların büyük bir çoğunluğunun dinî vecibelerini yerine getirmeye istekli oldukları görülmektedir. Fakat çalışma şartları onların bu vecibeleri yerine getirmede iş hayatına etki ettiği ve bu etkiyi üzerlerinde bir baskı olarak gördükleri sürece zorlandıkları anlaşılmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmamıza, yaşları 15 ile 50 arasında değişen 150 katılımcı görüşlerini bildirmiştir. Bunların 104'ü evli, 46'sı bekâr çalışan kadındır. 104 evli arasında çocuk sahibi olan kadın sayısı 70'dir. Yine evli olanların evlilik süresine bakıldığında evli olanların yarıdan biraz fazlası 15 yıllık (83 kişi ve %65,3 oran ile) evli kadınlardan oluşmaktadır. Evli olmayanların oranı ise % 30,7'dir. Geriye kalan 21 kişi (% 14) ise 15 yıldan daha uzun bir süre evlidir.

Katılımcılarımızın 107'si(%71,3) resmî bir kurumda, geri kalan 43 kişi(%28,7) ise özel sektörde çalıştığı tespit edilmiştir. Özel sektör ve resmî kurumda çalışanlar, 16 meslek grubunu oluşturmaktadırlar.

Katılımcılarımızın eğitim düzeylerine bakıldığında 7 yüksek lisans, 81'i lisans, 33'ü ön lisans, 24'ü ortaöğretim, 2'si ilköğretim ve 1'i ise ilkokul mezunudur. Bu verilerden hareketle örneklem grubumuzun eğitim seviyesinin yüksek olduğunu belirtebiliriz. Sadece yüksek lisans ve lisans mezunlarının oranı % 58,7'dir(89 kişi). Başka bir deyişle yarıdan fazlası en az 4 yıllık bir lisans programını bitirmiş katılımcılardır.

Örneklem grubumuzun meslekteki çalışma sürelerine bakıldığında meslekte 10 yılını doldurmayanların oranı % 64 iken(96 kişi), meslekte 30 yılını dolduranların oranı % 1,3'tür(2 kişi). Bu sonuç bize kadınların iş hayatında geçmişe nazaran daha çok yer aldıklarını göstermektedir.

Araştırmamızın bulgularından elde ettiğimiz sonuçlardan biri de tam da bu konuda kadınların neden giderek daha çok çalışma hayatında yer aldığını göstermektedir. Çıkan bu sonuca göre çalışan kadınların % 84'ü (Tablo 11'deki tamamen katılıyorum ve katılıyorum diyenlerin her ikisi bir düşünüldüğünde) “kadınların toplumun her alanında yer alması gerektiğine inanmaktadır.”

İşin ilginç yanı kadınlar toplumun her alanında bulunmak isterken çalışma hayatında mutlu olmaları konusunda Tablo 11'e paralel fikirler beyan etmemişlerdir. Çalışan kadınların “çalışıyor olmaktan memnun olma” seviyelerine(Tablo 12 bakıldığında % 42,7'lik kısmı bu konuda kararsız kalmaktadırlar. Bunun neden

olduğunu sorguladığımızda onların toplumsal rolleri ve bu roller ile ilgili çatışma yaşayıp yaşamadıkları tespit etmeye çalıştığımız tablo sonuçlarında cevabı bir nebze olsun alabiliyoruz. Örneğin kadınlar az önce değindiğimiz gibi çalışıyor olmaktan mutlu olmaları konusunda kararsız kalsalar bile çalıştıkları işlerden asıl beklentilerinin “huzur”(%85,3’i/Tablo 13), “daha iyi bir hayat sürme”(%89,3’ü/Tablo 14), “ekonomik ve sosyal açıdan güven”(% 76,7’si/Tablo 15) olduğunu anlamaktayız. O halde kadınların çalışırken mutlu mu yoksa mutsuz mu oldukları hakkında tereddüt yaşamalarının nedenini, çalıştıkları bu iş yerlerinde yukarıda saydığımız bu beklentileri tam olarak elde edememeleri olarak belirtebiliriz.

Ayrıca bu beklentileri, kadınların medenî durumları bağlamında değerlendirdiğimizde bekâr olanların evli olanlara göre çok farklı olmasa da bu 3 beklentide yaklaşık % 7-8 puan daha fazla beklenti içinde olduğunu belirtebiliriz.

Rol çatışması yaşamalarına rağmen(%84’ü/126 kişi Tablo 31) kadınların %52,7’si(Tablo 22) çalışıyor olmaktan memnun oldukları belirtmişlerdir. Bu konu çalışılan kurum türüne göre ele alındığında özel ile resmî kurumda çalışanların oranı (Tablo 23)yaklaşık olarak aynıdır(Resmî Kurumda Çalışanlar: %51,4, Özel Kurumda Çalışanlar: %55,8; Ortalama: % 52,7). Bu sonuç bize kadınların özel ve resmî kurum ayırmaksızın rol çatışması yaşamalarına rağmen yukarıda belirttiğimiz beklentileri karşılayabilmek için çalışıyor olmaktan memnun olduklarını göstermektedir. Üstelik Tablo 23’teki “biraz katılıyorum seçeneği de bu sonuca eklenirse bulgumuz daha da netleşmiş olacaktır.

Kadınlar her ne kadar rol çatışmasına rağmen çalışmayı yeğliyor olsalar da iş aile ve çocuklara vakit ayırmaya gelince belli ki belirgin bir rol çatışması yaşamaktadırlar. Örneğin az önce rol çatışmasına rağmen çalışıyor olmaktan memnunum diyen kadınların oranı, Tablo 24’te aile ve çocuklarla ilgilenme sorgulanırken tamamen katılıyorum diyenlerde % 22 düşmüştür. Tablo 23 ile Tablo 24 arasındaki bu fark, bize kadınların aile/çocuklar ile iş hayatı arasındaki rol çatışmasının gerilimini vermektedir(% 30,7’lik bir gerilim).

Rol çatışması ile ilgili araştırmamızda elde ettiğimiz ilginç bulgulardan birini bize Tablo 35 verdi. Annelik duygusunun genel temayüle göre çocuk sahibi olmak veya evli olmak ile başladığı kanaatinin aksine bekâr bayanlarda da belirgin bir şekilde var olduğunu tespit ettik. Tablo 35’deki sonuca göre evli kadınlar içinde,

düşünenlerin oranı % 69,2'dir. Bekârlarda ise bu oran şaşırtıcı bir şekilde % 47,8 olarak görülmüştür(Her ikisinin ortalaması ise % 62,7'dir.). Oysa daha evli bile olmayan bir bayanın bu duyguya sahip olması bizde annelik duygusunun evlenmeden de bir bayanda baskın olabileceği kanaatini oluşturmuştur.

“Annelik” duygusunda belirgin olan rol çatışması “ev hanımlığı” konusunda durumun aynı olmadığını bize Tablo 36 göstermektedir. Bu tabloya göre kadınlar ev hanımlığı konusunda pek rol çatışması yaşamamaktadırlar. Bu tabloda rol çatışması yaşayan kadınların oranı % 20'dir.

“Meslekî konum” söz konusu olunca ise kadınlar, “annelik” duygusu kadar belirgin olmasa da rol çatışması yaşamaktadır. Tablo 37'de rol çatışması yaşayan kadınların oranı %50,7'dir.

Rol çatışması ile ilgili tablolar genel olarak ele alınıp düşünüldüğünde araştırmamızın sonuçlarına göre çalışan kadınların çoğu içinde bulundukları hayat şartlarında “annelik” ve “meslekî konumları” ile ilgili rol çatışması yaşamaktadırlar. Bu ikisinden en belirgin olanı ise “annelik” duygusudur. Fakat bu rol çatışması Tablo 38'inde bize gösterdiğine göre anne tecrübe kazandıkça ve çocuklar büyüdükçe kaybolmasa da inişli çıkışlı bir azalma eğilimi göstermektedir. Ayrıca bu tablo bize çalışan kadınların rol çatışmasını yine annelik duygusu ile meslekî konumları arasındaki yaklaşma yaklaşma çatışmasından² dolayı yaşamakta oldukları kanaatini bizde oluşturmuştur.

Tablo 25'te katılımcılarımıza “Çalışmaktan mutlu değilim; çünkü dinen kadınların çalışıp-çalışmamasını sorguluyorum.” sorusunu yönelttiğimizde onların genel olarak böyle bir kaygı yaşamadıklarını ve böyle bir sorgulamaya gitmediklerini görüyoruz. Bu durumu sorgulayanların oranı tamamen katılıyorum diyenlerde % 9,3'tür. Tablo 25'te ortaya çıkan bu sonuç aynı zamanda Tablo 11'deki kadınların, toplumun her alanında yer almaları gerektiğine olan inançları sonucunu da desteklemektedir.

Kadınların çalışıyor olmaktan memnun olmama sebeplerinden birini de bize Tablo 26 göstermektedir. Tabloya göre kadınların yarıya yakını (tamamen

² **Yaklaşma Yaklaşma (Approach-Approach) Çatışması:** İstenilen iki ya da daha fazla şeyden birini seçme gücü gösterilemeyen durumlarda bu çatışma söz konusudur. Yaklaşma yaklaşma çatışmasında her iki amaç da olumludur, ancak ikisini aynı anda gerçekleştirmek olanaksızdır. Bu tür çatışmalarda durumlardan birini seçmedikçe gerilimden kurtulmak mümkün değildir.

katılıyorum ve biraz katılıyorum diyenler birlikte düşünüldüğünde % 49,3'ü) “kendilerinin daha çok yıpranan taraf olduğu” fikrinde olduğunu göstermektedir. Yarıya yakını ise bunun böyle olmadığını düşünmektedir(tamamen katılıyorum ve katılıyorum diyenler birlikte düşünüldüğünde %44,6'sı). Bu yüzden, kadınların hayatta daha çok yıpranan taraf olduğu kanısının genel geçer bir ifade olduğu kanaatindeyiz. Çünkü araştırmamızın sonuçlarına göre kadınların her şeye rağmen genel olarak mutlu oldukları görülmüştür(Örneğin Tablo 11, 22 ve 32).

Dinî değerlere olan inançları konusunda katılımcılarımıza yönelttiğimiz sorular(Tablo 41 ve Tablo 42) sonucunda kadınların genel olarak giyim tarzlarını ve sosyal ve ekonomik kaygılarını dinî inançlarına göre düzenlemek istediklerini görmekteyiz(Tablo 41 % 72³, Tablo 42 % 71,3⁴). Bu tablodaki sonuçlar Tablo 44'teki sonuçlarla beraber değerlendirildiğinde kadınların, dinî inançlarının gerektirdiği gibi giyinmek istemelerine karşın bunu gerçekleştiremedikleri görmekteyiz. Örneğin Tablo 42'den elde ettiğimiz sonuçta(% 71,3) kadınlar inançlarına göre giyinmek isterken Tablo 44'te elde ettiğimiz sonuçta kadınların dinî inançlarının giyim tarzı ile bulundukları yaşam şartlarının ortaya koyduğu giyim tarzı arasında % 59,4⁵ oranında çelişki yaşayanların ortaya çıkması çalışan kadınların yarısında fazlasının dinî inançlarının gerektirdiği gibi giyinemediklerini göstermektedir. Bu çelişkinin yaşanmasının nedenleri arasında;

- Kadınların çalışma şartlarını düzenleyen kuralların buna engel olması,
- Toplumda seküler yaşam tarzı baskısının bir şekilde(medyâ baskısı ve medyada giyim üzerine yer alan temelsiz dinî tartışmalar, meslek arkadaşlarının tepkisi, moda baskısı),
- Eksik dinî bilginin yer almasıdır.

Kadınların dinî inançlarını her ne kadar bilişsel olarak(Tablo 46) yaşama eğilimi gösterse bile yukarıda andığımız bu baskı ve eksikliklerden dolayı dinî değerler ve tutumlar konusunda şüpheler yaşadıklarını düşünmekteyiz.

³ Hiç katılmıyorum ve katılmıyorum grubunun kümülatif toplamı

⁴ Tamamen katılıyorum ve biraz katılıyorum grubunun kümülâtif toplamı

⁵ Tamamen katılıyorum ve biraz katılıyorum grubunun kümülâtif toplamı

Ayrıca giyim tarzlarıyla inançları arasında bir çelişki yaşamayanların oranı hiç katılmayanlarla katılmayanlar ortak değerlendirildiğinde %30'luk (kümülatif) bir orana denk gelmektedir. Bu sonuç toplumda modernliğin vitrini olarak görünen kadınların bir kısmının “giderek seküler bir yaşam tarzı mı seçtiği?” sorusunu aklımıza getirmektedir.

Çalışmamızda, çalışan kadınların inançlarını her ne kadar sorguladıkları bulgusunu(Tablo 48) elde etmiş bulunsak bile yapılan yüz yüze görüşmelerde bunun nedeni sorgulandığında görüşmecilerimizden bir kısmının bunun zaten yapılması gereken bir davranış olduğunu belirtmiştir. Görüşmeciler, inançlarını sorgulamaktan çok inançları hakkındaki toplumda var olan değerler hakkında düşünmek gerektiğini belirtmişlerdir.

İbadetlerini yerine getirme eğilimleri hakkında bilgi almaya çalıştığımız tablolarda(Tablo 51, 52, 53, 54, 55) çalışan kadınların büyük bir çoğunluğunun dinî vecibeleri yerine getirmeye istekli olduğu sonucuna ulaştık. Örneğin “Zengin Müslümanların senede bir kere mallarının zekâtını vermeleri gerektiğini düşünürüm.”(Tablo 51) yargısına verilen cevaplarda katılımcıların % 93,3'ü tamamen katılıyorum demiştir. Aynı durum hac ile ilgili soruda % 90,7 oranında gerçekleşmiştir.

Çalışan kadınlar her ne kadar ibadetlerini yerine getirmede olumlu tutum gösterebilirler de yapılan ibadetin türüne göre bu tutumları davranışa dönmekte zorlanabilmektedir. Zekât konusunda tamamen katılıyorum diyenlerin oranı %93,3 iken namaz ibadetinin yerine getirmek ile ilgili sorulan soruda (Tablo 57) tamamen katılıyorum diyenlerin oranı %50,7'ye düşmektedir. Oruç tutma davranışı konusunda ise bu oran zekât vermeye olan inanç ile ilgili tabloyla(Tablo 51) paralel olarak % 88 oranında tamamen katılıyorum şeklinde olmuştur. Bu sonuç bize gösteriyor ki kadınlar ibadetin yapılış şeklinden kaynaklı bir problem yaşamaktadırlar. Buna neden olarak çalışma ortamlarının, kadınların ibadetle ilgili beklentilerini karşılamıyor olması ve uygun ibadet etme ortamı sunmuyor olmasıdır. Örneğin namaz ile ilgili bir ortam çalışma ortamlarında pek yoktur. Ya da varsa da ferdi olarak hazırlanmış ya bir depo ya da bir seccadelik şeklindedir. Bu da gösteriyor ki kadınlar çalışma ortamlarında yapılması gereken namaz gibi ibadetleri yerine

getirmekte zorlanırken, çalışma şartlarının engel ol(a)madığı oruç, zekât, yardımlaşma vb. gibi ferdi ve sosyal ibadetleri yerine getirmeye istekli olmaktadırlar.

Bütün bunların yanında her ne kadar geleneksel anlayış veya ataerkil zihniyet değişmekte ise de özellikle toplumdaki rolleri bakımından kadınların azalan bir rolü olmamıştır. Çalışma hayatı kadını özgürleştirmesine karşın artan rolleri arasında kalan kadının yeni problemlerle karşı karşıya kaldığı görülmüştür. Örneğin çocuk bakımında erkek eşinin yanında sadece bir yardımcı olarak kendine yer açmıştır. İyi bir anne, iyi bir eş, iyi bir ev kadını ve aynı zamanda iyi bir çalışma kadını olma arzusunda olan kadınların daha çok rol çatışması yaşadığı görülmüştür. Ancak bütün bu çatışmalara rağmen kadının çalışmaktan mutlu olduğu sonucuna da ulaşılmıştır. Çünkü insanın kendini gerçekleştirme arzusu da karşılanması gereken bir ihtiyaçtır.

Kadınların dinî tutum ve davranışları incelendiğinde görülmüştür ki inanç hayatı noktasında birçok kadının teslimiyetçi olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durumun da onların cinsiyet özelliklerinden dolayı olduğu kanaatindeyiz. İnanç hayatında böyle sonuçlar çıkmışken ibadet hayatı konusunda kadınların bazı ibadetlere karşı tutum ve davranışları daha farklı olabilmıştır. Örneğin zekat, hac ve oruç gibi ibadetlerin kadınlar tarafından daha çok içselleştirildiği görülürken namaz ibadetinin hac, zekat ve oruç kadar davranışa dönüşmediği görülmüştür. Bunun da sebebinin bazı çalışılan ortamlarda ibadet edilecek mekanların olmaması olarak gösterilmiştir.

KAYNAKÇA

- AKTAN, H. (2005). İslam'a Göre Kadının Sosyal Aktivitesi. *Sosyal Hayatta Kadın* (s. 293-308). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- AKTAŞ, Y. (1994). Çalışan Anne ve Çocuğu. *Yaşadıkça Eğitim* (36), 7-11.
- ALTAN, M. (2010). *Kent Dindarlığı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- ARON, R. (2004). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. (K. ALEMDAR, Çev.) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- ARPACI, F., & ERSOY, A. F. (2007). Kadının Çalışmasının Ailenin Yaşam Kalitesine Etkisinin İncelenmesi. *Aile ve Toplum (Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi)* , 41-50.
- ATEŞ, S. (1988). *Yeni İslam İlmihali*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.
- BAKTIR, M. (2005). İslam'da Kadının Çalışma Şartları. *Sosyal Hayatta Kadın* (s. 121-148). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- BERKTAY, F. (2009). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- BEŞER, F. (2009). *İslamda Kadının Çalışması ve Sosyal Güvenliği*. İstanbul: Nûn Yayıncılık.
- BODUR, S., ÇİLLİ, A. S., KAYA, N., KUCUR, R., & ÖZKAN, İ. (2004). Ev Kadınlarında ve Çalışan Evli Kadınlarda Psikolojik. *Genel Tıp Dergisi* , 1-5.
- BORA, A. (2005). *Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- CİNDİÖĞLU, D. (2010). *Başörtüsü Yasağı ve Ayrımcılık: İş Hayatında Meslek Sahibi Başörtülü Kadınlar*. İstanbul: Tesev Yayınları.
- CİRHİNLİÖĞLU, F. G., & OK, Ü. (2011). Kadınlar mı Yoksa Erkekler mi Daha Dindar? *Zeitschrift für die Welt der Türken(Journal of World of Turks)* , 1 (3), 121-141.
- CİRHİNLİÖĞLU, F., & OK, Ü. (2011). Kadınlar mı Yoksa Erkekler mi Daha Dindar? *Zeitschrift für die Welt der Türken(Journal of World of Turks)* , 1 (3), 121-141.
- COŞKUN, A. (2011). *Sosyal Değişme Kadın ve Din*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

- ÇELİK, C. (2006). Kentsel Dindarlık. Ü. GÜNAY, & C. ÇELİK içinde, *Dindarlığın Sosyo Psikolojisi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- DOĞAN, İ. (2004). *SOSYOLOJİ*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- DÖNMEZER, S. (1994). *Toplumbilim*. İstanbul: Beta.
- DURMUŞ, A. (2008). *Geleneksel ve Modern Hurafeler Kışkacında Kadın*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- EREN, S. (2007). İnanç ve Sosyo-Kültürel Çevre Etkileşimi. *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* , 129-152.
- ERKAL, M. (1984). *Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme*. Ankara: Mayaş Yayınları.
- FADLALLAH, M. H. (1997). *İslami Açıdan Kadın Sorunu*. (A. KAYA, Çev.) İstanbul: Şura Yayınları.
- GÜNAY, Ü. (2005). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- GÜNAY, Ü. (2006). Dindarlığın Sosyolojisi. Ü. GÜNAY, & C. ÇELİK içinde, *Dindarlığın Soyo-Psikolojisi*. Adana: Karhan Kitabevi.
- GÜNGÖR, E. (1989). *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- GÜVENÇ, B. (1996). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HANÇERLİOĞLU, O. (2007). *Toplumbilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HOLM, N. G. (2007). *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1991). *İnsan Aile Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1996). *İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim.
- KARACOŞKUN, M. D. (2000). *İnanç Davranış İlişkisi*. Samsun: Etüt Yayınları.
- KARAMAN, F., KARAGÖZ, İ., PAÇACI, İ., CANBULAT, M., GELİŞKEN, A., & URAL, İ. (2006). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- KARAMAN, H. (2005). Günümüzde Çalışan Müslüman Kadının Problemleri. *Sosyal Hayatta Kadın* (s. 333-348). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- KARAMAN, H. (2008). *İslam'da Kadın ve Aile*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kitabı Mukaddes*. (2006). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.

- KOÇKUZU, A. O. (2005). Toplumumuzda Kadını Çalışmaya İten ve Bunun Sonuçları. *Sosyal Hayatta Kadın* (s. 315-325). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- KONGAR, E. (1995). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KUBİLAY, Ç. (2010). *İslamcı Söylemde Kamusal Alan ve Türban Tartışmaları*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Kuran-ı Kerim Meali*. (2007). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- KURTKAN, A. (1976). *Sosyoloji*. M.E.B.
- MERAY, S. L. (1982). *Toplum Üzerine Bilim*. İstanbul: Hil Yayın.
- NAZLI, A. (2005). Çalışan Evli Kadınlar İçin Normatif Öncelik Sorunu (İzmir Örneği). Doktora Tezi. *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara.
- NİRUN, N. (1994). *Sistemantik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- OZANKAYA, Ö. (1977). *Toplumbilime Giriş*. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- ÖZDEŞ, T. (2000). *Cinsiyet Kimliği*. Sivas: Seyran Yayınları.
- SANDIKÇIOĞLU, İ. (1998). *Çalışan Kadınların İkili Roller*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- SEZEN, Y. (1998). *Sosyoloji Açısından Din*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- SEZEN, Y. (1997). *Sosyolojide Temel Bilgiler ve Tartışmalar*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* (Cilt 4). (1990). İstanbul: Risale Yayınları.
- SUCU, A. (2005). *Din ve Kadın*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- ŞERİF, M., & ŞERİF, C. W. (1996). *Sosyal Psikolojiye Giriş-II* (Cilt II). (M. ATAKAY, & A. YAVUZ, Çev.) İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- ŞİŞMAN, N. (2004). *Kamusal Alanda Başörtülüler*. İstanbul: Timaş Yayınları .
- TABAKOĞLU, A. (2005). Batı'da Aile ve Kadın. *Sosyal Hayatta Kadın* (s. 177-197). İstanbul: Ensar Neşriyat.

TAPLAMACIOĞLU, M. (1975). *Din Sosyolojisi*. Ankara: İlahiyat Fakültesi Yayınları.

TARHAN, N. (2010). *Kadın Psikolojisi*. İstanbul: Nesil YAYINLARI.

TEKİN, M. (2004). *Kutsal, Kadın ve Kamu*. İstanbul: Açılım Kitap.

TÜMER, G. (1994). Din. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt IX, s. 312-320). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

UYSAL, V. (1996). *Dinî Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları .

UYSAL, V. (2006). *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın*. İstanbul: Dem Yayınları.

WACH, J. (1987). *Din Sosyolojisine Giriş*. (B. İNANDI, Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

EK: Anket Formu

Anket Formu

Sayın katılımcı,

Bu araştırmanın amacı çalışan kadınların dinî tutum ve davranışları hakkında bilgi toplamaktır. Sizden kimlik belirtici hiçbir bilgi istenmemektedir. Çalışma sadece bilimsel bir araştırma amacı ile yapıldığından, cevaplarınız tamamıyla gizli tutulacak ve elde edilen bilgiler sadece istatistiksel karşılaştırmalar yapmak için kullanılacaktır. Doğru veya yanlış cevap söz konusu değildir. Önemli olan sizin görüş ve fikirlerinizdir. Bu nedenle değerlendirmelerinizi gerçek duygu ve düşüncelerinizi en iyi yansıtacak şekilde yapınız.

Samimi katkılarınız için teşekkür ederim.

Emine SAVAS

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Yaşınız:

2. Medenî durumunuz:

☐

Evli

☐

Bekâr

3. Kaç yıldır evlisiniz? (Bekârsanız bu soruyu geçiniz)

4. Çocuğunuz var mı?

☐

Evet

☐

Hayır

5. Varsa kaç çocuğunuz var? (Bekârsanız bu soruyu geçiniz)

6. Eğitim durumunuz:

☐

İlkokul

☐

Ortaöğretim (Lise)

☐

Lisans (4 yıllık veya üstü fakülte veya meslek yüksekokulu)

☐

İlköğretim

☐

Ön Lisans (2 Yıllık Yüksekokul)

☐

Yüksek Lisans ve üzeri

7. Çalıştığınız kurumun türü:

☐

Resmî Kurum

☐

Özel Kurum

8. Çalıştığınız kurumdaki pozisyonunuz:

- Resmî kurumda çalışıyorsanız bu alanı işaretleyiniz:

☐

Müdür

☐

Müdür Yardımcısı

☐

Amir

☐

Şef

☐

Memur

☐

Hizmetli

☐

İşçi

☐

Diğer

Diğer seçeneğini işaretlediyseniz pozisyonunuzu belirtiniz:

- Özel bir kurumda çalışıyorsanız bu alanda işaretleme yapınız:

☐

Kurum Sahibi

☐

Müdür(Yönetici)

☐

Müdür Yardımcısı

☐

Şef

☐

İşçi

☐

Diğer

Diğer seçeneğini işaretlediyseniz pozisyonunuzu belirtiniz:

9. Çalıştığınız kurumun adı:

10. Bu işinizi kaç yıldır yapıyorsunuz?

Aşağıdaki soru ve seçeneklerden size en uygun olanı işaretleyiniz.

1	Dinî inançlarımı, hayatımın diğer tüm alanlarına uygulamak için elimden geleni yapmaya çalışırım.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
2	Dinî inancın bana sağladığı en büyük yarar; hüznün ve talihsizliklerle karşılaştığımda beni rahatlatmasıdır.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
3	Hayata bakışımın temelinde dinî inançlarım yatar.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
4	Dua etmemin en önemli nedeni bana dua etmem gerektiğinin öğretilmesidir.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
5	Tek başıma ettiğim dualar, dinî toplantılarda(mevlit, cami ve benzeri) ettiğim dualara benzer anlam ve duygular taşır.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
6	Dürüst ve ahlaklı bir yaşam sürdüğüm sürece, neye inandığım çok fazla önemli değildir.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
7	Şartlar engellemediği sürece, her gün 5 vakit namaz kılarım.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
8	Zengin Müslümanların senede bir kere mallarının zekâtını vermeleri gerektiğini düşünürüm.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
9	Şartlar engellemediği sürece, insanın ömründe bir kez hacca gitmesi gerektiğini düşünürüm.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
10	Kendi sosyal ve ekonomik refahımı korumak için zaman zaman dinî inançlarımdan ödün vermem gerektiğini düşünürüm.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
11	Dinî amaçlı bir gruba katılacak olsam sadece toplumsal yardımı amaçlayan dinî gruplara katılırım.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
12	Dindar olmakla birlikte hayatta daha birçok önemli şey olduğuna inanıyorum	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
13	İnancım ile ilgili kitap okurum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
14	Dinî tefekküre dalmak için zaman ayırmak benim için önemlidir.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum

15	Çok sık olarak Allah'ın veya kutsal bir varlığın mevcudiyetini güçlü bir şekilde hissedirim.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
16	İbadet etmek bana mutlu ve huzurlu bir hayat sağlamalıdır.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
17	İnançlı biri olsam bile dinsel düşüncelerimin günlük yaşamımı ve ilişkilerimi etkilemesine izin vermem.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
18	Şartlar engellemediği sürece ramazan ayında oruç tutarım.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
19	İbadet yerleri sosyal ilişkiler kurmam açısından çok önemlidir.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
20	Hayatın anlamı ile ilgili pek çok soruyu cevaplandığı için din benim açımdan özellikle önemlidir.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
21	İbadetin en önemli amacı kişiye huzur ve güven sağlamasıdır.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
22	Bütün iyi ve kötü şeyler Allah'tan gelir.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
23	Dış görünüşümü ve tavırlarımı dinsel inançlarıma göre ayarlarım.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
24	Aile üyesi olmayan karşı cinsle fiziksel temastan (tokalaşmak vb.) kaçınırım.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
25	İyiliği Allah için yaparım.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
26	Kıyamette tekrar dirileceğimize inanırım.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
27	İnanmış olduğum dini; ahlak, davranış ve bilgi boyutunda sorgularım.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
28	İnanmış olduğum dinin akla ve bilime uygunluğu benim için önemlidir.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum

29	Bazen dinî konularda şüphe yaşadığım zamanlar olur.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
30	Zekât vermenin cömertlik duygusunu ve yardımlaşma bilincini geliştireceğine inanırım.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
31	Hiçbir dünyevî karşılık beklemezsizin malımın zekatını vermekten ve düşkünlere yardım etmekten büyük bir haz duyarım.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
32	Dinin bireysel yönünden çok sosyal yönü beni daha çok ilgilendiriyor.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
33	İnancımı kaybetme tehlikesi içerisindeyim.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
34	Dinin sosyal adalet, barış ve kardeşlik duygularını geliştiriyor olması, benim dine olan ilgimin odak noktasını oluşturuyor.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
35	Dinî bir topluluğa mensup olmanın kişilere moral ve destek sağlayacağına onu bir takım yanlışlıklardan koruyacağına inanıyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
36	Arkadaşımın benimle aynı inanç sistemine sahip olmasını tercih ederim.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
37	Arkadaşlık kurup geliştirmede dinin etkisinin az olduğuna inanıyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
38	Arkadaşımın benimle aynı dünya görüşünü paylaşıyor olması çok önemli değil.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
39	Dinle ilgili bazı konularda neye inanacağımı karar veremiyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
40	İnanıldığım dini başka inanç sistemleri, din ve ideolojilerle karşılaştırırım.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
41	Hac ibadetinin beni Allah’a daha yakınlaştıracığına inanıyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
42	Bir karar verirken, planlarımın dinî değerlere uygun olup olmadığına dikkat ederim.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum

43	Uymaya hazır olduğumda, dinimin değerleri yaşamımdaki her soruya cevap verir.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
44	Keşke dinî inançlarımın doğru olduğundan emin olabilseydim.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
45	Çelişkili dinî fikirlerin bulunması insanı hangisini kabul edeceği konusunda endişeye sevk ediyor.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
46	Bazen dinî inançlarımı sorgularım.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
47	Yaşamım üzerinde fazla bir kontrolümün olmadığını hissettiğim zamanlarda, Allah'ın güçlü yardım elinin üzerimde olduğunu bilirim.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
48	Dinî inançlarımı yaşamama bazen hukukî kuralların engel olduğunu düşünüyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
49	Dinî inancımın gerektirdiği giyim tarzı ile içinde bulunduğum yaşam şartlarının ortaya koyduğu giyim tarzı arasında çelişki yaşıyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
50	Çalışmıyor olsaydım dinî inançlarımı yerine getirmede daha rahat olacağımı zaman zaman düşünürüm.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
51	Bazen mesleğimi bırakıp evimle ilgilenmem gerektiğinin daha iyi olacağını düşünürüm.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
52	İbadetlerimi yerine getiremediğimden dolayı ahlakî değerlere daha önem veriyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
53	Dinî inançlarımın gerektirdiği ibadetleri mesleğimden dolayı yerine getiremediğime inanıyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
54	İçinde bulunduğum hayat şartlarında en baskın rolümün “annelik” olduğunu düşünüyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
55	İçinde bulunduğum hayat şartlarında en baskın rolümün “ev hanımlığı” olduğunu düşünüyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
56	İçinde bulunduğum hayat şartlarında en baskın rolümün “meslekî konumum” olduğunu düşünüyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum

57	İçinde bulunduğum hayat şartlarında “annelik, ev hanımlığı ve meslekî konumum” arasında rol çatışması yaşadığımı düşünüyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
58	Çalıştığım iş yerinde herkesin inancını yerine getirebileceği bir ortamın olması gerektiğini düşünürüm.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
59	Rol çatışması yaşamama rağmen bir iş yerinde çalışmaktan memnunuz.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
60	Kadınların toplumun her alanında yer alması gerektiğine inanıyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
61	Yaptığım iş bana huzur versin yeter.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
62	Daha iyi bir hayat sürebilmek için çalışıyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
63	Eğer bir yerde çalışmazsam kendimi ekonomik ve sosyal açıdan güvende hissedemiyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
64	Kazandığım parayı nasıl harcayacağıma sadece kendim karar verebilmeliyim.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
65	Çalışıyor olmaktan pek de memnun değilim; çünkü kadın hayatta en çok yıpranan oluyor.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
66	Çalışmak beni tatmin etmiyor çünkü hak ettiğimin verilmediğini düşünüyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
67	Çalışmaktan mutlu değilim; çünkü dinen kadınların çalışıp-çalışmamasını sorguluyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
68	Çalıştığım ortam bana güven ve huzur vermiyor.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
69	Yaptığım işi sadece para kazanmak için yapıyorum.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum
70	Bir iş yerinde çalışmaktansa evimde kendime, aileme, çocuklarıma daha fazla vakit ayırmak isterdim.	☐ Hiç Katılmıyorum	☐ Pek Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Biraz Katılıyorum	☐ Tamamen Katılıyorum